326

REVISTA DE ETNOGRAFIE ȘI FOLCLOR

Tomul 13 BUCUREȘTI Nr. 5

1968

EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

Inv. 8001/5

COMITETUL DE REDACȚIE

Redactor responsabil: Prof. univ. MIHAI POP

Redactor responsabil adjunct: ION GOLIAT

Membri:

SABIN DRĂGOI, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România; MATEI SOCOR, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România; DUMITRU POP; ROMULUS VULCĂNESCU; ION VLĂDUȚIU; OVIDIU BÎRLEA; GHEORGHE CIOBANU; NICOLAE RĂDULESCU; VERA PROCA-CIORTEA; ANDREI BUCȘAN

Secretar de redacție:

AL. I. AMZULESCU

Pentru a vă asigura colecția completă și primirea la timp a revistei, reînnoiți abonamentul dv.

În țară, abonamentele se primesc la oficiile poștale, agențiile poștale, factorii poștali și difuzorii de presă din întreprinderi și instituții. Comenzile de abonamente din străinătate se primesc la CARTIMEX, București, Căsuța poștală 134—135, sau la reprezentanții săi din străinătate.

Manuscrisele, cărțile și revistele pentru schimb, precum și orice corespondență, se vor trimite pe adresa comitetului de redacție al „Revistei de etnografie și folclor".

La Revue d'ethnographie et de folklore paraît 6 fois par an. Le prix d'un abonnement annuel est de $ 10, — F.F. 49, — DM 40.

Toute commande à l'étranger sera adressée à CARTIMEX, Boîte postale 134—135, Bucarest, Roumanie, ou à ses représentants à l'étranger.

En Roumanie, vous pourrez vous abonner par les bureaux de poste ou chez votre facteur.

APARE DE 6 ORI PE AN

ADRESA REDACȚIEI
Str. Nikos Beloiannis, nr. 25
București

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA
DE
ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR

Tomul 13 1968 Nr. 5

SUMAR

Pag.

STUDII

ERNEST BERNEA, Introducere teoretică la studiul obiceiurilor 379
ANDREI BUCŞAN. Unitatea specifică a folclorului coregrafic românesc 389
ELISABETA DOLINESCU, Muzica populară în preocupările lui Alexandru Flechtenmacher 395
MONICA BUDIŞ, Ada-Kaleh. Aspecte istorico-etnografice. Aşezare — gospodărie 409

MATERIALE

VASILE ADĂSCĂLIŢEI, Jocul cerbului în Moldova 421

NOTE ŞI RECENZII

RADU NICULESCU, O experienţă franceză în organizarea şi efectuarea muncii ştiinţifice : *Laboratorul de antropologie socială al profesorului Claude Lévi-Strauss* 439
I. D. ŞTEFĂNESCU, *Arta veche a Maramureşului*, Bucureşti, 1968 (*Anca Stahl*) 444
ERNEST BERNEA, *Nunta în Ţara Oltului. Încercare de sociologie românească*, în *Studii de folclor şi literatură*, Bucureşti, 1967 (*Doina Negulescu*) 446
* * * *Arbeit und Volksleben.* Deutscher Volkskundekongreß 1965 in Marburg—Göttingen, [1967], Verlag Otto Schwartz & Co. (*Hanni Markel*) 447
BÉLA BARTÓK, *Ethnomusikologische Schriften Faksimile — Nachdrucke — III — Rumänische Volkslieder aus dem Komitat Bihar.* Herausgegeben von D. Dille. Budapest, 1967 (*Lucia Dubău*) 450

https://biblioteca-digitala.ro

REVUE D'ETHNOGRAPHIE ET DE FOLKLORE

Tome 13 **1968** **№ 5**

SOMMAIRE

Page

ÉTUDES

ERNEST BERNEA, Introduction théorique à l'étude des coutumes 379

ANDREI BUCŞAN, L'unité spécifique du folklore chorégraphique roumain. . 389

ELISABETA DOLINESCU, Alexandru Flechtenmacher et sa préoccupation pour la musique populaire roumaine 395

MONICA BUDIŞ, Ada-Kaléh. Aspects historiques et ethnographiques. L'habitat — l'habitation 409

MATÉRIAUX

VASILE ADĂSCĂLIŢEI, Le jeu du cerf en Moldavie 421

NOTES ET COMPTES RENDUS

RADU NICULESCU, Une expérience française dans l'organisation et l'élaboration du travail scientifique : *Le laboratoire d'anthropologie sociale du professeur Claude Lévi-Strauss* 439

I.D. ŞTEFĂNESCU, *Arta veche a Maramureşului* [L'art ancien de Maramureş], Bucarest, 1968 (*Anca Stahl*) 444

ERNEST BERNEA, *Nunta în Ţara Oltului. Încercare de sociologie românească* [Les noces dans le pays de l'Olt. Essai de sociologie roumaine], dans *Studii de folclor şi literatură* [Etudes de folklore et de littérature], Bucarest, 1967 (*Doina Negulescu*) 446

* * * *Arbeit und Volksleben*. Deutscher Volkskundekongreß 1965 in Marburg — Göttingen, [1967], Verlag Otto Schwartz & Co (*Hanni Markel*) 447

BÉLA BARTÓK, *Ethnomusikologische Schriften Faksimile — Nachdrucke — III — Rumänische Volkslieder aus dem Komitat Bihar*. Herausgegeben von D. Dille, Budapest, 1967 (*Lucia Dubău*) 450

https://biblioteca-digitala.ro

INTRODUCERE TEORETICĂ LA STUDIUL OBICEIURILOR

ERNEST BERNEA

I. NATURĂ ŞI FUNCŢIUNI. 1. Cuvîntul în circulaţie. 2. Obişnuinţă, datină şi obicei. 3. Obiceiul şi categoriile de activităţi. 4. Obiceiul, factor de ordonare şi creaţie.
II. CELE TREI CICLURI. 1. Ciclul comemorativ sau calendaristic. 2. Ciclul familial şi riturile de trecere. 3. Ciclul muncii şi actele magice.

I

1. În limba română termenul obicei are o mare circulaţie, dar tocmai pentru aceasta este foarte uzat şi echivoc. Acest termen există şi în alte limbi, exprimînd de la caz la caz un conţinut variabil. De la *coutume* şi *moeurs* în limba franceză, la *Brauch* şi *Sitte* în limba germană şi de la acestea la *jus non scriptum* — roman, *themis* — grecesc sau *dhîman* — hindus, găsim o seamă de accepţiuni şi nuanţe, găsim diferenţe pe care spaţiul îngăduit aici nu ne permite să le precizăm. Prin reducţie, putem afirma frecvenţa mai mare a două sensuri : cel moral şi cel juridic.

Ne vom opri asupra cuvîntului românesc şi vom încerca o precizare a conţinutului său. El poate deveni un termen tehnic, un instrument ştiinţific, cu drept de uzanţă în domeniul etnografiei şi sociologiei, dacă reuşim să-l determinăm şi să-i dăm un sens mai precis.

2. Jocul pe care îl face limbajul curent este între obicei şi obişnuinţă, între obicei şi datină. Aceste două apropieri, ce merg uneori pînă la confuzie, impun o lămurire, şi anume o definire a lor.

Actele de voinţă ale omului cer, de fiecare dată cînd se produc, o stare de tensiune şi un consum psihic puternic. O activitate conştientă neîntreruptă, pentru orice tendinţă sau aspiraţie, de fiecare dată reluată de la cap, ar fi pe de o parte obositoare, iar pe de alta ar scădea din calitatea a ceea ce vrea omul să săvîrşească, din cauza risipirii şi consumului impus de împrejurări.

Pentru scăderea stării interioare de tensiune, pentru reducerea energiei psihice cheltuite, pentru întreţinerea vieţii, sînt necesare acele acte

Rev. etn. folc., t. 13, nr. 5, p. 370—388, Bucureşti, 1968

https://biblioteca-digitala.ro

în care participarea conştiinţei este redusă, ele avînd la dispoziţie o anume depunere a exerciţiului. Prin repetarea actelor această stare scade, modul lor de determinare mergînd tot mai mult către ceea ce se numeşte *obişnuinţă*.

Obişnuinţa apare în acest fel ca o cale dintre cele mai rodnice; prin ea, conştiinţa omului este mai puţin solicitată, fapt care are două urmări binefăcătoare: înlătură starea de încordare psihică, făcînd ca efortul să scadă simţitor, şi, totodată, conştiinţa nu se uzează, nu decade prin executarea unor acte pe care omul le poate produce aproape mecanic. În acest fel, obişnuinţa este un factor ce organizează şi conservă viaţa noastră psihică.

Obişnuinţa poate fi spontană, legată mai mult de tendinţe, uneori de instincte, şi poate fi ordonată pe datele existente către altceva, către un scop. Obişnuinţa este o dispoziţie către ceva şi o stare formată prin exerciţiu. De aci se desprind cele două modalităţi ale ei de a se produce, care în acelaşi timp marchează şi două etape: obişnuinţa ca deprindere, mijloc de cucerire a unei stări speciale, a unei aptitudini, şi obişnuinţa ca actualizare a unei aptitudini deja formate — manifestare a unor date în stare de potenţial.

S-a spus despre obişnuinţă că „este o a doua natură". Este, într-adevăr, dar nu în sensul legilor fizice cu care ar putea fi asimilată privind ordinea materială a existenţei, ci în sens de natură proprie umană, o natură ce poate fi la dispoziţia voinţei, ce poate fi guvernată de raţiune şi scopuri.

Desigur, obişnuinţa are ceva din caracterul firescului; ea este o a doua natură în forma şi în calitatea ei esenţială. În realitatea ei obiectivă însă, obişnuinţa nu este o natură, ci un *mod de a fi şi de a se manifesta* al omului, ceea ce face ca ea să nu aibă un caracter imuabil, cu toată adîncimea ce o are şi stabilitatea ce o aduce prezenţa ei.

În legătură cu tema noastră, trebuie să reţinem faptul că obişnuinţa creează pe de o parte stări de stabilitate, organizînd datele elementare ale naturii umane, iar pe de alta face cu putinţă creşterea activităţii conştiinţei şi spiritului în general, deoarece îl scoate de sub imperiul forţelor atît de numeroase ale ambianţei.

Să cercetăm acum comparativ ce anume este *obiceiul*. Ca şi în cazul obişnuinţei, obiceiul înseamnă în primul rînd deprindere; deprindere nu individuală, act repetat, săvîrşit fără o prea puternică lumină a conştiinţei şi care, aşa cum am arătat mai sus, are drept scop o reducere a sforţărilor şi conservarea individului, ci *deprindere colectivă*, act repetat, cu scopul de a conserva şi organiza viaţa socială. Deprinderea individuală poartă numele de *obişnuinţă*, şi este un fapt de psihologie, iar deprinderea colectivă poartă numele de *obicei*, şi este un fapt de etnografie şi sociologie.

Cercetînd faptele concrete, aşa cum apar ele în viaţa satului românesc, găsim două fenomene care reprezintă şi influenţează ordinea comunităţii omeneşti. E vorba de *datină* şi de *obicei*. De cele mai multe ori, cînd întrebăm un ţăran ce este nunta sau pluguşorul, el spune că este „o datină". Dacă îl întrebăm însă de ce le face, el răspunde că „aşa e obiceiu". Viaţa sa este stăpînită de o seamă de forme şi de acte tradiţionale, repetate şi adaptate, care fac parte din aceeaşi unitate a unei civilizaţii la nivel

https://biblioteca-digitala.ro

etnografic, civilizaţia română sătească. Cunoaşterea lor mai îndeaproape ne deschide porţi noi către înţelegerea unei orînduiri şi unui mod de viaţă care aparţine lumii satului nostru tradiţional.

Să cercetăm acum comparativ obiceiul în raport cu datina. Aceste două fenomene reprezintă oarecum aceeaşi clasă de fapte prin elementul tradiţional al vieţii sătești, dar judecate în natura lor intimă ele pot fi deosebite. Deosebirea vine din dubla lor natură şi direcţie, din funcţiunea lor.

Datina vine de la ceea ce este dat, un lucru exterior, gata făcut şi constatat obiectiv. În conţinutul său intră, social vorbind, ideea de moştenire, adică de trecere şi legătură între generaţii. Datina este *o formă* şi o realitate tradiţională. Funcţional, datina constituie un fenomen conservator. Într-o societate, datina reprezintă ceea ce este cristalizat, depus prin vreme, reprezintă forme pe care le ia spiritul colectiv, ea fiind expresia concretă a unui adevărat sistem de a gîndi lumea şi raporturile sale interne. Ceea ce trebuie să reţinem în primul rînd este ideea de obiect exterior, de sine stătător, de lucru gata făcut; iar în al doilea rînd ideea de primire, de căpătare prin mijlocirea tradiţiei.

În obicei, ca şi în datină, tradiţia este prezentă şi activă. *Obiceiul* este un fapt îndelung repetat, exprimat în forme moştenite din bătrîni. Dar, în timp ce obiceiul este *un act* social, care dă viaţă şi actualizează datinile, în sensul nevoilor de întreţinere a vieţii sociale prezentate, datina este o formă socială, un chip al fiinţei colective prezent continuu în această fiinţă, deţinătoare a unor funcţiuni şi valori sociale. Amîndouă pot fi privite ca fenomene tradiţionale, dar, în timp ce datina reprezintă o tradiţie nemijlocită de date, *obiceiul reprezintă o tradiţie în act, o tradiţie vie.*

În concluzie, putem spune despre obicei că el este:

a) fenomen de deprindere colectivă;
b) regulă tradiţională de comportare;
c) organizarea tradiţională de acte.

Introdus în materia datinii, obiceiul poate apărea şi ca activitate socială în care se manifestă viaţa economică, spirituală, juridică şi social-politică, adică pe clasele de valori.

Datina este în ordinea socială a satului ceva stabil, cu un caracter de permanenţă pe linie tradiţională, este ceva „aşezat", de unde vine şi termenul românesc de aşezămînt (instituţie) în sens larg, valabil şi aici. Este obiceiul un astfel de fenomen? Este, întrucît face parte din formele tradiţionale ale satului, şi nu este, întrucît are *caracterul activ* de deprindere colectivă. Între sferele obicei — datină nu este un raport de supraordonare şi nici unul de subordonare, ci este un raport de întretăiere, de întrepătrundere, de coexistenţă.

Avînd aceeaşi origine, coexistînd în aceeaşi categorie de fapte, de la datină la obicei credem că se poate surprinde deosebirea şi trecerea de la punctul de vedere *static* la cel *dinamic.* Cînd zicem datină privim faptele în existenţa lor statică, integrate în unitatea structurală a unităţii sociale. În acest fel datina reprezintă mai mult un total de fapte care pot deveni funcţiuni, lăsînd un cîmp de acţiune posibilă. În schimb, obiceiul ne duce direct în categoria acţiunii. El porneşte din datină ca dintr-o materie proprie şi priveşte aceleaşi fenomene, dar în alt sens, *acela al acti-*

https://biblioteca-digitala.ro

vitalii sociale. Obiceiul dă viaţă şi îndrumează activităţile sociale în diferitele prilejuri cerute de organismul social, le îndrumează după tipuri de acţiuni şi reacţiuni, cu caracter tradiţional.

În acest fel obiceiul apare ca un factor hotărîtor în inima formelor de viaţă socială şi, prin impulsul ce-l dă acestor forme, el devine o manifestare actuală. Prin *actualizare* el slujeşte nevoile imediate de viaţă ale societăţii în sînul căreia se săvîrşeşte.

Să luăm un exemplu: nunta. Este deopotrivă datină şi obicei. Pentru ca acest lucru să fie cu putinţă, trebuie ca fenomenul să aibă o îndoită natură şi în consecinţă să fie privit din două puncte de vedere deosebite. Nunta este datină întrucît vedem în ea o formă de iniţiere religioasă sau socială, o formă sau o treaptă în întregul rotunjit al rînduirii sociale. Nunta însă este obicei întrucît ea se împlineşte, devine realitate *vie*, printr-o serie de acte semnificative şi agenţi, de atitudini, gesturi şi formule, printr-un sistem întreg de comportări tipice al căror ritm şi sens sînt comandate de rostul iniţial al datinii însăşi.

3. În satul românesc găsim obiceiul în deosebitele categorii de activităţi pe care le repartizăm după categoriile de valori cărora le aparţin. În acest fel obiceiul este prezent pe întreaga suprafaţă a vieţii săteşti. El acţionează în toate grupele de manifestări ale satului; într-unul mai mult, în altul mai puţin, dar prezent în tot locul. În economie, în drept, în religie, morală şi în toate relaţiile sociale, obiceiul este prezent şi activ.

Obiceiul ca fapt concret, dincolo de formele tradiţionale de viaţă, nu poate fi găsit detaşat nicăieri. Cercetarea lui directă nu este deci cu putinţă. Obiceiul ca element activ, obiceiul ca mod de comportare, tradiţional, se realizează şi manifestă în materia, în fondul de date colective ale satului, în diferite etape concrete aparţinînd acestei vieţi. De aceea el nu poate fi cercetat decît de pe această poziţie: pe deasupra şi în interiorul fiecărui fapt concret care îl împlineşte sub ochii noştri. Materialmente vorbind, cercetarea obiceiului se produce în funcţie de cercetarea datinilor.

Pentru a fi lămuriţi pe deplin: caracterele de deprindere, de activ şi creator de pe o parte, de economic, juridic, religios sau moral pe de altă parte, pot fi găsite ca elemente în compoziţia aceluiaşi fapt, indiferent de natură şi funcţiune, dar ele sînt un îndoit aspect al său, puncte de vedere deosebite prin care poate fi privit.

Obiceiul formă activă, aşa cum l-am arătat, îşi caută realizarea şi se aclimatizează în deosebitele cîmpuri de activitate ale vieţii sociale. După natura acestor sectoare, obiceiul poate lua forme speciale. Actualizarea obiceiului în viaţa economică sau juridică, religioasă sau morală apare în adevăr deosebită, după natura activităţii.

În societăţile primitive, funcţiunile şi clasele de valori au apărut întotdeauna nediferenţiate; un fapt poate fi polivalent. În satul românesc arhaic, deşi pare să domine o mentalitate magică şi religioasă, care ar străbate celelalte sectoare ale vieţii, se poate vorbi totuşi de o hotărnicire şi autonomie a diferitelor categorii de valori şi a funcţiunilor respective, condiţionarea reciprocă fiind continuu prezentă.

În satul românesc putem deci deosebi fapte de sine stătătoare, economice, juridice, morale sau magico-religioase. Obiceiul apare în toate

https://biblioteca-digitala.ro

domeniile de activitate şi pe întreaga suprafaţă a satului. Aşa cum este „zăuritul" de Crăciun sau cîntecul bradului la înmormîntare, aşa este şi formula de respect faţă de bătrîni, folosirea devălmaşă a pămîntului sau schimbul în tîrgurile de ţară. Deşi deosebite ca funcţiuni în întregul social sătesc, aceste fapte au un caracter comun: acela de deprindere colectivă, de actualizare a unei forme tradiţionale, adică de a fi un obicei.

4. Am spus mai sus că obiceiul are un caracter dinamic. Obiceiul însă, aşa cum apare şi în satul românesc, ca act, reprezintă un mod de organizare al vieţii obşteşti; el creează o stare de stabilitate care dă chip vieţii colective săteşti şi putinţa acesteia de a se menţine în timp şi spaţiu. Funcţional, deci, acest fenomen este în primul rînd un factor ordonator.

Uneori, obiceiul apare ca expresie a unui sistem de credinţe sau reprezentări colective cu care face corp şi care îl ţin viu la nivelul conştiinţei omului. Alteori însă apare ca simplu act de deprindere colectivă, aşa cum e în cazul limită al actelor numite de etnologi „supravieţuiri", unde omul săvîrşeşte în mod hotărît actele fără necesitatea prezenţei unui gînd explicativ, fără un conţinut de idei sau credinţe clare, în afara aceluia de a le executa pur şi simplu, ceea ce nu-l împiedică să se impună şi să fie activ. În această formă, obiceiurile sînt expresia unor moduri de viaţă anterioare, azi dispărute. Gîndul ce le stătea drept temei, sensul lor, nu mai stăruie în mintea omului. De aceea nu se mai poate stabili o legătură corespunzătoare între fondul evoluat (înlocuit) şi forma tradiţională moştenită, care continuă să apară.

Obiceiul este însă o organizare tradiţională de acte *în prezent*; datina, aşa cum am spus, este o formă conservatoare necesară. Aceste caractere întrunite în inima aceluiaşi fenomen explică de ce nu avem de a face cu forme moarte, ci cu forme active. Obiceiul are puterea actualizării: poate fi manifestare actuală la nevoi actuale.

Act repetat, dar nu uniform, obiceiul este un fenomen ordonator care dă lucrurilor un caracter de stabilitate. Obiceiul nu manifestă însă o formă de imobilism social, nu este un instrument de fixare a vieţii obşteşti, ci un fenomen care întreţine această viaţă hrănită dintr-o substanţă principială (originară) mereu reînnoită după nevoile prezente, în curs de desfăşurare.

Obiceiul merge pe o dispoziţie internă de conservare şi întreţinere a corpului social, dispoziţie pe care el lucrează în aşa fel, încît din manifestare repetată devine cauză, forţă determinantă a fenomenelor ce se manifestă în actualitate; numai că trece de la o poziţie dată, la una posibilă. Prin repetată actualizare a unor forme tradiţionale se creează o anume *structură*, care, la rîndul ei, poate condiţiona producerea activităţilor sociale.

Prin actualizare el nu serveşte nevoile de întreţinere a vieţii sociale, numai ca o putere ordonatoare, ci merge mai departe către o a doua funcţiune, aceea de înnoire. Obiceiul se schimbă şi schimbă lucrurile continuu, adoptînd formele vechi nevoilor de viaţă actuală a colectivităţii. Deşi e indestructibil legat de tradiţie, el dispune de o anume mobilitate, o plasticitate care îl face să dea viaţă substanţei şi formelor sociale, să le actualizeze şi să le producă mereu înnoite în timp.

https://biblioteca-digitala.ro

Această calitate, de a fi creator, a obiceiului o putem înțelege numai în sensul că el *dezvoltă și amplifică un conținut de viață umană.* Chiar dacă angajează unele elemente noi, el nu aduce însă la viață fenomene de o altă natură și calitate. Cînd aceasta totuși se întîmplă, obiceiul dispare.

Ca fenomen de viață, răspunzînd unor nevoi actuale, obiceiul se modifică și modifică continuu, în sensul condițiilor schimbătoare ale societății, care oricît de supusă ar fi tradiției nu stagnează în mod absolut. Obiceiul este mai mult decît un act ordonator, așa cum am arătat mai sus, în sensul că întreține viața socială, dar totodată o amplifică și o dezvoltă. În formele și semnificațiile lui complexe, obiceiul ordonează lucrurile în desfășurarea lor, dar manifestă și un potențial de viață pe care îl proiectează în viitor, drum deschis de la real la posibil, realitate concretă, dar și virtuală.

Această linie de înțelegere și apreciere a fenomenului nu trebuie dusă însă prea departe, și anume: obiceiul ca act poate produce schimbări, nu poate însă crea în sens principial și calitativ, adică în sensul unor transformări fundamentale, unde lucrurile capătă mai mult decît un nou aspect, capătă o nouă natură și un nou sens.

De pe aceste poziții ce pot deschide noi căi de cercetare, obiceiul poate să însemne mai mult decît o deprindere colectivă, un mod tradițional de comportare sau un act ordonator așa cum i-am fixat limitele încă de la început. De aici privit, obiceiul duce pînă la locul unde se poate vorbi de un mod de a fi, de o structură proprie — individ sau colectivitate —, de ceea ce încă de la Aristotel, în sens larg, a fost numit „ethos".

II

1. După această introducere teoretică la studiul obiceiurilor, să încercăm acum o împărțire a lor pe categorii de fapte concrete. Bogăția și varietatea lor în sensuri și forme, elementele emoționale ce le cuprind, nu lipsite uneori de coerență, diferențele produse în spațiu și timp nu ne pot da speranța unei clasificări ce le-ar putea subsuma total din punct de vedere logic; rămîne totdeauna ceva în suspensie, nesatisfăcător. Privite pe suprafața zonelor în care ele se manifestă, obiceiurile pot fi grupate pe trei categorii, și anume: ciclul comemorativ sau calendaristic, ciclul familial și ciclul muncii.

Obiceiurile care aparțin *ciclului comemorativ* sînt cele legate de sărbători și care apar cu precădere în timpul iernii. Această categorie de obiceiuri, care are rolul de a întreține viața spirituală a comunității, este mai mult de natură religioasă. Ea pare să fie dintre cele mai bine conturate și din punct de vedere scenic (dramatic).

O precizare însă trebuie făcută de la început. Obiceiurile care se desfășoară în funcție de calendar pot fi de două categorii: unele care apar la o anumită zi prin faptul că în acest fel se satisface o condiție de timp, dar scopul lor vizează altceva (de natură magică), și altele care funcțional slujesc ziua respectivă, acele acte pe care noi le-am numit comemorative, deoarece ele celebrează pe cineva sau ceva, un personaj mitologic sau legendar sau un eveniment important. Toate aceste acte, cum este și firesc, au un caracter periodic. Modurile în care apar sînt și ele de două feluri:

https://biblioteca-digitala.ro

unele cu aspect pozitiv, acela al practicilor, şi altele de un aspect negativ, acela al interdicţiilor.

Întreaga activitate materială şi spirituală a comunităţii noastre săteşti este strîns legată de existenţa unor anume zile, avînd deci un caracter ritmic şi periodic. Calendarul ordonează şi valorifică de cele mai multe ori calitatea timpului. De aceea, mai ales obiceiurile comemorative îşi găsesc sensul şi se manifestă calendaristic. Obiceiurile comemorative în care timpul este o problemă de substanţă, de conţinut, nu de condiţie, prin rostul lor evocator, impun cercetarea pe anotimpuri. Semnificaţia lor le face să aibă funcţional, cît şi structural, un aspect cu totul specific.

În satul românesc, obiceiurile comemorative din timpul iernii sînt dintre cele mai interesante, deoarece ele îmbină elementul religios cu cel literar-artistic şi social în aşa fel încît sînt un document sociologic, etnologic şi folcloric de primă importanţă. Aceste obiceiuri comemorative periodice deşi nu fac parte din ritualul bisericesc, judecate după natură, apar de cele mai multe ori cu un caracter religios.

În afară de cele din ajunul Anului nou, legate de viaţa agrară sau pastorală (plugușorul, jocul ursului, brezaia etc.), toate celelalte, cum sînt bunăoară colindele, steaua, vicleimul şi iordanul, aparţin comemorărilor istoriei creştine. Nu întotdeauna avem de a face cu elemente pur religioase, ele apărînd totuşi cu această dominantă. Alături de evocările religioase apar elemente profane abundente care exprimă iubirea, frumuseţea, tinereţea şi curajul. În general, cu unele diferenţe de grad, aceste obiceiuri deţin motive lirice, epice şi dramatice de o mare valoare folclorică.

2. Cea de-a doua grupă a obiceiurilor este aceea pe care am numit-o *ciclul familial*; este grupa cea mai interesantă prin bogăţia imensă de material ce o oferă cercetătorului.

Obiceiurile ce constituie ciclul familial sînt acelea care, în formă izolată de act ritual sau de complexe ceremoniale, pregătesc, întovărăşesc sau execută schimbări profunde de stări calitative în viaţa individului, raportată la comunitate. Sarcina şi naşterea, copilăria şi adolescenţa, logodna şi căsătoria, moartea şi înmormîntarea, toate acestea prilejuiesc manifestarea obiceiurilor ca un corp organizat, de o structură cu totul aparte, în interiorul căruia există o legătură strînsă, mai ales prin funcţiunea ce o îndeplinesc în viaţa omului şi a societăţii.

Omul, ca individ, faţă de societatea din care face parte, la orice nivel s-ar afla, are o seamă de obligaţii şi forme de îndeplinit. Cu cît coborîm treapta de evoluţie a vieţii sociale, datinile şi obiceiurile joacă un rol mai mare în acest sens. Relaţiile şi procesele sociale sînt astfel ordonate, încît orice acţiune şi reacţiune să se producă în interiorul unor unităţi de viaţă în modul cel mai propriu lor. Totul este reglementat după nevoile, structura şi la nivelul general al colectivităţii. Orice schimbare, pentru a fi acceptată, pentru a fi valabilă, are nevoie de girul acesteia şi de anume acte care se produc în mod necesar. Aşa intervin obiceiurile.

Pentru etnograful şi sociologul *van Gennep*, obiceiurile acestea, numite de el „rituri de trecere", pot fi clasificate în două moduri: o dată pe funcţia şi deci pe scopul general al ceremoniei integrale (naştere, botez,

https://biblioteca-digitala.ro

adolescență, nuntă, înmormîntare) și a doua oară pe modul cum sînt constituite, pe categorii de acte specifice. După van Gennep, riturile de trecere pot fi analitic descompuse în : rituri preliminarii (*séparation*), rituri liminarii (*marge*) și rituri postliminarii (*agrégation*). Aceste trei categorii nu sînt egal dezvoltate în interiorul aceluiași ceremonial [1].

Această concepție este criticată de sociologul francez *Mauss* și nu fără temei, deoarece teza lui van Gennep nu poate fi confirmată de toate riturile de trecere, așa cum e cazul celor de la naștere sau adolescență.

Obiceiurile din ciclul familial au o mare însemnătate în cercetarea sociologică, fiindcă orice schimbare ce se produce în situația unui individ față de societate atrage după sine o seamă de acte care se produc în mod organizat și la care comunitatea de grup participă intens.

Cu cît coborîm mai jos pe scara civilizațiilor, în societăți mai puțin dezvoltate sau primitive, se poate constata o tot mai mare importanță a acestor obiceiuri din ciclul familial. Colectivitatea dominînd asupra individului, orice situație nouă și orice întreprindere sînt dirijate după regulile impuse de tradițiile locale. Nu numai ciclul familial, dar și activitățile legate de muncă, meșteșugurile sau sănătatea sînt supuse unor asemenea rînduieli, care de astă dată — privind scopuri materiale — au un caracter dominant magic.

3. Al treilea grup de obiceiuri, acela care alcătuiește *ciclul muncii*, obiceiuri dintre care cele mai multe au un caracter magic, poate fi împărțit în două mari grupe : artele vieții și artele materiei. Primele sînt de trei feluri, după regnuri, adică : unele umane, altele animale și altele vegetale. La fel și cele care privesc artele materiei — unele privesc meseriile (lemnărie, olărit), altele construcțiile (case, poduri) și altele industria casnică (alimentară, țesătorie).

În cea dintîi grupă, aceea a artelor vieții, vin în primul rînd obiceiurile legate de medicație, așa cum sînt vrăjile și descîntecele, iar în al doilea rînd cele de vegetație, agrare sau silvice.

Obiceiurile de medicație sînt de natură magică, ele au ca scop întreținerea vieții și tămăduirea bolilor — aceasta din punct de vedere funcțional. Structura lor nu este atît de complexă ca aceea aparținînd ciclului familial, ele fiind în primul rînd orale (de limbaj) și manuale. Impresionante sînt bogăția și varietatea lor, ele reprezentînd nu numai o valoare sociologică, ci și una folclorică de mare preț. Prin ele se pot cunoaște o bună parte a sistemului de credințe și totodată o bogată literatură populară. Este bine să distingem în interiorul acestui grup de fapte natura actelor, care au un caracter de promovare, de acelea care sînt distructive. Sociologic vorbind, e interesant de știut gradul lor de răspîndire pe sexe, vîrste și subunități sociale.

Tot în grupul artelor vieții, o mare importanță au obiceiurile silvice și agrare. În satul românesc, fără să fie vorba de un cult al vegetației, apar o seamă de obiceiuri care vorbesc despre un spirit al arborelui fertilizator, vast studiate de *Frazer*. Fie că e vorba de brad, salcie sau măr, fie că apar în obiceiurile comemorative sau ciclul familial, vegetația și

[1] Vezi A. van Gennep, *Rites de passage*, Paris, 1909, p. 14.

https://biblioteca-digitala.ro

ritmul ei natural apar în forme tradiţionale de datini şi obiceiuri (salcia la sf. Gheorghe, bradul la nuntă, mărul la înmormîntare etc.).

Obiceiurile agrare apar mai des în două momente ale muncii agricole : aratul şi seceratul. Celelalte momente prilejuiesc doar acte rituale izolate, aşa cum sînt : scoaterea plugului, aducerea brazdei cu iarbă etc. ; excepţie fac cele de la 1 martie, care privesc rodnicia pămîntului şi care apar uneori mult mai dezvoltate, adevărate ceremonii agrare („plugarul" din Maramureş).

Cele de la seceriş sînt mult mai bogate. În satul românesc tradiţional avem ceremonia agrară a cununei (Năsăud) sau a buzduganului (Făgăraş), care reconstituie adevărate cùlturi agrare privind fertilitatea pămîntului şi puterea generatoare a soarelui. Cununa sau buzduganul, făcute din spice de grîu, cîntecul şi jocul, stropirea cu apă şi o seamă de evocări pentru fecundaţie şi fertilitate — toate laolaltă constituie ansambluri de fenomene de o mare însemnătate sociologică şi folclorică.

Grupul de obiceiuri magice, care privesc artele materiei, sînt ceva mai simple din punctul de vedere al structurii lor, dar nu mai puţin bogate şi variate. Fie că apar în legătură cu meseriile, cu construcţiile sau industria casnică, ele au drept scop acte de promovare şi rodnicie a muncii pe care o depune omul. Cele mai multe din ele apar, cum e şi firesc, ca acte ce aparţin vieţii casnice şi gospodăriei. Un mare număr sînt preventive, iar altele, mai bogate ca număr, sînt efectuate în vederea creşterii bunurilor ce se produc în interiorul familiei şi al gospodăriei.

Începînd de la construcţia casei (banii, boabele de grîu, măsura omului), trecînd prin acelea de întreţinere a gospodăriei şi imunitate faţă de spiritele rele (crucile de pe porţi, mana vacilor etc.), pînă la cele ce privesc industria casnică (măsuri preventive la tors, punerea în război, facerea pînii etc.) — toate sînt obiceiuri legate de muncă şi producţie, unele din ele dispunînd de o mare varietate de forme şi sensuri stranii, aşa cum e bunăoară „mana vacilor".

Obiceiurile casnice apar ca o bună completare ciclică, şi anume în interiorul ciclului muncii, ce exprimă o mentalitate specifică unui anume stadiu de evoluţie al societăţii omeneşti.

INTRODUCTION THÉORIQUE À L'ÉTUDE DES COUTUMES

La présente étude sur les coutumes est une recherche théorique comprenant deux chapitres. Dans le premier on traite du problème de la nature et de la fonction des coutumes et dans le second on fait une présentation d'ensemble des trois cycles importants : le cycle commémoratif ou calendaire, le cycle familial ou les rites de passage et le cycle du travail ou magique.

A l'encontre de l'habitude qui constitue une action d'accoutumance individuelle, maintes fois non significative dans le sens spirituel, la coutume est une action d'accoutumance collective, une certaine règle de comportement collectif et une organisation traditionnelle des actions. La coutume donne une consistance à la vie collective et ordonne cette vie dans ses manifestations. A l'encontre des formes traditionnelles, qui ont plutôt

https://biblioteca-digitala.ro

un caractère formel et statique, la coutume est un déroulement *dans l'acte* du fond social humain.

Les trois cycles des coutumes, différents comme nature et organisation, ont chacun des sens dissemblables. Le cycle calendaire est composé spécialement des coutumes commémoratives où le temps n'est plus un problème de condition comme c'est le cas pour les autres groupes, spécialement magiques, mais un problème de fond, de substance, fêtant un personnage ou un événement important du passé. Le cycle familial comprend toutes les coutumes en partant de la naissance jusqu'à la mort, en marquant des passages qualitatifs de la condition humaine avec des arrangements variés des relations sociales (individu-collectivité). Le troisième cycle, lié au travail, est caractérisé par la fonction de promouvoir certaines valeurs dans tous les secteurs de travail et de l'entretien de la vie matérielle ; comme nature, la plupart sont magiques, qu'elles soient forestières ou agraires, artisanales ou bien médicales.

Le problème des coutumes dans le village roumain traditionnel (authentique) est encore d'actualité. L'ethnographie et le folklore ont encore leur mot à dire là-dessus.

https://biblioteca-digitala.ro

UNITATEA SPECIFICĂ A FOLCLORULUI COREGRAFIC ROMÂNESC

ANDREI BUCȘAN

În studiul folclorului nostru coregrafic s-au obținut în ultima vreme rezultate destul de însemnate. Astfel, pe măsură ce au fost elucidate diverse probleme de morfologie, s-a putut păși mai departe spre stabilirea unor coordonate care să permită conturarea specificului nostru coregrafic. Deocamdată, există suficiente premise pentru a dovedi asemănarea dintre dansurile populare românești și cele ale popoarelor balcanice pe de o parte și ale Europei Centrale pe de altă parte [1]. De asemenea s-a reușit a se determina existența a trei dialecte coregrafice principale: dunărean, apusean și carpatic.

Cu toate aceste rezultate, specificul național coregrafic este încă departe de a putea fi definit, datorită atît insuficienței cercetărilor pe plan local, cît și lipsei unor studii comparative. Dar, dacă problema este încă greu de rezolvat, aceasta nu înseamnă că ea nu se poate aborda. Existența multor zone necercetate este compensată întrucîtva de marea dispersare teritorială a investigațiilor noastre, astfel că în linii mari ele ne furnizează o imagine destul de fidelă a faptelor coregrafice. De asemenea, lipsa unei informări mai ample asupra legăturii dintre dansurile românești și cele ale popoarelor vecine, deși constituie un impediment serios, nu trebuie să ne oprească de la anumite constatări privind trăsăturile specifice dansurilor românești, chiar dacă se vor dovedi ulterior comune, de exemplu și dansurilor balcanice. Se pune însă întrebarea care ar fi modul de a aborda problema și criteriile folosite. Fără îndoială că în primul rînd vom afla anumite fenomene de ordinul celor enunțate, adică generale în folclorul românesc și al popoarelor vecine. Dar aceasta nu ne va împiedica să căutăm și trăsături specifice numai folclorului românesc, pe o arie mai largă sau sub formă de izolate. În afară de răspîndirea fenomenelor ne va preocupa de asemenea și stratificarea lor în timp. Unele ne vor apărea desigur ca niște interesante permanențe ale unei unități originare; altele, dimpotrivă, incontestabil mai noi, ne vor demonstra continua circulație folclorică între diversele ramuri ale poporului român și deci menținerea acestei unități.

[1] A. Bucșan, *Similitudes entre les danses populaires roumaines et balkaniques*, în „Rev. des ét. sud-est européennes", 1964, nr. 3—4.

Rev. etn. folc., t. 13, nr. 5, p. 389—394, București, 1968

https://biblioteca-digitala.ro

Toate aceste fenomene pot fi înregistrate mai uşor sau mai greu în materialul coregrafic românesc. Ele ne duc la rezultate mai mult sau mai puţin concludente, mai mult sau mai puţin definitive, în măsura în care întinderea cercetărilor ne permite urmărirea aspectelor respective.

A. O primă luare de contact cu problema ne-o oferă domeniul privitor la relaţia dansului popular cu viaţa comunităţii. Aici se pot studia *ocaziile* de joc, *obiceiurile* legate de joc, *funcţiile* jocului şi alte aspecte. Informaţia este destul de bogată, ea fiindu-ne furnizată nu numai de coreologi, ci şi de cercetătorii din alte specialităţi. Cu toate acestea, marele bagaj de fapte, insuficient analizat şi clasat pînă în prezent, nu ne poate duce încă la concluzii. De aceea, ne vom mulţumi să semnalăm deocamdată cîteva fenomene care par să demonstreze unitatea enunţată.

a) Modul în linii mari uniform de desfăşurare a *horei satului* ca organizare, participare, reguli de etichetă etc., pe tot întinsul ţării. Faptele se pot urmări şi evolutiv [2]. Firește, nu se poate vorbi de o circumscriere a lor la spaţiul nostru, ci doar de o generalitate în cadrul lui. Credem însă că studiul unor detalii ne poate furniza observaţii interesante, ca de altfel şi urmărirea desfăşurării jocului la alte ocazii folclorice, nunţi, şezători, nedei etc.

b) Închegarea unor *tipuri funcţionale* speciale, de ordin ritual, ceremonial, distractiv, spectacular, în tipuri, subtipuri sau variante morfologice unitare, răspîndite fie pe o arie mai largă, fie în centre depărtate unele de altele, ca de ex. *Capra* (*Brezaia*, *Turca* etc.), *Hora miresei*, *Perinița*, *Baraboiul* (*Muşamaua*) etc. [3].

c) Existenţa în multe părţi ale ţării a unor *cete* de tineri, care se constituie la ocazii speciale, avînd o organizare riguroasă şi un repertoriu de dansuri propriu, de origine mai ales rituală, ca de ex. *Călușarii* din Oltenia şi Muntenia, amintiţi însă în trecut şi în alte părţi [4], *Junii* din sudul Transilvaniei, cetele de *mascaţi* din Moldova etc. Desigur nu simpla existenţă a fenomenului, cunoscut şi la alte popoare europene, înseamnă o trăsătură specifică, ci răspîndirea şi frecvenţa lui, specializarea repertoriului practicat şi, mai ales, unitatea acestuia în zone diverse [5].

Am ales cîteva cazuri pe care le-am socotit mai ilustrative, subliniind încă o dată lipsa unui studiu aprofundat al problemei, care, credem, ar putea aduce multe elemente noi. Astfel, însăşi terminologia de joc ni se pare uneori semnificativă, dacă pornim chiar de la cîteva denumiri generice de categorii coregrafice ca : *Brîu*, *Horă*, de o răspîndire aproape generală pe teritoriul românesc şi de o vechime anterioară formării limbii române [6].

B. Să trecem însă mai departe, abordînd domeniul *morfotipologiei* coregrafice. Acesta se ocupă cu studiul aspectelor proprii dansului şi al *categoriilor coregrafice*, din punct de vedere morfologic. Să le analizăm pe rînd.

---

[2] E. Balaci, *Observaţii în legătură cu unele transformări în jocul popular românesc*, în „Rev. de etnografie şi folclor", 1954, nr. 3.

[3] Vezi mai jos la partea tipologică.

[4] Pomeniţi de D. Cantemir în *Descrierea Moldovei*, şi cu destule urme în Transilvania, unde tipurile vechi au fost substituite.

[5] Cu unele legături morfologice şi funcţionale între tipuri.

[6] *Brîu*, ar. bărnu, megl. bron, istr. băr, de origine necunoscută, probabil ilirică. *Horă*, ar. cor, megl. or, probabil din gr. XOPÓS.

https://biblioteca-digitala.ro

1. *Aspectele morfologice*, în jocul românesc, sînt deosebit de variate; ele însă au fost analizate şi clasificate destul de amănunţit. Fără îndoială, lipsesc şi aici studiile comparative; totuşi materialul coregrafic al popoarelor vecine ne este relativ accesibil, datorită studiilor de specialitate publicate şi filmelor şi spectacolelor vizionate. Toate acestea au făcut să reiasă un profil morfologic mediu al dansului popular românesc în comparaţie cu specificul vecinilor noştri, dar şi independent de aceasta.

a) Astfel, cu privire la *aspectele de ansamblu*, dansul românesc prezintă un echilibru între proporţia dansurilor în grupuri mari (în cerc sau linie) şi a dansurilor de perechi, ceea ce îl situează între specificul balcanic, la care predomină puternic prima categorie, şi cel al Europei Centrale, unde situaţia este inversă. Dansul solistic, mai frecvent spre răsărit, la noi apare mai rar. În schimb apar aici ca foarte caracteristice, deşi ceva mai puţin frecvente, formaţiile în grup mic şi în monom, ca şi proporţia mare de jocuri bărbăteşti. Ţinuta jucătorilor este foarte variată, mai ales la jocurile de grup.

b) *Construcţia* figurilor este adeseori simplă, monomotivică, iar succesiunea lor mai ales mobilă, tinzînd spre o extremă libertate, trăsături care par mai puternice în folclorul coregrafic românesc. Suprapunerea pe melodie prezintă frecvent neconcordanţă, nu numai în Valea Dunării unde se pot presupune legături cu dansul balcanic, ci chiar şi în zonele carpatice.

c) *Structura cinetică* se bazează în special pe motive de acomodare, bătăi, pinteni, cîrlige, învîrtiri şi ponturi. Lipsesc în general motivele cu mişcări independente de braţe şi de corp, sau cu diverse ustensile, relativ mai frecvente la toate popoarele din jurul nostru.

d) *Structura ritmică* este predominant binară, uneori asimetrică, foarte rar ternară. Deosebit de caracteristic este ritmul sincopat, de tip dohmiac sau amfibrahic, aproape necunoscut la vecinii noştri. Poate că şi dactilul, întîlnit mai ales în unele zone vestice, se dezvoltă izolat pe teritoriul nostru; nu avem însă destule elemente de comparaţie. Asimetriile sînt mai frecvente în zona Dunării [7], deci în relaţie cu ritmul balcanic; nu trebuie însă neglijate cele din Transilvania [8] şi Moldova de nord [9], care sînt rupte de această zonă.

Din cele de mai sus rezultă că dansul românesc prezintă un specific morfologic bine închegat, cu destule caractere aparte bine conturate faţă de folclorul coregrafic al vecinilor noştri.

2. Din punct de vedere tipologic, putem considera desigur că peste un vechi fond comun s-au suprapus straturi succesive, prin împletirea tendinţelor interne de dezvoltare cu unele influenţe exterioare. Această stratificare merită să formeze obiectul unui studiu separat. Deocamdată nu facem decît să consemnăm că ea a dus la diversificarea actuală în zone, regiuni şi dialecte coregrafice, categoriilor vechi substituindu-li-se clasele,

---

[7] În $\frac{7}{16}$, $\frac{9}{16}$, $\frac{5}{8}$, $\frac{5}{16}$, $\frac{7}{8}$ etc.

[8] În *Învîrtite* etc.: $\frac{9}{16}$, $\frac{10}{16}$.

[9] În $\frac{7}{16}$, în jocuri vechi rituale (*Capra*).

https://biblioteca-digitala.ro

grupele, tipurile, subtipurile etc. de astăzi. Totuși o analiză atentă ne arată că, și în această privință, există un specific românesc, conturat nu numai prin diferențele față de vecinii noștri, ci și prin unitatea organică a categoriilor și subcategoriilor. Să trecem sumar în revistă cîteva cazuri mai frecvente.

a) Clasa *Horelor mari*, de mînă, este puternic reprezentată pe întreg cuprinsul țării. Cel mai general este tipul *Horă dreaptă*, care cuprinde jocuri cu funcția cea mai diversă: comună, distractivă (*Perinița*), ceremonială (*Hora miresei*), rituală (*Hora Călușului*). În zonele unde acest tip este mai rar, întîlnim alte tipuri înrudite morfologic: *Danț de nuntă*, *Purtată de fete*, care preiau și unele funcții ale primului. Tipul macedoromân de *Horă* trădează de asemenea înrudiri.

Un alt tip specific românesc este și *Hora bătută*, răspîndită mai ales în Muntenia, Moldova și Dobrogea, dar pe alocuri și în Transilvania.

b) A doua clasă mare, a *Brîurilor*, este la fel de răspîndită. La popoarele balcanice ea este de asemenea frecventă, dar, exceptînd unele tipuri dunărene, cu caractere morfologice foarte diferite. Specific românești par, prin majoritatea elementelor, tipurile carpatice: *Brîu mocănesc* (răspîndit însă și în sudul țării), *Brîu pădurenesc*, *Roată* și unele variante înrudite moldovenești. Cunoscută aproape peste tot este *Sîrba*, care, deși denumită astfel, pare de origine locală; variantele ciobănești, larg răspîndite pe lanțul carpatic, confirmă această părere. În ultima vreme, semnalăm apariția tipului *Brîu nou* (cu jocurile *Alunelul*, *Sîrba lui 22* etc.), care s-a întins în toate ținuturile românești, dovadă că s-a integrat în specificul local.

c) Aparținînd unui strat mediu de vechime trebuie considerate tipurile de *Hore mici* (Hore învîrtite, Învîrtite de grup), și anume: *Ciuleandra* (sud-estul țării), *Țărănească* (Moldova), *Jienească* (Ardealul de sud-est, dar cu variante bănățene și maramureșene înrudite structural). Asemenea jocuri nu sînt cunoscute la popoarele balcanice și se întîlnesc doar sporadic la vecinii noștri din nord [10]; marea lor răspîndire locală ne arată clar gradul de specificitate.

d) Jocurile de perechi (Doiuri), mai recente în toată Europa, poartă la noi amprenta unei duble origini. Unele ca *Polcile*, anumite *Învîrtite*, *De-a lungul* etc. par de origine exterioară; altele ca *Breaza*, *Învîrtita* din sudul și centrul Transilvaniei, *Ciobănașul*, *Doiurile* bihorene sînt strîns legate prin toate elementele de specificul local și deci le putem considera ca dezvoltate din jocurile de grup. Unitatea lor tipologică reiese din cîteva elemente ritmico-cinetice comune. Un joc de perechi pe care l-am întîlnit în toate zonele cercetate, într-o formă foarte unitară dar sub diferite numiri, este *Baraboiul* (*Mușamaua*, *Mînioasa*, *Spic de grîu*, *Bucureanul* etc.), pe care popoarele vecine nu par a-l cunoaște, cel puțin după informațiile de pînă acum.

e) Cunoscute sporadic la unele popoare din Europa, jocurile de ceată desfășurate în monom capătă la noi o dezvoltare deosebită, fiind în bună parte legate, după cum s-a văzut [11], de anumite ocazii speciale. Ele sînt

[10] La ucraineni, slovaci, însă în forme mult mai reduse.

[11] La capitolul A cînd am vorbit de cetele de tineri care se constituie la anumite ocazii. De altfel, termenul de „joc de ceată", care a căpătat un sens morfologic, s-a referit inițial la faptul că asemenea jocuri în monom sînt practicate de „cete".

https://biblioteca-digitala.ro

răspîndite în Muntenia şi Oltenia (*Călușul*, *Drăgaica*), Moldova (*Trilișești* etc.). Ardeal (*Călușerul*, jocurile fecioreşti), Banat (*Sorocul*), sau pe ambele versante carpatice (anumite jocuri ciobăneşti) etc. Înrudirea lor structurală este de cele mai multe ori evidentă.

f) Mai rare la noi, spre deosebire de unele popoare vecine, jocurile solistice apar totuşi în cîteva forme pregnante. Dintre acestea, jocul ritual al *Caprei* (*Brezaie*, *Turcă*, *Cerb* etc.) este răspîndit în toată ţara. Destul de cunoscut este şi jocul „de unul singur", cu figuri de virtuozitate. Sporadic, dar în puncte foarte îndepărtate unele de altele, apar şi anumite jocuri de petrecere cu substrat grotesc: *Ariciul*, *Capra*, *Piperul* (cunoscut şi la macedoromâni).

După cum am văzut, folclorul coregrafic românesc ne arată şi din punct de vedere tipologic o remarcabilă unitate şi o profundă originalitate. Cu toată diversitatea de tipuri, acestea sînt înrudite morfologic între ele, astfel că profilul categoriilor celor mai mari (clasele) se prezintă bine închegat în forme specifice, diferite de cele proprii vecinilor noştri.

C. Ne rămîne să ne ocupăm, în cîteva cuvinte, şi de expresia stilistică a dansului. Deşi studiul manierei de interpretare a dansului este încă abia la început [12], totuşi s-a putut ajunge la unele rezultate provizorii, care îi conferă folclorului nostru coregrafic un loc aparte în cadrul sud-est european. Astfel, s-au determinat următoarele aspecte:

a) *Mişcarea generală* a grupului: în *timp* ea se desfăşoară în jurul vitezei metronomice medii de 130—150 de pulsaţii, cu variaţii mici; în *spaţiu* deplasarea este în general mică. Aceste trăsături ne apropie mai mult de vecinii noştri din sud.

b) *Mişcările picioarelor* sînt predominante. Ele sînt de amplitudine şi înălţime redusă, crescînd însă în intensitate, ceea ce se traduce prin acei paşi mărunţi şi tropotiţi atît de caracteristici. Faptele se prezintă în general invers la toţi vecinii noştri.

c) *Mişcările celorlalte segmente* (braţe, cap, trunchi) sînt sporadice şi se rezumă mai mult la acompanierea ritmică a paşilor. Au în general o amplitudine redusă. Lipsesc aproape complet mişcările independente. Şi aici ne diferenţiem de toţi vecinii noştri.

d) *Variabilitatea de interpretare* este foarte mare. Specifică nouă, credem, este marea putere de improvizaţie care apare la unele dansuri de grup din diferite zone ale ţării [13].

e) *Participarea afectivă* este rareori exprimată prin gesturi, mimică şi cîntece în timpul dansului, aşa cum se întîmplă frecvent la toţi vecinii noştri. În schimb strigăturile, cunoscute peste tot la noi şi absente la celelalte popoare, desfăşoară în multe cazuri o gamă foarte variată de sentimente.

f) Din cauza absenţei mijloacelor de expresie figurative, *dinamica* dansului românesc are un caracter oarecum sobru şi interiorizat, ieşind în evidenţă însă printr-o mişcare vioaie şi viguroasă şi prin nesfîrşita dantelărie a combinaţiilor ritmico-cinetice.

Ca şi în domeniul morfologic, am urmărit prezentarea aspectelor medii. Adăugăm că, în ce priveşte stilul, diferenţele regionale sînt şi mai mici,

---

[12] E. Balaci, *Cîteva observaţii asupra stilului în jocul popular românesc*, în „Rev. de etnografie şi folclor", 1964, nr. 4—5.

[13] În special în ţinuturile carpatice, de ex. jocuri ca *Briul*, *Roata* din Oaş etc.

https://biblioteca-digitala.ro

astfel că se poate vorbi şi aici de o perfectă unitate realizată prin mijloace proprii.

La capătul expunerii noastre, ţinem să afirmăm din nou că în urma cercetărilor de pînă acum, care, firește, vor mai trebui completate, se întrevăd următoarele fapte :

a) existenţa unui specific naţional bine conturat în dans, care reiese din mulţimea categoriilor şi elementelor coregrafice proprii folclorului nostru ;

b) unitatea şi din acest punct de vedere a culturii noastre populare, pe baza prezenţei unor fenomene identice sau înrudite, de răspîndire generală sau izolate ca relicve în puncte foarte îndepărtate unele de altele.

Dansul nostru popular reprezintă, deci, încă un document important al individualităţii poporului român. În afară de deosebita lui valoare artistică, acesta este cel mai preţios aport al lui la cultura românească.

L'UNITÉ SPÉCIFIQUE DU FOLKLORE CHORÉGRAPHIQUE ROUMAIN

L'étude traite de la définition du caractère des danses roumaines.

Tout en montrant les difficultés d'une telle opération, l'on affirme néanmoins la nécessité et la possibilité d'aborder le problème.

On relève les traits spécifiques de la danse populaire roumaine dans :

a) les aspects fonctionnels (déroulement du bal du village, cristallisation de types fonctionnels, constitution de bandes de jeunes gens à différentes occasions, etc.)

b) les aspects *morphologiques* et *typologiques* (forme d'ensemble de la danse, construction, structure cynétique et rythmique, aussi bien que quelques catégories typologiques fortement représenteés : *Grandes Rondes*, *Danses de chaîne*, *Petites Rondes*, quelques danses par couples, en monôme et solistiques).

c) aspects *stylistiques* (mouvement, variabilité d'interprétation, participation affective, etc.).

En conclusion, l'auteur entrevoit l'existence d'un caractère spécifique national dans la danse, comme un trait particulier de l'unité de la culture nationale roumaine.

https://biblioteca-digitala.ro

MUZICA POPULARĂ ÎN PREOCUPĂRILE LUI ALEXANDRU FLECHTENMACHER

ELISABETA DOLINESCU

Transformările adînci economico-sociale care au loc în Țările Române în prima jumătate a secolului trecut se produc și în domeniul culturii în general. O puternică orientare în direcție progresistă devine curînd factor activ, susținător al înnoirilor din toate domeniile de activitate.

Noua orientare ideologică constituită în jurul revistei „Dacia literară" în anul 1840 cuprinde întreaga viață culturală, atît domeniul științei, cît și cel al literaturii și artei — în care se include și muzica —, militînd pentru o cultură națională legată de popor.

Noile idei progresiste sînt promovate în anii premergători revoluției din 1848 de N. Bălcescu, M. Kogălniceanu, C. Negruzzi, Al. Russo, V. Alecsandri ș.a. Tocmai militării acestor patrioți, pentru legarea culturii naționale de poeziile și obiceiurile poporului, îi datorăm apariția preocupărilor de colecționare și tipărire a poeziei și muzicii populare, cu alte cuvinte apariția folcloristicii.

În ceea ce privește cultura muzicală, încă din anul 1836 Gh. Asachi cerea: „... să ne inspirăm din ariile noastre melodioase, sentimentale și pline de expresie... Să ne ocupăm din toate puterile de perfecționarea muzicii noastre naționale" [1].

Lipsa de condiții obiective a făcut ca acest deziderat să întîrzie peste un deceniu; ne referim la așezămintele corespunzătoare [2], cît și la oamenii cu pregătirea necesară.

O dată cu înființarea, în 1846, a primului Teatru Național în Moldova — Teatrul cel mare din Copou —, sub conducerea lui Matei Millo, arta muzicală românească, a cărei dezvoltare a fost strîns legată de cea a teatrului, apucă pe drumul cel bun. Întrucît pe atunci nu exista piesă de teatru de la care să lipsească total muzica, Matei Millo numește ca șef de orchestră al teatrului moldovenesc pe Alexandru Flechtenmacher [3].

---

[1] „Albina românească". Gazetă politică și literară, Iași, an. XXI, 10 noiembrie 1849, nr. 89, p. 377.

[2] Se cunosc doar încercări pentru înființarea celor două societăți („Societatea Filarmonică" din București, de către Eliade la 1834 și, la Iași, de către Asachi la 1836) și pentru organizarea muzicii de fanfară din anul 1830.

[3] T. T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915, p. 339.

Rev. etn. folo., 13, nr. 5, p. 395–407, București, 1968.

https://biblioteca-digitala.ro

Ceea ce se făcuse pînă la acea dată la noi era prea puţin. Creaţiile muzicale ale Elenei Tayber Asachi, ca şi ale lui J.A. Wachmann, nu se deosebeau cu nimic de „moda" creaţiei italiene ce putea fi auzită cu prilejul spectacolelor date de diferite trupe de teatru germane, franceze şi mai ales italiene. Însuşi Flechtenmacher făcea parte, încă de la vîrsta de 17 ani, ca prim violonist, din orchestra teatrului francez, condus de M. Frisch.

În noua sa calitate, Flechtenmacher este nevoit să facă faţă — încă din prima zi — cerinţelor teatrului românesc din acea vreme, trebuind să scrie muzică de scenă, ca şi ariile necesare tinerei producţii de teatru românesc, reprezentat de V. Alecsandri, C. Negruzzi, Matei Millo şi alţii. Întrucît creaţiile teatrale ale acestor înaintaşi se inspirau din realităţile româneşti, reflectînd aspiraţiile maselor, dar şi mentalitatea diferitelor categorii sociale, Al. Flechtenmacher — sub impulsul curentului de la „Dacia literară", care pusese stăpînire pe întreaga intelectualitate progresistă — caută să meargă pe aceeaşi cale, inspirîndu-se la rîndu-i din creaţia populară a timpului, şi mai ales a mediului în care trăia.

În 1846 îşi face debutul cu *Uvertura Naţională Moldavă*, pe care Fr. Liszt o admiră fără rezerve[4], iar în 1847 dă la iveală *Baba Hîrca* — piesă scrisă de Matei Millo, reprezentată pentru prima dată în decembrie 1848 —, care este considerată ca prima operetă românească [5].

Ca şi în *Uvertura Naţională Moldavă*, inspiraţia din creaţia populară este prezentă din plin. Ca să ne dăm seama de ceea ce a reprezentat *Baba Hîrca* în acel timp, este suficient, credem, să spunem că, cu ocazia reprezentării ei la Bucureşti, în anul 1851, lumea mahalalelor a dat năvală să asculte opereta, iar ariile acestei creaţii, ca şi cele din *Nunta ţărănească* — scrise tot de Al. Flechtenmacher — , au devenit pentru bucureşteni adevărate „cîntece la modă".

Flechtenmacher a scris muzică pentru mai toate piesele româneşti de teatru apărute între anii 1840 — 1880 [6], creînd în total circa 600 de piese muzicale. Iată cîteva titluri : *Cinel-cinel*, *Gloria şi Amorul*, *Rămăşagul*, *Doi ţărani şi cinci cîrlani*, *Cimpoiul*, *Scara mîţii*, *Coana Chiriţa*, *Piatra din casă*, *Cetatea Neamţului*, *Nunta ţărănească*, *Florin şi Florica*, *Fluierul fermecat*, *Doi soldaţi*, *Răzvan şi Vidra*, *Românul* etc.

Vasile Alecsandri apreciază just valoarea muzicii de scenă şi a ariilor create de Al. Flechtenmacher cînd afirmă : „Eu am existat pentru neamul românesc din ziua cînd stihurile mele au răsunat sub arcuşul lui Flechtenmacher " [7]. Este o recunoaştere şi un omagiu.

Flechtenmacher caută să se inspire din realităţile româneşti, mai ales din creaţia orăşenească cu care venea mai des în contact. Folclorul orăşenesc avea o sferă largă, ce cuprindea : creaţia de origine ţărănească, întîlnită curent în Iaşi, cît şi în Bucureşti ; creaţia în stil popular a lăutarilor, iar mai tîrziu a unor compozitori cu pregătire, şi „cîntecul de lume".

Chiar de la primele compoziţii se remarcă tendinţa şi preocupările lui Flechtenmacher de a da un caracter cît mai pronunţat românesc creaţiei sale, prin introducerea intonaţiilor naţionale. Pentru aceasta compozi-

[4] „Albina românească", an. XIX, ianuarie 1847, nr. 5, p. 17 şi 18.
[5] Idem, 1848, nr. 102.
[6] T. T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. II, Iaşi, [1922], p. 35.
[7] Rodica Oană Pop, *Alexandru Flechtenmacher. Viaţa în imagini*, Bucureşti, Ed. muzicală, 1964, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

torul se îndreaptă către sursa populară, de unde își ia diversele elemente pe care le folosește apoi în creația sa. După modul cum utilizează ceea ce preia din creația populară, putem deosebi mai multe categorii, și anume: crearea pe baza unor motive populare, utilizarea diverselor procedee de creație folosite în practica populară, crearea unor melodii de joc în stil lăutăresc. La acestea s-ar mai putea adăuga publicarea, cu acompaniament de pian, a unor melodii populare de circulație largă.

Ne vom referi pe rînd la aceste cîteva categorii.

I. CREAREA PE BAZE DE MOTIVE POPULARE

Multe melodii din creația lui Flechtenmacher au la bază motive populare pe care compozitorul le-a preluat din cîntecul popular. Menționăm din această categorie doar cîteva piese.

a) „Hora țăranilor" din *Baba Hîrca*[8], în care folosește un motiv din jocul „Cărăușul" sau „Tărășelul", în circulație și astăzi[9], pe care-l utilizase

în 1812 și Bernhard Romberg în *Capriciul pentru violoncel pe arii moldave și valahe*[10]:

Mai menționăm circulația acestui motiv, care apare, mai restrîns sau amplu, în melodiile: „Ballade Moldave", publicată de Asachi în 1841 în „Spicuitorul moldo-român"[11], în „Ștefănel" și „Țerușelul", publicate de D. Vulpian în *Horele noastre*[12]. De asemenea în publicațiile lui Titus Cerne[13], L. Andronic-Vasilescu[14] și Louis Köhler, în piesa intitulată „Moldavienne"[15].

---

[8] Al. Flechtenmacher, *Baba Hirca*. Operette rationale moldave composée et arrangée pour le piano par Al. Flechtenmacher, („Hora des paysans"), Iassy, Mess. Th. Codrescu, G. Petrini.

[9] A.I.E.F., fg. 4036 b.

[10] Bernhard Romberg, *Caprice pour le violoncelle sur des airs Moldaves et Valaques*, nr. 3 (vezi G. Breazul, în „Muzica", 1959, nr. 11, p. 33).

[11] „Spicuitorul moldo-român". Jurnal științific, literar și industrial. Revizuit de o societate de literați. Oct.-nov. și dec., Iași, 1841, p. 121.

[12] D. Vulpian, *Musica populară. Horele noastre, aranjate pentru pian*, vol. II, București, [1886], nr. 902 („Ștefănel") și nr. 926 („Țerușelul"), p. 143 și 152.

[13] Titus Cerne, *Cintece populare*, Iași, în „Arta", [f. d].

[14] L. Andronic-Vasilescu, *Manual de dansuri naționale*. Curs predat la Institutul național de educație fizică, București, 1927.

[15] Louis Köhler, *Volkestänze über Nationen der Erde als Bildenübungs und Unterhaltungsstücke für das Pianoforte*, Collection Litorff, p. 35.

https://biblioteca-digitala.ro

Aşadar, prima figură melodică din jocul „Tărăşelul" se întîlneşte în „Hora ţăranilor" din *Baba Hîrca* şi în multe melodii din publicaţiile menţionate, ceea ce dovedeşte larga circulaţie a acestei melodii în prima jumătate a secolului trecut. Flechtenmacher, ca şi ceilalţi compozitori, porneşte, după cum se poate vedea, de la melodii de largă circulaţie în acel timp.

b) În aceeaşi categorie se înscrie şi melodia „Kadril naţional" [16] a lui Flechtenmacher, în care apare un motiv din jocul „Ariciul" [17], care mai tîrziu a devenit melodia atît de cunoscutei şi răspîndităi „Periniţa".

Al. Flechtenmacher, „Kadril naţional" :

B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*, „Ariciul" :

Acelaşi motiv din jocul „Ariciul" este utilizat şi de D. Vulpian[18] în două cîntece : „Vine ciuful de la baltă" şi „Haideţi, haideţi, d-un pelin".

c) În fragmentul al doilea din „Hora finală" din *Cinel-cinel* [19] se recunosc clar motive din melodia în stil popular „Leliţo de la Munteni" [20].

---

[16] Al. Flechtenmacher, *Colecţie de cîntece naţionale, compuse pentru pianoforte*, Bucureşti, G. Wonneberg, p. I, („Kadril naţional").

[17] B. P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae. Dicţionarul limbei istorice şi poporane a românilor*; tom. II, Bucureşti, Socec şi Teclu, p. 1654 („Ariciul").

[18] D. Vulpian, *Musica populară. Balade, Colinde, Doine, Idyle. Voce şi piano*, vol. II, Ediţiunea Culegătorului, 1885, nr. 366 („Vine ciuful de la baltă") şi nr. 159 („Haideţi, haideţi, d-un pelin"), p. 145 şi 159.

[19] Al. Flechtenmacher, *Cinel-cinel*. Vodevilŭ Naţionalŭ în unŭ actŭ, Lithogr. Buciumului Romanŭ, Iassy, p. 2.

[20] D. Vulpian, *Muzica populară. Romanţe. Voce şi piano*, vol. III, Bucureşti, Lit. Socec, 1885, nr. 174 („Leliţo de la Munteni"), p. 72.

https://biblioteca-digitala.ro

Al. Flechtenmacher, *Cinel-cinel*, „Hora finală" :

D. Vulpian, *Romanţe* ..., vol. III, „Leliţo de la Munteni" :

d) În lucrarea *Cetatea Neamţului* [21] — dramă istorică de V. Alecsandri, cu muzica de Flechtenmacher —, apare un fragment melodic popular ce a circulat intens atît în manuscrisele vremii, cît şi în tipăriturile secolului al XIX-lea. Este vorba de cîntecul cu conţinut revoluţionar „Bujor haiducul". Numeroase variante din manuscrise şi tipărituri au fost semnalate de folcloristul G. Ciobanu în studiul despre Barbu Lăutarul [22], iar o serie de variante, aflate în arhiva Institutului de etnografie şi folclor, au fost publicate de folcloristul Const. Prichici în *Geneza melodică a baladei lui Pintea Viteazul* [23].

Al. Flechtenmacher, *Cetatea Neamţului*, „ Din fluier" :

[21] Al. Flechtenmacher, *Cetatea Neamţului*. Vodevilă Naţională în 3 acte, mss. 1008, B.A.R.
[22] Gh. Ciobanu, *Barbu Lăutarul*, în „Rev. de folclor", an. III, 1958, nr. 4, p. 129.
[23] Const. Prichici, *Geneza melodică a baladei lui Pintea Viteazul*, în „Rev. de folclor", an. II, 1957, nr. 4, p. 7—26.

https://biblioteca-digitala.ro

Menţionăm cîteva din numeroasele variante.

În publicaţiile lui Fr. Rouschitzki[24], se află două melodii în care se găseşte motivul popular utilizat de Flechtenmacher în *Cetatea Neamţului*, şi anume melodia nr. 4 „Chanson valaque" şi nr. 15 „Cîntecul lui Bujor tîlhar".

Fr. Rouschitzki, „Cîntecul lui Bujor tîlhar":

8.

În 1848 Charles Mikuli[25] publică alte două variante: „Sub o culme de cetate" şi „Bujoru".

O variantă apropiată de cea a lui Flechtenmacher o publică J. A. Wachmann[26] sub numele de „Air Oltenesk" nr. 1.

9.

Motivul melodic se recunoaşte şi în melodiile publicate de D. Vulpian[27]: „Bujor haiducul" şi „S-a stins aşa de lesne".

e) În afară de motive melodice, Flechtenmacher utilizează în creaţia sa şi motive ritmice specifice unor jocuri populare, cum este „Ca la Breaza'', întîlnită de pildă în partea a II-a a *Uverturii Naţionale Moldave*[28]:

10.

---

[24] Fr. Rouschitzki, *Musique orientale, 42 chansons et danses Moldaves, Valaques, Grecs et Turcs traduits, arrangés et dédiés à son Excellence Monsieur de Kisseleff*, [Iaşi, 1834], nr. 4 („Chanson valaque") şi nr. 5 („Cîntecul lui Bujor tîlhar"). Mss. fotocopie, Bibl. Institutului de etnografie şi folclor.

[25] Charles Mikuli, *Douze airs nationaux roumains recueillis et transcrits pour le piano*, cahier I, Leopold Wild, [1848], nr. VI („Sub o culme de cetate") şi nr. VII („Bujoru"), p. 10 şi 11.

[26] Jean André Wachmann, *Mélodies valaques pour le piano*, I. *Roumania*, chez H. F. Müller, Vienne, [1848], nr. 1, p. 3.

[27] D. Vulpian, *Musica populară. Balade, Colinde, Doine, Idyle...*, vol. II, 1885, nr. 35 („Bujor haiducul"), p. 17 şi *Muzica populară. Romanţe...*, vol. III, Bucureşti, Lib. Socec, 1885, nr. 252 („S-a stins aşa de lesne"), p. 104.

[28] Al. Flechtenmacher, *Ouverture Nationale Moldave pour piano*, Iassy, Propr. de la Librairie Nouvelle, 1846, p. 2.

https://biblioteca-digitala.ro

Anterior lui Flechtenmacher, acest motiv ritmic e utilizat şi de Fr. Rouschitzki [29], în jocul „Dans valah" :

11.

II. FOLOSIREA UNOR PROCEDEE DE CREAŢIE ÎNTÎLNITE ÎN PRACTICA POPULARĂ

Din procedeele utilizate în practica populară şi folosite de Flechtenmacher, menţionăm doar două.

a) Modulaţiile din major în modul cromatic omonim cu secunda mărită între treptele 3—4. Aceasta se întîlneşte mai ales în jocurile pe care le creează în stil lăutăresc.

Al. Flechtenmacher, *Cinel-cinel*, „Jocul junelor fete" :

12.

b) Folosirea frecventă a trecerilor în diferite moduri, atît de familiare lăutarilor din acea vreme. De exemplu : „Hora finală" din *Cinel-cinel* [30] modulează din re minor armonic în sol minor, apoi într-un mod cromatic pe tonul lui mi (cu cvintă micşorată pe treaptă finală şi cu treapta a doua mobilă), după cum se poate vedea din melodia de la exemplul nr. 5.

III. CREAREA UNOR MELODII DE JOC ÎN STIL LĂUTĂRESC

În afară de cele menţionate mai înainte, subliniem tendinţa lui Flechtenmacher de a crea el însuşi în stil apropiat de cel popular.

Constatăm că foarte numeroase arii create de compozitor sînt atît de aproape de stilul creaţiilor muzicale populare, încît sîntem adesea tentaţi să căutăm corespondentul popular, deşi nu-l putem afla. Aceasta este dovada că autorul a înţeles şi a pătruns în arsenalul creatorului popular, reuşind el însuşi să ne dea melodii în stil popular.

---

[29] Fr. Rouschitzki, *Musique orientale, 42 chansons et danses Moldaves, Valaques, Grecs et Turcs...*, [Iaşi, 1834], („Dans valah").

[30] Al. Flechtenmacher, *Cinel-cinel*. Vodevilŭ Naţionalŭ în unŭ actŭ, p. 4 („Hora finală").

https://biblioteca-digitala.ro

Din această categorie fac parte numeroase melodii de joc, apropiate de cele lăutărești, sau numeroase hore, compuse în diferite ocazii și privind evenimente naționale mai importante, ca : „Hora Unirii", „Hora nouă" (Florile Primăverii), „Hora muncitorilor", „Hora fetelor din Azilul Doamnei", „Hora de salon", „Horă" din *Cetatea Neamțului* etc. Se remarcă tendința compozitorului de a crea într-un stil propriu național, folosind caracteristicile populare prin utilizarea unor inflexiuni modale, a modulațiilor din major-minor, a secundelor mărite etc.

„Hora muncitorilor" [31], care circulă pe un text cu un conținut protestatar, din punct de vedere muzical se apropie mult, prin simplitatea sa, de melodiile populare. Așa se face că a fost atît de mult cîntată după crearea ei. La aceasta a contribuit bineînțeles și textul, dar dacă melodia nu ar fi fost de o factură atît de populară desigur că n-ar fi continuat să se cînte împreună.

În stil popular este creată și *Mirele României — Horă nouă* [32] :

13.

Această horă circulă și în publicațiile vremii. D. Vulpian [33] publică două variante : hora „Mirele României" și cîntecul „Niculina".

De asemenea prin amplificarea horei obișnuite, printr-o introducere și încheiere cu „o codă" ca în *Hora de salon* [34], contribuie la dezvoltarea „horelor de concert" din zilele noastre.

Conformîndu-se modei timpului, Flechtenmacher creează numeroase melodii de joc, ceea ce a contribuit la creșterea numărului de jocuri populare — hore și sîrbe — în circulație, îndeosebi după anul 1860. Aceste „hore" create de compozitor, prin marea popularitate de care s-au bucurat, au intrat în repertoriul lăutarilor, devenind populare.

În lucrările sale, Flechtenmacher, căutînd să se apropie și mai mult de atmosfera populară, utilizează instrumentele respective, cum sînt : fluierul și buciumul. În *Cetatea Neamțului* [35] introduce acel motiv popular din „cîntecul lui Bujor" care este executat din fluier (vezi exemplul nr. 7). De asemenea folosește turnuri melodice care amintesc de bucium.

Al. Flechtenmacher, *Cetatea Neamțului*, „Bucium" :

14.

[31] Al. Flechtenmacher, *Glasul desmoșteniților. Cîntece socialiste*, București, Tipo-Lito P. Cucu, 1898, p. 17—18 („Hora muncitorilor").

[32] Al. Flechtenmacher, *Mirele României — Horă nouă*, București, Imprimeria I. Cartu, Tipo Louis Weiss, 1868, p. 2—4.

[33] D. Vulpian, *Musica populară. Horele noastre...*, vol. II, București, [1886], nr. 758 („Mirele României"), p. 93 și nr. 784 („Niculina"), p. 102.

[34] Al. Flechtenmacher, *Hora de salon*, F. Wessely cidevant H. F. Müller, Vienne.

[35] Al. Flechtenmacher, *Cetatea Neamțului*. Vodevilŭ Naționalŭ în 3 acte, mss. 1008, B.A.R.

https://biblioteca-digitala.ro

IV. CULEGEREA ŞI PUBLICAREA DE MELODII POPULARE

Melodii populare integrale întîlnim la Flechtenmacher numai în colecţiile de cîntece populare pe care le publică, şi anume: *Collection de Chansons Moldaves* [36], *Cîntecele din Jianul* [37] etc. În ambele colecţii întîlnim melodii de cîntec şi joc cu o foarte mare circulaţie pe acea vreme.

Din această categorie menţionăm melodia „Sub poale de codru verde" utilizată în colecţia *Jianul*. Merită să reţinem că cel care mai tîrziu va scrie cunoscuta „Hora muncitorilor" dovedeşte prin folosirea melodiilor menţionate că de la început a fost alături de popor şi a militat prin creaţia sa muzicală pentru îndeplinirea aspiraţiilor acestuia.

Al. Flechtenmacher, *Cîntecele din Jianul*, „Sub poale de codru verde":

Melodia a circulat şi în colecţia *Cîntece de lume* a lui Anton Pann [38], în colecţia lui Charles Mikuli [39], ca şi la D. Vulpian [40], cu numele de „Ciobănaşul", „Pastorală din Banat" etc.

D. Vulpian, *Balade* ..., „Ciobănaşul":

Ca şi în alte colecţii ale epocii, la Flechtenmacher întîlnim şi „Doina Oltului", melodie în stilul doinelor oltenești ce a avut o mare frecvenţă în aproape toate publicaţiile compozitorilor din secolul al XIX-lea.

Colecţia cuprinde, de asemenea, şi vechiul cîntec popular „Am un leu şi vreau să-l beau" pe care l-a folosit G. Enescu, chiar la începutul *Rapsodiei 1-a în la major*. Acesta a avut o largă circulaţie şi în tipărituri, precum la Ch. Mikuli [41], cu titlul de „Passere galbenă", la J. A. Wachmann [42], sub titlul de „Air nr. 7, Am un leu şi vreau să-l beau", la

---

[36] Al. Flechtenmacher, *Collection de Chansons Moldaves*, Iassy, Lithogr. P. Müller, 1848.

[37] Al. Flechtenmacher, *Cîntecele din Jianul pentru piano*, Bucureşti, C. Gebauer, p. 7.

[38] Anton Pann, *Cîntece de lume*, transcrise din psaltică în notaţie modernă, cu un studiu introductiv de G. Ciobanu, Bucureşti, E.S.P.L.A., [1955], nr. 5, p. 104.

[39] Charles Mikuli, *Douze airs nationaux roumains recueillis et transcrits pour le piano*, cahier I, Leopold Wild, [1848], p. 14.

[40] D. Vulpian, *Muzica populară. Balade, Colinde, Doine, Idyle*..., Bucureşti, 1885, nr. 77, p. 35.

[41] Ch. Mikuli, *op. cit.*, nr. 11 („Passere galbenă"), p. 5.

[42] Jean André Wachmann, *Mélodies Valaques pour le piano*, IV. *Les bords du Danube*, Vienne, nr. 7, p. 8.

https://biblioteca-digitala.ro

D. Vulpian[43], cu titlul „Passere galbenă-n cioc", asemănătoare cu melodia de joc a lui Mikuli.

Colecția *Cîntecele din Jianul* mai cuprinde și o melodie de joc popular în formă de „sîrbă", cu mare circulație în acel timp.

Al. Flechtenmacher, *Cîntecele din Jianul*, nr. 7 :

17.

Acest scurt fragment melodic, de 8 măsuri, e utilizat strălucit mai tîrziu „ca divertisment" de G. Enescu în *Rapsodia 1-a în la major*, unde se află notat în valori de două ori mai mici, revenind neschimbat de mai multe ori în rapsodie.

În afară de influența melodiilor populare, Flechtenmacher crecază și melodii de origine cultă, care prin intensa circulație atît în mediul orășenesc, cît și în cel țărănesc, în care se integrează, devin populare.

Astfel, melodia „Pe o stîncă neagră" [44], creație a lui Flechtenmacher, pe cunoscutele versuri ale lui Bolintineanu, s-a bucurat de o intensă circulație în mediul orășenesc :

18.

Melodia a fost folosită și de Anton Pann [45], Ch. Mikuli [46], Al. Berdescu [47], D. Vulpian [48] și utilizată cu măiestrie de G. Enescu în *Rapsodia 2-a în re major* [49]. Această melodie, prelucrată și amplificată orchestral prin armonizări diferite, prin punctări ritmice purtate la toate

[43] D. Vulpian, *Musica populară. Balade, Colinde...*, *op. cit.*, nr. 272, p. 110.
[44] Al. Flechtenmacher, *Mutter Stefan's des Grossen*, Bucharest, Johanne Weisse, p. 1.
[45] Anton Pann, *Cîntece de lume...*, *op. cit.*, nr. 109, p. 221.
[46] Ch. Mikuli, *op. cit.*, cahier I, [1848], nr. VI („Pe o stîncă 'naltă"), p. 12.
[47] Al. Berdescu, *Melodii române pentru pianoforte*, caiet 5, București, 1860, nr. p. 3.
[48] D. Vulpian, *Musica populară. Balade, Colinde...*, *op. cit.*, nr. 326, p. 130.
[49] G. Enescu, *Rapsodia 2-a in re major* (op. 11, nr. 2), București, 1902.

https://biblioteca-digitala.ro

instrumentele, este apoi preluată de orchestră în „tutti"; fiind mereu îmbogăţită, ea a dobîndit o mare popularitate, căreia numai geniul enescian a reuşit să-i imprime strălucire şi putere evocatoare.

O altă creaţie a lui Flechtenmacher, care din mediul orăşenesc a trecut la cel ţărănesc, integrîndu-se în tiparul melodiei populare, este cîntecul „Te îndură de plăcere" [50].

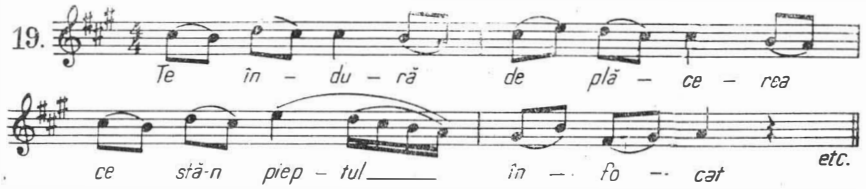

Melodia aparţine categoriei de „cîntece de lume", la modă pe atunci, în care se observă influenţa celor două stiluri — oriental şi occidental — întrepătrundere care s-a produs într-o vreme cînd cele două stiluri muzicale erau la fel de influente la noi. Variantele acestui cîntec le găsim în: J. A. Wachmann [51], Ch. Mikuli [52], Anton Pann [53], Alexis Gebauer [54], D. Vulpian [55], Z. Dimitrescu [56], Pompiliu Pîrvescu [57], Gh. Dima [58].

Toate variantele au circulat în tipărituri, deci în mediul orăşenesc. O dată cu pătrunderea în repertoriul ţărănesc, melodia s-a integrat în tiparul melodiei populare prin sistemul centonizării (adică al păstrării unui fragment melodic mai realizat, care se combină cu alte motive populare de largă circulaţie), cum este cazul cu melodia publicată de Pompiliu Pîrvescu [59].

Menţionăm că Flechtenmacher foloseşte în creaţiile sale şi melodii ale altor popoare, de exemplu prima melodie din *Uvertura Naţională Moldavă* [60]. Melodia, de origine germană, a circulat ulterior în manualele de şcoală ca „joc de copii", pe cunoscutul text „Vulpe tu mi-ai furat gîsca", devenind melodie populară de joc.

★

După cum s-a văzut, Flechtenmacher a acordat o atenţie deosebită creaţiilor populare şi tocmai prin aceasta s-a impus ca o personalitate de

---

[50] Al. Flechtenmacher, *Te indură de plăcere*, Iassy, Bureau de la Feuille Communale, 1846.

[51] J. A. Wachmann, *Mélodies Valaques pour le piano*, I, *Roumanie*, nr. 7 („Chanson"), chez H. F. Müller, Vienne, [1848].

[52] Ch. Mikuli, *op. cit.*, p. 14.

[53] Anton Pann, *Cîntece de lume*, *op. cit.*, nr. 136, p. 259—260.

[54] Alexis Gebauer, *Bouquet de mélodies valaques...*, Bucharest, A. Gebauer, nr. 1.

[55] D. Vulpian, *Muzica populară. Romanţe...*, *op. cit.*, nr. 110 şi 226.

[56] Z. Dimitrescu, *52 hori naţionale din România*, Bucureşti, Tipo-Lito Z. Dimitrescu, p. 37 („Hora lăulărească").

[57] Pompiliu Pirvescu, *Hora din Cartal*, Bucureşti, 1908, p. 154, nr. 16 („Horă in două părţi").

[58] Gh. Dima, *Cîntece populare şi melodii vechi româneşti, pentru cor de bărbaţi*, caiet V, Bucureşti, Jean Feder, [f. a.], p. 7.

[59] Elisabeta Dolinescu, *Pătrunderea unei creaţii culte şi semiculte în cîntecul popular*, în „Rev. de etnografie şi folclor", an. IX, 1964, nr. 3, p. 262.

[60] Al. Flechtenmacher, *Ouverture Nationale Moldave pour piano*, Iassy, Propr. de la Librairie Nouvelle, 1846, p. 1.

https://biblioteca-digitala.ro

frunte a vieţii muzicale româneşti, fiind primul dirijor al teatrului românesc şi primul compozitor care utilizează intonaţiile naţionale.

Presa contemporană, ca şi fruntaşii vieţii culturale moldoveneşti, a relevat rolul „acestui mare animator al teatrului şi muzicii româneşti" pentru formarea gustului românesc, pentru muzica naţională.

Aricescu îl numeşte „cel dintîi creator al muzicii dramatice române", Filimon subliniază rolul „acestui veritabil interpret al sentimentului nostru muzical", iar marele istoric Bogdan Petriceicu Hasdeu, cu ocazia reprezentării operei sale istorice *Răzvan şi Vidra*, elogiază meritele muzicii artistului : „tot ce face dl. Flechtenmacher e plin de efect şi naţionalitate".

Desigur că Flechtenmacher a avut limitele sale ; lipsea o tradiţie muzicală românească, îi lipsea lui însuşi o pregătire temeinică în arta compoziţiei, el fiind în primul rînd violonist. Nu putem totuşi să nu recunoaştem că prin ataşamentul lui faţă de arta populară a contribuit la pregătirea terenului pentru apariţia şcolii muzicale româneşti, al cărei exponent strălucit a fost marele nostru George Enescu.

Din cercetarea creaţiei muzicale a lui Flechtenmacher, se vede clar că folclorul muzical a participat din plin, încă de la început, la făurirea culturii muzicale româneşti.

ALEXANDRU FLECHTENMACHER ET SA PRÉOCCUPATION POUR LA MUSIQUE POPULAIRE ROUMAINE

Le nom d'Alexandru Flechtenmacher se trouve fortement attaché aux débuts de la culture roumaine et aux principaux promoteurs du nouveau courant créé par la revue « Dacia literară » aux environs de l'année 1840, qui luttaient en faveur d'une culture nationale, appartenant au peuple.

Ainsi que ses devanciers, les intellectuels progressistes qui s'étaient inspirés de réalités roumaines et qui avaient reflété les aspirations des masses populaires, Alexandru Flechtenmacher s'engagea dans la même voie et continua à puiser dans la création populaire du temps et du milieu dans lequel il a vécu et travaillé.

Depuis l'«Ouverture nationale moldave », qui marque son début en 1846, jusqu'à *Baba Hîrca* — la première opérette roumaine en date — et aux 600 compositions musicales presque toutes écrites pour des œuvres roumaines de théâtre, parues entre 1840—1880, dues à la plume d'un Vasile Alecsandri, d'un Matei Millo, etc., on peut retrouver les airs nationaux inspirés de la création populaire.

D'après la manière dont il met à profit ce qu'il puise à la création populaire, on peut établir quatre catégories :

I. *Composition de pièces musicales ayant à la base des motifs de musique populaire.*

II. *Emploi de procédés de création rencontrés dans la pratique populaire.*

https://biblioteca-digitala.ro

III. *Composition d'airs de danse à la manière des ménétriers.*
IV. *Recueil et publication de mélodies populaires.*

Grâce à l'emploi du folklore dans son œuvre, Alexandru Flechtenmacher a une importante contribution à la création d'une culture musicale roumaine, dès ses débuts ; il compte aussi parmi les artistes qui frayèrent le chemin à l'école musicale roumaine dont l'illustre représentant a été le génial compositeur George Enescu.

https://biblioteca-digitala.ro

https://biblioteca-digitala.ro

ADA-KALEH
ASPECTE ISTORICO-ETNOGRAFICE. AŞEZARE — GOSPODĂRIE *

MONICA BUDIŞ

PRIVIRE GENERALĂ

Prin pitorescul său exotic, insula Ada-Kaleh a atras şi va mai atrage încă, pînă la dispariţie, un număr impresionant de turişti români sau străini. Au fost şi vizitatori care, încîntaţi de frumuseţea sălbatică a „insulei fermecate, misterioase, a insulei visului şi uitării"[1], a acestui „ultim bastion al dominaţiei turceşti în Europa Centrală" [2], şi-au aşternut impresiile pe hîrtie. Lipseşte însă o sintetizare etnografică şi folclorică a ceea ce înseamnă Ada-Kaleh. Există două comunicări, de dată recentă, care cuprind numai aspecte ale acestor domenii [3].

În ideea „de a se întocmi o monografie ştiinţifică a cetăţii insulare Ada-Kaleh" [4] vom încerca — în măsura în care ne va fi posibil — să elucidăm cîteva chestiuni etnografice referitoare la aşezarea ca atare, la gospodărie, locuinţă. Nu putem însă trece cu vederea peste o serie de alte aspecte, ca cel geografic, toponimic, istoric, social-economic, care creează un cadru mai larg de înţelegere a problemelor de etnografie. Studiul nostru se bazează pe bibliografia existentă referitoare la insulă sau la etnografia turcească, dar mai ales pe materialul de teren.

---

* Studiul de faţă reproduce textul comunicării susţinute, la 27 aprilie 1968, la Societatea de ştiinţe filologice, Secţia de studii orientale.

În text vom folosi următoarele prescurtări : A.T.S. = Arhivele Statului, Turnu-Severin ; F.O.M. = Fondul Ocîrmuirii jud. Mehedinţi.

Pentru materialul de arhivă consultat de M. Budiş sau Gh. Ţinică, s-a trecut în paranteză numai numele.

[1] Gino Lupi, *Ada-Kaleh, insula fermecată*, trad. Ion Berciu, în „Neamul românesc", 17. XI. 1932.

[2] Jan Reychmann, *Zaklada Ada-Kaleh*, în „Przeglad orientalistyczny", Warshawa, 41 (1961), nr. 4.

[3] Val Cordun, *Beklasismul în Ada-Kaleh, Miskin Baba (Sfîntul murdar)*, Craiova, 1967 (lucr. rotapr.) ; Ghizela Sulităeanu, *Muzica populară turcească din Ada-Kaleh*, comunicare susţinută la Societatea de ştiinţe filologice, Secţia de ştiinţe orientale.

[4] M. Guboglu, *Arhiva insulei Ada-Kaleh şi importanţa ei*, Bucureşti, 1962 (extras din „Rev. arhivelor", nr. 1, 1962, p. 146).

Rev. etn. folc., t. 13, nr. 5, p. 409—420, Bucureşti, 1968

https://biblioteca-digitala.ro

COORDONATE GEOGRAFICE

Insula Ada-Kaleh, lungă de aproximativ 1750 m, lată de 400—500 m, cu o suprafaţă de circa 75 ha, este situată în zona Porţilor de Fier (numite şi Gherdapuri, Demirkapu, Vir) şi a muntelui Alion. Se află la o distanţă de 3 km de Orşova şi 21—22 km de Turnu-Severin ; are o latitudine de 44°42′ 11″ şi o longitudine de 20°5′5″. Este formată din „pietrişul şi nisipul transportat de conul de dejecţie al Cernei"[5]. Are forma unui ostrov mobil, fixat printr-o vegetaţie puternică. „În jurul insulei se formează şi acum mici ostroave constituite din pietrişuri grosolane şi nisip, care în timpul apelor scăzute ale Dunării se racordează la marginile insulei Ada-Kaleh" [6]. Altitudinea ostrovului este de 45 m deasupra nivelului mării.

TOPONIMIE ŞI SCHIMBĂRI DE TOPONIMIE

Insula este cunoscută încă din antichitate sub numele de Erithya [7], Continusa [8], Iernis [9] sau Kyraunis [10] (Cyraunis). Se povesteşte că „pe un basorelief descoperit în insula Cipru şi care decorase piedestalul unei statui colosale a lui Hercule se reprezintă scena răpirii cirezilor lui Geryon din insula Erithya, care vom vedea că e insula numită Ruşava, iar azi Ada-Kaleh. Regele uriaş, numit în legendele greceşti Geryon, îşi ţinea pe insula Erithya (Roşia, Ruşava, Ada-Kaleh) cirezile sale minunate de boi şi vaci" [11]. Din aceeaşi sursă aflăm că, zeiţa Iunona trimiţînd o muscă columbacă asupra cirezilor luate de la Geryon, ele se împrăştie prin munţii Traciei, iar Hercule atribuie această calamitate Dunării, pe care o transformă dintr-un fluviu navigabil într-unul nenavigabil. La Gherdapuri, se zice că Hercule a aruncat pietre enorme pentru a împiedica intrarea bestiilor sau a monştrilor [12]. Există şi legenda că Hercule a venit în această insulă pentru a lua un măslin sălbatic, pe care să-l ducă în templul lui Iupiter (tatăl său) din Olimpia spre a servi la încoronarea cîştigătorilor de la Jocurile Olimpice. Acest fapt ar explica numele de Continusa (patria măslinului sălbatic) [13], iar clima mediteraneană ar fi o dovadă în plus în acest sens. Flora din Clisură, mai ales din sectorul Orşova-Vîrciorova, „este un adevărat caleidoscop de vegetaţie opulentă şi variată, unul din punctele fitografice şi floristice cele mai importante ale ţării — se întîlnesc plante nemorale ale Europei Centrale, cu elemente de stepă pontică şi dalmatică,

---

[5] P. Coteţ, *Problema defileului Dunării la Porţile de Fier*, în „Probleme de geografie", nr. 1, 1954, p. 99—119.

[6] Dr. R. I. Călinescu, *Contribuţii la studiul insulei Ada-Kaleh, structura şi evoluţia geologică*, în „Arhivele Olteniei", nr. 77—78, 1935, p. 135.

[7] Ahmet Ali, *Monografia insulei Ada-Kaleh*, Craiova, Scrisul românesc, 1934, p. 3.

[8] M. Ar. Dan, *Monografia insulei Ada-Kaleh*, Timişoara, 1936, p. 9 ; Ahmet Ali, *op. cit.*, p. 3 ; Gino Lupi, *art. cit.* ; Daniel Laitin, *Dunărea între Baziaş şi T. Severin*, Bucureşti, 1925, p. 6.

[9] Gino Lupi, *art. cit.*

[10] Gino Lupi, *ibidem* ; M. Guboglu, *op. cit.*, p. 117 ; J. Reychmann, *op. cit.*

[11] Coriolan Buracu, *Hercule Hercules, Iovan Iorgovan*, T. Severin, 1924, p. 5.

[12] Coriolan Buracu, *ibidem.*

[13] Coriolan Buracu *ibidem* ; Gino Lupi, *art. cit.*

https://biblioteca-digitala.ro

elemente din regiunea balcanică şi moesiacă cu cele din clima mediteraneană" [14].

Insula şi-a schimbat numele în cîteva rînduri. Dacă admitem numele de mai sus, ulterior ea apare ca Ruşava, cu o etimologie ce trebuie căutată „în onomasticul Hrusaor (tatăl uriaşului legendar Geryon). Lăsînd afară H, rămîne Rusaor, Ruşava" [15]. Pe o hartă din 1716 insula apare cu numele de Carolina [16], iar din 1739 — Orşova Nouă [17] (cu derivare de la Ruşava) sau Ostrov [18]. De asemenea sînt atestate numirile Porizza [19], Ostrovul Mare [20], Insula Ţiganului [21], Insula cea Mare [22]. După 1788 insula s-a numit Ada-Kaleh, acest nume traducîndu-se prin „Insula cetate", „Insula fortăreaţă".

SCURTE CONSIDERAŢII ISTORICE

Nu vom intra cu amănunte prea mari în istoricul insulei; nicinu ar fi indicat, ele depăşind cadrul studiului nostru. Vom insista numai asupra acelor date care ne sînt indispensabile, accentuînd asupra adevărului că Ada-Kaleh, fiind „cheia de pătrundere spre Transilvania, Ungaria, Serbia, Bulgaria, România" [23], „un fel de Gibraltar în această regiune" şi „sentinela Austriei pe fluviu la răsăritul imperiului" [24], a avut una din cele mai frămîntate istorii. „Cetatea are o importanţă capitală în această regiune a fluviului. Ea domină drumurile ambelor ţărmuri, care din cauza înălţimilor sînt silite a trece sub focul său. Este cheia trecătoare dintr-un basin într-altul al Dunării" [25].

Toate faptele relatate justifică în mare parte cauza pentru care Ada-Kaleh-ul a fost disputat alternativ — uneori pentru perioade foarte scurte — între Austria şi Turcia, ceea ce a determinat fortificarea insulei. După unele izvoare [26], insula ar fi fost prevăzută cu şanţuri de apărare încă din timpul năvălirilor barbare, constituind un refugiu pentru români. Începutul fortificaţiilor este atribuit lui Bela al IV-lea şi Ludovic, pe la 1390 [27], sau lui Ioan de Hunedoara [28]. Majoritatea izvoarelor conchid că fortificaţii sistematice încep în timpul lui Leopold I (1640—1705) [29] sau

---

[14] Alex. Borza, *Notiţe botanice din Riviera Olteniei*, în „Arhivele Olteniei", nr. 18—19, 1925, p. 151—152.

[15] Coriolan Buracu, *op. cit.*, p. 5.

[16] Daniel Laitin, *Dunărea intre Baziaş şi T. Severin*, Bucureşti, 1925, p. 63, şi Ahmet Ali, *op. cit.*; J. Reychmann, *op. cit.*

[17] D. Laitin, *op. cit.*, p. 63; J. Reychmann, *op. cit.*

[18] D. Laitin, *op. cit.*, p. 63.

[19] C. C. Giurescu, *Material pentru istoria Olteniei sub austrieci*, Bucureşti, Tipogr. Gutenberg, 1913, vol. I, p. 312.

[20] M. Guboglu, *Arhiva insulei Ada-Kaleh...*, p. 118.

[21] M. Guboglu, *ibidem.*

[22] M. Guboglu, *Despre arhiva turco-orientală din biblioteca V. Kolarov*, Sofia, în „Revista arhivelor", nr. 2, 1959, şi nr. 1, 1960, p. 181.

[23] M. Ar. Dan., *op. cit.*, p. 11.

[24] M. Drăghicescu, *Dunărea de la Orşova la Mare*, Galaţi, 1884, p. 53.

[25] M. Drăghicescu, *op. cit.*, p. 54.

[26] Ahmet Ali, *op. cit.*, p. 6.

[27] Ahmet Ali, *op. cit.*, p. 6, nota, citîndu-l pe Hunfolvy, vol. II, p. 195.

[28] P. Dragalina, *Din istoria Banatului de Severin*, Caransebeş, 1899.

[29] Ahmet Ali, *op. cit.*, p. 6; M. Guboglu, *Arhiva insulei Ada-Kaleh...*, p. 118.

https://biblioteca-digitala.ro

al lui Eugen de Savoia, prin trimiterea în insulă a generalului Mercy [30]. În orice caz, începînd din 1716 datează primele fortificații permanente [31]. Reiese foarte clar faptul că nesiguranța vremurilor istorice, continua dispută austro-turcă au făcut ca între secolele al XV-lea și al XIX-lea insula Ada-Kaleh să devină o adevărată fortăreață, un punct strategic de pătrundere a Turciei spre Europa Centrală. Desigur că această situație nu putea fi pe placul Austro-Ungariei, pe care o deranjau în mod deosebit legăturile comerciale ale Ada-Kaleh-ului cu Orientul Apropiat. Astfel, după ce în 1526 insula fusese atribuită pentru prima dată turcilor, iar în 1689 revenise pentru scurtă vreme austriecilor, în 1691 ea cade din nou în mîna turcilor. Se pare că după această dată ea începe să fie populată. În 1716, domnitorul muntean N. Mavrocordat trimite în insulă trei sau patru mii de valahi, pentru paza mai promptă a frontierei. După multe alte schimbări de stăpîni, fiecare contribuind la suplimentarea fortificațiilor, insula trece în 1878 sub protectoratul Austro-Ungariei și sub stăpînirea Porții, iar după 1918, prin tratatul de la Trianon, este atribuită României.

CONSIDERAȚII SOCIAL-ECONOMICE: LEGĂTURILE CU ȚARA ROMÂNEASCĂ ȘI CU IMPERIUL OTOMAN

În toată această perioadă de seculară frămîntare istorică, din punct de vedere social-economic insula a avut o oarecare autonomie, favorizată în special de relațiile comerciale, care începînd cu secolul al XIX-lea se dezvoltă pe baze de porto-franco. Relațiile de porto-franco se explică prin faptul că, Imperiul otoman devenind după blocada napoleoniană din 1806 locul de tranzit pentru exporturile din Europa și fiind — pînă la Regulamentul Organic — singurul care reglementa relațiile comerciale și vamale, toate mărfurile, în orice cantitate, intrau în Ada-Kaleh fără vamă, iar de aici în Țara Românească erau impuse la o taxă de 3—5 sau chiar 8%. „Între 1809—1813 Ada-Kaleh a cunoscut o epocă de prosperitate datorită relațiilor comerciale dintre Orient și Occident" [32]. Apogeul maxim de înflorire al insulei are loc în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Cauzele sînt aceleași care au făcut și din Vîrciorova o așezare-tîrg de o deosebită factură economică [33]. Le vom rezuma în cîteva cuvinte:

1. Așezarea insulei la intersecția principalelor căi de comunicație pe uscat și pe apă.

2. Înființarea în 1833 a tîrgului săptămînal de la Vîrciorova, îndeosebi în urma intervenției guvernatorului insulei Ada-Kaleh, deoarece după 1829, desființîndu-se sistemul conform căruia insularii primeau provizii din Oltenia și Muntenia, ei erau nevoiți să se autoaprovizioneze. La acest tîrg „adunîndu-se locuitorii Prințipatului cu producturi de vînzare să poată veni locuitorii cetățeni (cei din Ada-Kaleh) să-și poată cumpăra

---

[30] Th. Tripcea, *Clisura Dunării cu privire specială la Orșova și Ada-Kaleh*, S.R.S.C., 1958, p. 20.

[31] *Encyclopédie d'Islam* (par B. Lewis, Ch. Pellat, I. Schacht), Nouvelle édition, Paris, Leyden, vol. I, fasc. III, p. 179.

[32] Th. Tripcea, *op. cit.*, p. 65.

[33] M. Budiș, *Vîrciorova, sat-tîrg pe valea Dunării*, lucrare în manuscris.

https://biblioteca-digitala.ro

cele trebuincioase pentru hrană, aflîndu-se în lipsă. Oricine din locuitorii Prinţipatului va fi slobod a veni la acest tîrg cu orice fel de producturi şi mărfuri ca să le vîndă celor de peste Dunăre cu bani, fără a putea să-şi cumpere cevaşi de la aceia, fiindcă asemenea cumpărături se fac la Carantina Cerneţ", unde mărfurile erau supuse „taxelor legiuite prin tarifurile vămilor şi a exporaţiei produhturilor" [34]. După o scurtă perioadă de întrerupere, tîrgul se reînfiinţează în 1834, durînd pînă către finele primei jumătăţi a secolului al XX-lea.

3. Legăturile insulei cu Ţara Românească şi cu Imperiul otoman. Numai aparent insula era o izolată în mijlocul Dunării, deoarece — la fel ca în situaţia Vîrciorovei [35] — tot traficul comercial dintre Orient şi Occident se efectua în sud-vestul României, prin Ada-Kaleh. Ea facilita navigaţia transversală pe Dunăre: prin Ada-Kaleh, Belgrad şi Vidin, legătura cu Constantinopolul era uşoară şi rapidă. Legăturile cu Orientul şi cu Occidentul erau un efect al convenţiilor României cu Austro-Ungaria şi cu Turcia [36]. Ada-Kaleh primea daruri pentru Ramazan şi „zaherea" (cereale, cirezi de cornute, caprine, grăsimi, miere, procurate de negustori la preţuri reduse) din Ţara Românească [37]. Insularii puteau trece în Ţara Românească şi în Ungaria numai în baza unei adeverinţe în limba franceză, cu rol de paşaport, eliberată de Ministerul de Externe sau de Mindüratul (guvernatorul) otoman [38].

Legăturile dintre Ada-Kaleh şi Ţara Românească nu erau numai comerciale, ci şi de altă natură. Începînd din 1800 şi pînă după răscoala lui Tudor Vladimirescu, soldaţii garnizoanei turce din Ada-Kaleh — adalîii — fac diverse incursiuni în Mehedinţi şi Gorj, prădîndu-le de toate avuţiile — nu scapă nici „gospodăria [lui Tudor Vladimirescu] de la Cerneţ" [39]. Uneori adalîii iau şi robi.

Faptul că în urma unei înţelegeri între Mola-aga şi Regep-aga din Ada-Kaleh 4 plăşi din judeţul Mehedinţi fuseseră cedate muhafizului din Ada-Kaleh [40] a facilitat fuga unor români în insulă [41] şi invers [42], căsătorii mixte [43], contrabandă în special cu vite, cereale, gaz, zahăr, miere, „sare, cînepă valahă" [44], spirt, tutun. Deşi interzisă de lege [45] (paragraful 22 din Condiţiile vămii), contrabanda aducea oarecare venituri celor care o practicau.

Alte legături cu Ţara Românească au constat în faptul că insularii au fost ajutaţi cu bani şi cu meşteri olteni pentru repararea şcolii şi a moscheii; li s-au dat, de asemenea, lemne la preţuri convenabile. Uneori,

---

[34] A.T.S., F.O.M., dosar 2101/1833; 2633/1074, fila 1 (Gh. Ţinică, T. Severin).

[35] Monica Budiş, *lucr. cit.*

[36] C. Băicoianu, *O pagină a relaţiilor noastre comerciale cu Austro-Ungaria*, Bucureşti, 1898 şi *Relaţiile noastre cu Turcia de la 1860 pînă în prezent*, Bucureşti, 1901.

[37] M. Guboglu, *Arhiva insulei Ada-Kaleh...*, p. 122, 125 etc. *Despre arhiva turco-orientală...*, p. 186.

[38] M. Guboglu, *Arhiva insulei Ada-Kaleh...*, p. 131.

[39] *Istoria României*, Bucureşti, Edit. Academiei, vol. III, 1964, p. 869.

[40] M. Guboglu, *Arhiva insulei Ada-Kaleh...*, p. 121.

[41] A.T.S., F.O.M., dosar. 5205/1835; dosar 2449/1831, fila 78 (Gh. Ţinică).

[42] A.T.S., F.O.M., dosar 2449/1831, fila 78; 6332/1834, fila 484 (Gh. Ţinică).

[43] A.T.S., F.O.M., dosar 6332/1834, fila 484 (Gh. Ţinică).

[44] M. Guboglu, *Arhiva insulei Ada-Kaleh...*, p. 133 şi *Despre arhiva turco-orientală ...*, p. 184, 211.

[45] M. Guboglu, *ibidem.*

https://biblioteca-digitala.ro

participau alături de români la munci comune. În 1833 se efectuează lucrări „pentru tăierea pietrei şi curăţitul Dunării din jos de cetatea Ada-Kalis" [46], la care — în afara unor ingineri — participau locuitori din Valahia şi Ada-Kaleh. Aceste legături, precum şi privilegiile comerciale, au durat pînă în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Privilegiile comerciale anterioare, atît de importante mai ales pentru o anumită categorie socială — negustorii — , nu puteau fi abandonate cu multă uşurinţă. Ele sînt recăpătate în a treia decadă a secolului al XX-lea, cînd la solicitarea insularilor ia fiinţă societatea „Musulmana", cu care ocazie „prin jurnalul Consiliului de Miniştri cu nr. 618, din 5 iunie 1931, s-a încuviinţat scutirea de orice taxe a următoarelor mărfuri, ce vor servi anual locuitorilor din insula Ada-Kaleh, atît pentru nevoile lor, cît şi pentru vinderea în detaliu la vizitatori : 10 vagoane de zahăr, un vagon şi jumătate de băuturi spirtoase de provenienţă indigenă, 2 vagoane cafea, un vagon tutun, 13 milioane 900 de mii tuburi ţigarete, 1000 kg ţigări foi, 1500 kg obiecte amintiri cu caracter turcesc (farfurii, chibritelniţe, vase de flori, scrumiere, bijuterii false de gablonţ, bastoane, ciubuce, rame), afară de ţesături şi covoare, 1500 bucăţi fesuri, toate de provenienţă străină. Vînzarea la vizitatori din aceste lucruri se va face în cantităţi mici, după cum urmează : fiecărui vizitator cîte 500 gr zahăr sub formă industrializată (rahat, dulceaţă etc.) şi cafea prăjită sau măcinată, 250 gr băuturi spirtoase, 25 ţigarete în cutii, 10 ţigări de foi, un obiect sau două de amintiri cu caracter turcesc. Tot ce va depăşi aceste cantităţi se va impune la taxele cuvenite. Pentru împiedicarea abuzurilor ce s-ar putea face cu aceste mărfuri se vor lua următoarele măsuri : vama Orşova va trimite un funcţionar la sucursala vamală din insula Ada-Kaleh cu îndatorirea de a supraveghea atît descărcarea acestor mărfuri pe insulă, cît şi scoaterea lor de vizitatori. La descărcarea mărfurilor, verificarea lor se va face de un taxator, asistat de girantele sucursalei. Grănicerii vor înfiinţa posturi de pază în jurul insulei spre a putea împiedica contrabanda, iar debarcările şi îmbarcările făcîndu-se numai în punctul indicat de vamă" [47]. Efectele înfiinţării „Musulmanei" se răsfrîng asupra tuturor locuitorilor, deoarece „25% din beneficiul net se va împărţi la toţi locuitorii musulmani ce se găseau domiciliaţi în Ada-Kaleh la data de 4 mai 1931 şi care nu fac parte din această societate" [48]. În afara societăţii „Musulmana" mai existau încă 194 de firme în 1932, 155 în 1933, 134 în 1934, 124 în 1935, 161 în 1936, 160 în 1937 [49]. Prin ele se făcea comerţ de coloniale, mărunţişuri, băuturi spirtoase, suveniruri, rahat, dulceaţă. Produsele erau desfăcute fie direct în insulă, prin sistemul bazarului oriental, fie de 3 ori pe săptămînă la Orşova sau la tîrgurile săptămînale de la Vîrciorova şi de la Techia (Iugoslavia). Avantajul de a fi cumpărate direct din insulă consta în faptul că mărfurile nu erau supuse la taxe de consumaţie.

---

[46] A.T.S., F.O.M., dosar 2790/1832, fila 127, 128, 131 ; 2790/1833, fila 135 (Gh. Ţinică).

[47] A.T.S., dosar 15/1932, copie după jurnalul Consiliului de Miniştri de interes general, publicat în „Monitorul oficial" nr. 135/15 iunie 1931 (M. Budiş).

[48] A.T.S., dosar. 15/1932, Fondatorii Societăţii „Musulmana" din Ada-Kaleh (M. Budiş).

[49] A.T.S., inv. 5/1931 cu firmele individuale înscrise în Registrul comerţului pe 1931—1932 (M. Budiş).

https://biblioteca-digitala.ro

În afara acestor privilegii, erau cîteva familii care, făcînd curse cu vapoarele ce circulau între Viena şi Galaţi şi preparînd produse specific turceşti la preţuri ridicate, obţineau o serie de venituri suplimentare [50].

Aşa cum s-a văzut, ocupaţia principală a locuitorilor era comerţul. Restul populaţiei erau pescari, barcagii, pomicultori. Pescuitul se făcea îndeosebi în spaţiul Vîrciorova-Cerna şi Cazane, pînă la începutul secolului al XX-lea pescuitul fiind liber, nesupus la taxe [51]. Noi surse de muncă şi de venit au oferit fabrica de ţigări, înfiinţată în 1925, şi cea de confecţii, în 1927. O statistică recentă [52] înregistrează un număr de 120 de muncitori la fabrica de confecţii, 68 la cea de ţigări, 3 la uzina electrică, 35 la unităţile comercial-culturale şi administrative din comună, 17 în alte întreprinderi, 79 pensionari de stat. Aceeaşi statistică atestă că din numărul total de 511 locuitori, cu 163 de gospodării, 444 sînt turci, 61 români, restul albanezi, unguri, cehi, sîrbi.

LOCUINŢA

Insula Ada-Kaleh, cu uliţele sale strîmte, cu bazare şi cafenele, cu femeile ce au purtat „feregeaua" pe faţă pînă la începutul secolului al XX-lea şi bărbaţii îmbrăcaţi în şalvari, vorbind un dialect turc, cu obiceiuri, practici, superstiţii specific turceşti, s-a apropiat din multe puncte de vedere de situaţia din Orientul Mijlociu. Apropierea a fost remarcată încă de la sfîrşitul secolului al XIX-lea [53]. Se constată acest fapt şi în privinţa locuinţei. Ceea ce o deosebeşte de semenele ei din alte părţi ale Imperiului otoman constă în special în existenţa cetăţii cu fortăreţele şi cazematele sale, în insuficienţa şi configuraţia terenului, de multe ori expus inundaţiilor Dunării. Toate acestea au influenţat, pînă la determinare, structura cu totul aparte şi eterogenitatea gospodăriilor din insulă. Ca aşezare, se poate constata că gospodăriile sînt construite : a) în interiorul primei cetăţi : b) între cetăţi ; c) pe cazemate ; d) complet în afara cetăţii.

Credem că nu greşim dacă considerăm că o fază iniţială a locuirii insulei a constat în amenajarea gospodăriilor în interiorul cazematelor. În 1738, insula fiind bombardată de turci, „apărătorii au fost nevoiţi să stea în cazemate, unde au început să se îmbolnăvească din cauza umezelii şi a lipsei de hrană" [54]. Locuirea în cazemate era deci efectul unei măsuri de securitate, cauzată de desele războaie şi de vremurile de nesiguranţă istorică. „Populaţia turcă locuieşte în cazematele ruinate şi umede ale cetăţii" [55]. Ieşirea din cazemate a început după 1885, cînd a existat o oarecare acalmie a evenimentelor istorice şi cînd insula a încetat de a mai fi o garnizoană militară. „În ultimul timp locuitorii au început să-şi clă-

[50] Inf. Ilias Giafer, 70 ani, Ada-Kaleh.

[51] Ilias Giafer, 70 ani şi Omer Feyzi, 72 ani, Ada-Kaleh.

[52] Sfatul popular al comunei Ada-Kaleh. Situaţia statistică cuprinzînd cetăţenii comunei Ada-Kaleh pe sexe, naţionalităţi, după locul de muncă, conform recensămîntului din 1966.

[53] Maréchal de Moltke, *Lettres sur l'Orient*, Paris, Sandoz et Fishbacher, editeurs, 1872, p. 2 ; I. Paget, *Hungary and Transylvanya*, London, 1851, p. 2 ; Th. Tripcea, *op. cit.*, p. 51.

[54] Ahmet Ali, *op. cit.*

[55] Dr. R. I. Călinescu, *op. cit.*, p. 139.

https://biblioteca-digitala.ro

dească locuințe mai igienice la suprafață, în afară de cazemate" [56]. Excepție făcînd avantajele pe care le oferea locuirea în exteriorul cazematelor, ea era favorizată și de condiții naturale. Astfel „în 1897 insula a fost inundată în întregime, ceea ce i-a determinat pe o parte din locuitori să se retragă spre părțile superioare ale cazematelor, unde s-au adăpostit în barăci de scînduri, improvizate în pripă" [57]. Totuși, în 1930 erau încă

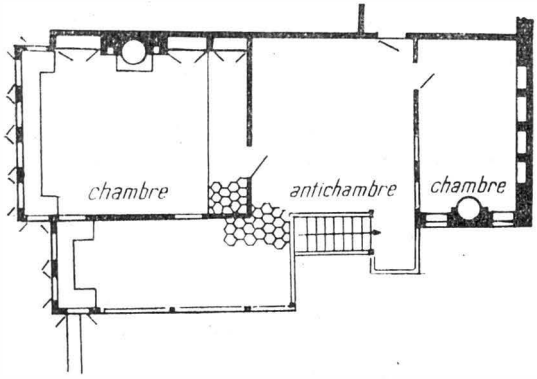

Fig. nr. 1. — Casă turcească cu plan de trei camere. Reproducere după Celal Esad Arseven, *L'art turc*, Istanbul, 1939.

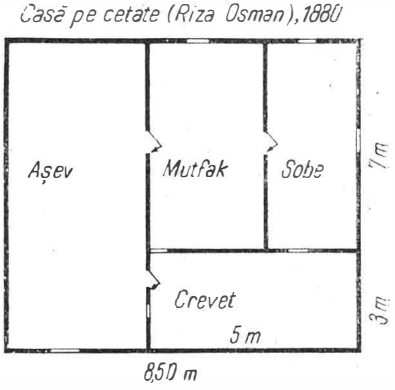

Fig. nr. 2. — Tip de casă cu trei camere și crevet (1880) din Ada-Kaleh (fără scară).

puține case exterioare cazematelor [58]. După această dată, populația a ocupat și spațiile intercetate. Aceasta este o a doua fază de locuire a insulei. O a treia fază, cauzată de înmulțirea populației, o constituie extinderea suprafeței locuibile în afara cetății, pe toată insula. Astfel, populația a folosit cele mai mici spații libere; uneori chiar un zid al cetății a fost utilizat în scop practic, ca perete al casei. La o analiză mai amănunțită se constată că planul locuințelor din Ada-Kaleh este apropiat de acela al caselor din Turcia europeană [59]. Considerăm necesar să exemplificăm prin cîteva materiale comparative, reprezentînd un plan de casă cu trei camere: o cameră (numită oda, sobe sau kücük oda), tindă (aşev) și bucătărie (mutfak) (fig. nr. 1, 2, 3). Ele există și în varianta de aşev cu două camere de o parte și de alta a lui (fig. nr. 4). În aşev se intră după ce în prealabil s-a trecut printr-un crevet deschis, ceea ce la casele românești corespunde prispei. Faptul că cele mai vechi locuințe din insulă au fost etajate cu o scară de lemn situată în exteriorul camerelor, în crevet, și cu acoperișul în două ape, din olane, nu este întîmplător. Acestea erau și caracteristicile caselor turcești din Ankara [60], din Iugoslavia [61] etc.

---

[56] Dr. R. I. Călinescu, *ibidem*.
[57] Th. Trîpcea, *op. cit.*, p. 54.
[58] Inf. Gheorghița Geilan, 67 ani, română din Ada-Kaleh; Nazmi Emine, Ada-Kaleh.
[59] Celal Esad Arseven, *L'art turc*, Istanbul, 1939; Ivan Zdrancović, *Maison rurale dans les environs de Priština*, în „Bulletin de l'Institut ethnographique de la Serbie", II — III (1953—1954), p. 797.
[60] Celal Esad Arseven, *op. cit.*, p. 96.
[61] Ivan Zdrancović, *op. cit.*, p. 798; Amie Boué, *La Turquie d'Europe*, 4 vol., Paris, 1840.

https://biblioteca-digitala.ro

Existența unei băi în orice casă turcă este dictată îndeosebi de necesități cultice, constituind totodată un element comun al locuințelor turcești. La fel, podirea cu duşumea, tavanul din grinzi netencuite, ferestrele mari se întîlnesc la toate casele turcești.

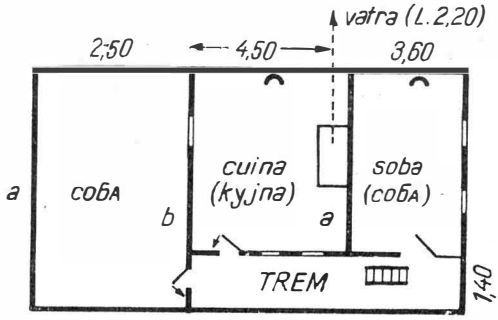

Fig. nr. 3. — Tip de casă turcească cu trei camere şi crevet din jurul Prištinei (Iugoslavia) (la scară). Reproducere după Ivan Zdjancović, *op. cit.*

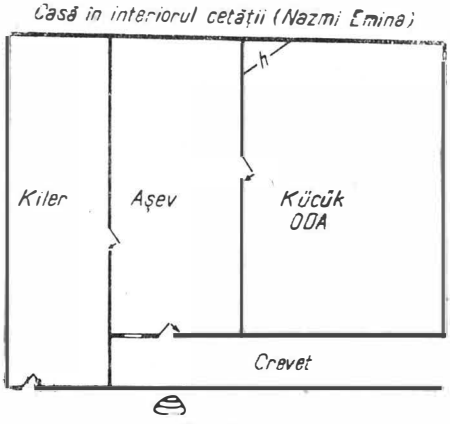

Fig. nr. 4. — Tip de casă cu trei camere (aşevul pe mijloc), din Ada-Kaleh (1912) (fără scară).

La locuințele de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea apar, uneori concomitent, la aceeaşi locuință, crevetul, chioşcul şi papuşlîcul (fig. nr. 5). Se cuvine să facem cîteva precizări. În

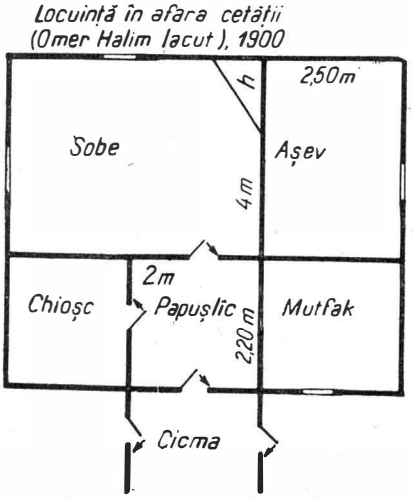

Fig. nr. 5. — Tip de casă din Ada-Kaleh cu cele trei forme de prispă (chioşc, cicma, papuşlîc) (fără scară).

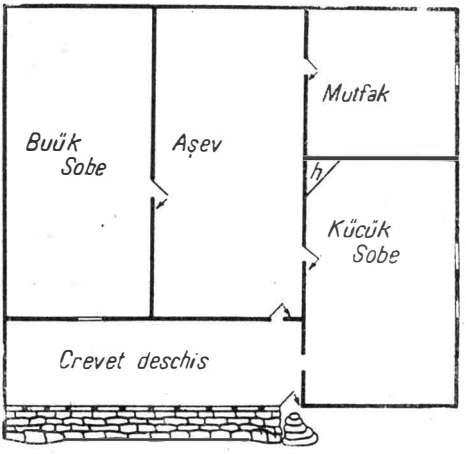

Fig. nr. 6. — Tip de casă din Ada-Kaleh cu cameră de locuit (kücük sobe) şi cameră curată (buük sobe) (fără scară).

accepțiunea populară din Ada-Kaleh, prin crevet se înțelege o prispă, dar complet deschisă, prin chioşc o prispă închisă cu geamuri, iar prin papuşlîc un loc strîmt, deschis sau închis, amintind foişorul românesc

https://biblioteca-digitala.ro

și destinat depozitării papucilor. El este specific și locuințelor din Turcia europeană [62]. De asemenea, la începutul anului 1900 apar locuințele cu bucătărie (mutfak) și intrare (așev), dar cu mai multe camere (buük sobe = cameră mică pentru păstrarea lucrurilor curate și kücük sobe = camera de locuit — fig. nr. 6).

Ca o caracteristică se constată lipsa pivnițelor, cauzată și de poziția joasă a insulei față de Dunăre, fapt care duce la o frecventă infiltrație subterană de ape. Ca orientare, casele sînt în majoritate cu fața spre Mecca (sud). Între locuința din Turcia orientală și locuința din Ada-Kaleh se impun totuși cîteva deosebiri. Astfel, începînd cu secolul al XX-lea, în Ada-Kaleh n-au mai fost construite case etajate; de asemenea, ele n-au cunoscut nici înainte împărțirea de locuință cu „harem" și „selamlîc", destinate respectiv femeilor și bărbaților. Este o caracteristică totuși a gospodăriei insulare existența în aceeași curte a două locuințe, folosite însă respectiv de părinți și copii sau de doi frați. Se întîlnește și cazul în care unul din corpurile de casă formează anexele gospodărești ale aceleiași familii.

Ca prim material de construcție — atît în Turcia, cît și în Ada-Kaleh — a fost lemnul. În acest sens este elocvent și fragmentul următor: „în 1788 a izbucnit al treilea război austro-turc. Insula a fost înconjurată de 12 mii oameni; lipsa cumplită de lemne a dus la distrugerea palisadelor, a grinzilor caselor" [63]. Diverșii călători străini în trecere prin Ada-Kaleh descriu casa pașii ca fiind cu etaj, „o boxă de lemn după maniera obișnuită a caselor turcești" și avînd în „partea de jos un turn solid de piatră" [64]. Că aceasta a fost situația o confirmă și faptul că cele mai vechi locuințe identificate de noi sînt construite din lemn [65], iar la o serie de alte case, deși din cărămidă, lemnul deține un rol important. În prezent, cărămida, iar pentru acoperiș țigla, constituie aproape unicele materiale de construcție. În jurul caselor se află mici grădinițe de flori, a căror formă și mărime au fost determinate de existența terenului disponibil. Nu s-ar putea vorbi de o caracteristică a amplasării acestor grădinițe. De asemenea anexele gospodărești nu urmează o regulă; ele se află la același nivel cu locuința, iar în cazul caselor de pe cazemată fie chiar sub casă, fie alături de ea, dar la nivelul cazematei.

Cît privește *ornamentarea caselor* turcești, ea se realizează în general prin pictarea lemnului, acordîndu-se o atenție deosebită armoniei culorilor. În Asia Mică și Mijlocie predomină în special roșul și verdele, iar ca motive cele floral-zoomorfe. În Ada-Kaleh ele se îmbină armonios în special la una din case (Omer Feyzi), unde roșul și verdele în motive florale stau alături de semilună.

În legătură cu *interiorul*, în casa turcească din Asia Mijlocie și din Asia Mică [66] se află numeroase nișe în perete pentru diversele obiecte uzuale, nișe care în Ada-Kaleh au luat forma unor dulapuri de lemn, pentru păstrarea lenjeriei de pat. Ele au aceleași dimensiuni cu peretele camerei și sînt fixate în el. Interiorul turcesc, destinat comodității, este

[62] Celal Esad Arseven, *op. cit.*, p. 95; Amie Boué, *op. cit.*, vol. II, p. 259.
[63] Th. Tripcea, *op. cit.*, p. 66.
[64] I. Paget, *op. cit.*, p. 5.
[65] Ne referim la casa lui Regep-aga și a lui Nazmi Emine, la informațiile date de Omer Feyzi, 72 ani, Ada-Kaleh.
[66] Celal Esad Arseven, *op. cit.*, p. 96—104.

https://biblioteca-digitala.ro

lipsit de paturi, mese, scaune[67]. Aceeaşi a fost situaţia şi în Ada-Kaleh pînă către zilele noastre. Se mai întîlnesc interioare cu aşa-zisul mindirlîc (un fel de sofa joasă), aflat de jur-împrejurul pereţilor şi mai frecvent pe una-două laturi ale camerei. Din aceste interioare, în care se stă «turceşte», iar noaptea saltelele se pun direct pe duşumea, nu lipsesc narghilele (pipele) şi mangalele pentru prepararea cafelei.

CONCLUZII

Din cele mai sus relatate putem conchide că insula Ada-Kaleh, deşi are o vechime seculară, a fost populată numai la sfîrşitul secolului al XVI-lea şi începutul celui următor.

Aşezarea sa propice la intersecţia principalelor căi de comunicaţie a determinat disputarea alternativă a insulei între Turcia şi Austro-Ungaria, precum şi una din istoriile cele mai zbuciumate.

Începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dezvoltarea social-economică a insulei atinge apogeul. În această perioadă ia o mare amploare comerţul, care devine ocupaţia principală a locuitorilor. El este favorizat îndeosebi de convenţiile comerciale dintre România şi Turcia pe de o parte, dintre România şi Austro-Ungaria pe de alta.

Ada-Kaleh prezintă multe similitudini cu Turcia europeană în ceea ce priveşte aşezarea ca atare, gospodăria, locuinţa.

ADA-KALÉH
DES ASPECTS HISTORIQUES ET ETHNOGRAPHIQUES. L'HABITAT — L'HABITATION

L'auteur se propose de faire dans cette étude une analyse d'ensemble sur le village d'Ada-Kaléh, mettant en évidence ses conditions géographiques, ses aspects toponymiques, historiques et sociaux-économiques.

En ce qui concerne l'ancienneté de cette île alluvionnaire, on suppose qu'elle est plusieurs fois millénaire, mais qu'elle n'a commencé à être peuplée qu'à partir de la fin du XVIe siècle. Jusque là, Ada-Kaléh n'était, probablement, qu'un lieu de refuge temporaire pendant les périodes historiques troubles.

On relève la grande importance stratégique de cette île, sise au croisement des routes les plus renommées, qui au fond assuraient dans cette zone la liaison entre l'Occident et l'Orient. En tout cas, au sud-ouest de la Roumanie cette liaison était sûre et presque l'unique, parce que jusqu'à la fin du XIXe siècle la navigation longitudinale sur le Danube n'était pas pratiquable; seule la navigation transversale était techniquement possible. Ainsi c'était par Ada-Kaléh, Belgrade et Vidine qu'on pouvait parvenir à Constantinople. Grâce à sa position géographique, l'île a été souvent un objet de dispute entre la monarchie autrichienne et l'Empire

[67] Luigi Bossano, *I costumi e i modi particolari della vita*, Napoli, 1565, p. 19.

https://biblioteca-digitala.ro

ottoman ; c'est pourquoi elle a été si fortifiée, devenant une véritable citadelle. Pour les mêmes raisons, c'est-à-dire en vertu de son emplacement favorable, l'île atteint à la fin de la première moitié du XIXe siècle le point culminant de sa gloire en fait de vie économique, en général, et de négoce (fondé sur un régime de porto-franco), en particulier. Le développement du commerce y a été favorisé, en même temps, par les conventions commerciales entre la Roumanie et l'Autriche, et entre la Roumanie et l'Empire ottoman.

Au point de vue ethnographique, Ada-Kaléh présente beaucoup de similitudes avec le Proche-Orient. En ce qui concerne l'habitation, l'analogie consiste, surtout, dans les plans des maisons, dans la dispositions et les emplois fonctionnels des chambres, dans les matériaux de construction, dans l'orientation des habitations presque toujours vers La Mecque, dans l'organisation de l'intérieur, etc.

https://biblioteca-digitala.ro

JOCUL CERBULUI ÎN MOLDOVA

VASILE ADĂSCĂLIȚEI

Date amănunțite și explicite în legătură cu existența jocului dramatic al cerbului în Moldova, în cadrul obiceiurilor sărbătorilor de iarnă, sînt mult mai puține decît despre existența aceleiași practici în Transilvania, în Hațeg mai ales. Unii dintre culegătorii care au vorbit în general despre măștile de animale cunoscute în această provincie au amintit-o în treacăt, fără să stabilească zona în care o putem găsi, forma concretă în care apare, răspîndirea reală de care se bucură. Mențiunile lui Dimitrie Cantemir [1] sînt unice în felul lor și faptul că în T.T. Burada [2] informațiile despre această realitate lipsesc cu totul făcea loc impresiei că a fost un obicei care s-a pierdut.

Rezultatele cercetărilor de teren sînt însă total împotriva unei astfel de concluzii, lucru pe care dorim să-l susținem în acest material.

Comun obiceiurilor *turca*, *brezaia*, *capra* — cunoscute pe arii mult mai largi în cuprinsul românității și în afara acesteia — , *cerbul* — chiar dacă are aceeași origine și semnificație — constituie și un semn particular de concretizare a străvechilor practici magice, particularitatea fiindu-i imprimată de istoria întrucîtva deosebită a celor care l-au creat și păstrat.

Semnalarea jocului cerbului la alte popoare, la cele vecine mai ales, unde ne-am aștepta să-l aflăm, ne este necunoscută pentru epocile mai apropiate de noi.

Nici măcar la popoarele sud-estice nu-l știm menționat, deși la acest lucru ne-am aștepta ținînd seama de o specificație a unui sinod creștin din 575 : „non licet kalendis januariis vetula aut *cervolo* [subl. n.] facere" [3].

Însăși apariția sa destul de sporadică pe teritoriul nostru este întrucîtva ciudată, dacă ne gîndim la numeroasele variante ale *colindei cerbului* culese din diferite provincii românești, unele chiar și în zilele noastre, și

---

[1] D. Cantemir, în *Descrierea Moldovei*, ediția G. Pascu, [f. a.], [f. l.], p. 243, spune : „Turca. Un spectacol care pare să fi fost scornit în timpurile vechi din cauza urii contra turcilor. În adevăr, în ziua sfîntă a nașterii Domnului [sic !], leagă o mască cu un cap de cerb, cu coarne, și prinsă de o pînză colorată în diferite culori și destul de lungă, ca să acopere picioarele celui care o poartă"...

[2] T. T. Burada, *Istoria teatrului în Moldova*, vol. I, Iași, 1915.

[3] Antonio Viscardi, *Storia letteraria d'Italia*, Milano, 1939, p. 461.

Rev. etn. folc., t. 13, nr. 5, p. 421–438, București, 1968

https://biblioteca-digitala.ro

din cîmpia Bărăganului [4], ceea ce ne prepară pentru o eventuală surpriză a semnalării sale în alte locuri.

Surprinde faptul că nici în Transilvania şi Moldova *cerbul* (ca joc dramatic) nu este general cunoscut. El apare în zone limitate (pentru prima provincie nedeterminate încă), care în Moldova se cuprind aproximativ între localităţile : Fălticeni, Roman, Iaşi — şi, sporadic, mai la sud de acesta, cu cîteva zeci de kilometri — şi punctul de pe Prut care delimitează actualmente judeţele Botoşani şi Iaşi [5]. Se înţelege că şi în afara acestui perimetru

---

[4] I. Brezeanu, lector la Institutul pedagogic din Galaţi, a cules mai multe materiale de acest fel, pe care le pregăteşte pentru publicare.

[5] În determinarea acestei arii ne-am bazat pe arhiva personală, care cuprinde peste 1 000 de materiale de teatru folcloric din Moldova şi care a început a fi alcătuită în 1949. Vom enumera aici materialele de care dispunem, folosind trimiterile de inventar cu care pot fi uşor cercetate. (Intenţionăm ca această arhivă să o donăm Centrului de istorie literară, lingvistică şi folclor de pe lîngă Filiala Iaşi a Academiei).

Iată lista materialelor respective la care vom mai face referiri şi trimiteri, rugînd ca datele să fie căutate aici :

— Materialul 184 din satul Valea Seacă, comuna Balţaţi, judeţul Iaşi, cules de Duşcă Elena, studentă fără frecvenţă, în 1965.

— Materialul 304 din Balţaţi, judeţul Iaşi, cules de Crihan Mihaela, studentă f.f., în 1966.

— Materialul 368 din satul Cucuteni, comuna Băiceni, judeţul Iaşi, culeş de Popa Maria, studentă f.f., în 1967.

— Materialul 470 din satul Oniceni, comuna Forăşti, judeţul Suceava, cules de Iftinuţ Maria, studentă, în 1965.

— Materialul 488 din comuna Moţca, judeţul Iaşi, cules de Dăscăliţa Ion, funcţionar, în 1962.

— Materialul 564 din comuna Dolheşti, judeţul Neamţ, cules în 1966 şi pus nouă la dispoziţie de Casa regională a creaţiei populare Bacău.

— Materialul 580 din comuna Belceşti, judeţul Iaşi, cules de Murarăşu Elena, studentă f. f., în 1967.

— Materialul 588 din satul Veja, comuna Stăniţa, judeţul Neamţ, cules de Iacob Olga, studentă f.f., în 1967.

— Materialul 630 din Costeşti, judeţul Vaslui, cules de Ţiplea Aurica, studentă f.f., în 1967.

— Materialul 643 din satul Ionăşeni, comuna Truşeşti, judeţul Botoşani, cules de Enea Liza, studentă f.f., în 1967.

— Materialul 680 din comuna Costeşti, judeţul Iaşi, cules de Tofan Vladimir, student f.f., în 1967.

— Materialul 681 din satul Băiceni, comuna Strocşti, judeţul Iaşi, cules de Ungureanu Corneliu, învăţător, în 1967.

— Materialul 685 din comuna Tătăruşi, judeţul Iaşi, cules de Tanasă Vasile, învăţător, în 1967.

— Materialul 688 din satul Podişul, comuna Balţaţi, judeţul Iaşi, cules de Palade Gheorghe, învăţător, în 1967.

— Materialul 690 din satul Crucea, comuna Lungani, judeţul Iaşi, cules de Preotu Maria, învăţătoare, în 1967.

— Materialul 693 din satul Rediu, comuna Ruginoasa, judeţul Iaşi, pus nouă la dispoziţie prin căminul cultural local, în 1967.

— Materialul 696 din satul Găeşti, comuna Lungani, judeţul Iaşi, cules de Brezuleanu Neculai, învăţător, în 1967.

— Materialul 701 din comuna Hălăuceşti, judeţul Iaşi, cules de Buduroi Neculai, profesor, în 1967.

— Materialul 709 din comuna Balţaţi, pus nouă la dispoziţie de căminul cultural comunal, în 1967.

— Materialul 725 din comuna Moţca, judeţul Iaşi, cules de Rusu Traian, profesor, în 1967.

— Materialul 739 din satul Valea Oilor, comuna Balţaţi, judeţul Iaşi, cules de Duşcă Elena, învăţătoare, în 1967.

— Materialul 759 din satul Cucuteni, comuna Leţcani, judeţul Iaşi, cules de Ciumaşu Dumitru, profesor, în 1967.

https://biblioteca-digitala.ro

au putut fi aflate cîteva localităţi, apropiate de el şi puţinela număr, care să-l cunoască.

Sînt cîteva fapte caracteristice perimetrului identificat şi în funcţie de care s-ar putea trage unele concluzii referitoare la originea acestei practici. Mai întîi, în zona determinată apar destul de des biserici ale cultului catolic propriu-zis şi altele legate de greco-catolicism. Dacă acestei constatări îi adăugăm şi altele : semnalarea mai frecventă în Transilvania a jocului cerbului, prezenţa unor ardelenisme certe în graiul şi chiar în textul

— Materialul 810 din comuna Epureni, judeţul Iaşi, cules de Adăscăliţei Vasile (imprimare magnetofon), în 1968.

— Materialul 830 din satul Homeşti, comuna Plugari, judeţul Iaşi, cules de Adăscăliţei Vasile (magnetofon), în 1968.

— Materialul 868 din satul Oboroceni, comuna Heleşteni, judeţul Iaşi, cules de studenţii : Atanasiu Dumitru, Simionovici Elena şi Şuiu Rodica, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 872 din comuna Hărmăneşti, judeţul Iaşi, cules de studenţii : Atanasiu Dumitru, Simionovici Elena şi Şuiu Rodica, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 873 din satul Movileni, comuna Heleşteni, judeţul Iaşi, cules de Atanasiu Dumitru, Simionovici Elena şi Şuiu Rodica, studenţi, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 875 din satul Şerbeşti, comuna Ciorteşti, judeţul Iaşi, cules de studenţii : Atanasiu Dumitru, Cireş Lucia şi Tataru Vasile, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 889 din comuna Minjeşti, judeţul Vaslui, cules de Fotea Mircea, asistent univ., în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 894 din comuna Plugari, judeţul Iaşi, cules de Fotea Mircea, asistent univ., în 1968. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 901 din comuna Mogoşeşti, judeţul Iaşi, cules de studenţii : Şuiu Rodica, Simota Algeria, Manea Nicolae, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 910 din satul Spinoasa, comuna Erbiceni, judeţul Iaşi, cules de studenţii : Atanasiu Dumitru, Mancaş Angela şi Vlanga Maria, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 914 din comuna Balş, judeţul Iaşi, cules de studenţii : Atanasiu Dumitru, Mancaş Angela, Vlanga Maria, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 923 din satul Bărbăteşti, comuna Băiceni, judeţul Iaşi, cules de Adăscăliţei V. şi studenta Eftimie Tanţy, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 924 din comuna Băiceni, judeţul Iaşi, cules de Adăscăliţei V. şi studenta Eftimie Tanţy, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 925 din satul Găneşti, comuna Tîrgu-Frumos, judeţul Iaşi, cules de Adăscăliţei V. şi studenta Eftimie Tanţy, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 926 din satul Buznea, comuna Tîrgu-Frumos, judeţul Iaşi, cules de Adăscăliţei V. şi studenta Eftimie Tanţy, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 927 din satul Pietrişul de Sus, comuna Costeşti, judeţul Iaşi, cules de Adăscăliţei V. şi studenta Eftimie Tanţy, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 928 din comuna Lungani, judeţul Iaşi, cules de Adăscăliţei V. şi studenta Eftimie Tanţy, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 944 din comuna Cristeşti, judeţul Iaşi, cules de Ciubotaru Ion, cercetător ştiinţific, şi studenta Ilie Luana, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 945 din comuna Cotnari, judeţul Iaşi, cules de Ciubotaru Ion, cercetător ştiinţific, şi studenta Ilie Luana, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 946 din comuna Siretel, judeţul Iaşi, cules de Ciubotaru Ion, cercetător ştiinţific, şi studenta Ilie Luana, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 947 din comuna Moţca, judeţul Iaşi, cules de Ciubotaru Ion, cercetător, şi Ilie Luana, studentă, în 1967. (Imprimeria magnetofon).

— Materialul 978 din comuna Stroeşti, judeţul Iaşi, cules de studentul Atanasiu Dumitru, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 987 din comuna Mircesti, judeţul Iaşi, cules de studenţii : Şuiu Rodica, Simota Algeria, Manea Nicolae, în 1967. (Imprimare magnetofon).

— Materialul 1012 din satul Sîrca Nouă, comuna Balş, judeţul Iaşi, cules de Chichinău Ion, student f.f., în 1968.

— Materialul 1015 din satul Crucea, comuna Lungani, judeţul Iaşi, cules de Ştirbei Elena, studentă f.f., în 1968.

— Materialul 1020 din comuna Stăniţa, judeţul Neamţ, cules de Ţibu Mariana Luminiţa, studentă f.f., în 1968.

https://biblioteca-digitala.ro

care însoţeşte acest obicei în Moldova, asemănarea izbitoare a măştii caprei — în teritoriul unde este cunoscut *cerbul* — cu *turca* [6], se înţelege de ce înclinăm spre a admite drept vechi transilvăneană originea acestui teatru folcloric semnalat acum în Moldova.

Spre deosebire de alte jocuri dramatice din Moldova, *cerbul* are numai această denumire, suplimentată prin faptul că în unele variante i se spune şi *Jenică* [7], iar în altele *Valeru* sau *Valerică* (în cele mai multe).

Conservat numai în practicile folclorice ale unui grup de populaţie compact, se pare dislocat cîndva, aşa cum lucrurile se întîmplă de obicei, *jocul cerbului* nu prezintă diverse tipuri de variante, unitatea caracterizîndu-l în toate materialele moldoveneşti, diferenţele sesizate nefiind de natură să determine posibilitatea stabilirii unei tipologii variate.

El apare peste tot ca un teatru-alai, ceea ce pentru noi pare să indice faptul că a intrat şi s-a consolidat, în practicile folclorice locale, de aproximativ patru-cinci secole, cînd acest proces pare să fi luat proporţii. Alaiul cerbului se compune din 10 — 12 personaje (uneori şi mai multe), iar măştile respective nu prezintă o simbolistică prea diferită, poate şi pentru faptul că existînd pe un teritoriu limitat şi suprafaţa sa de contact cu alte forme de teatru popular, şi deci receptarea unor influenţe, a fost mai limitată.

Conducătorul alaiului este unul din ursari (cel mai adesea), dar poate fi şi un personaj anume : *dragomanul* [8], *gentaşul* [9], *comoraşul* [10], *ofiţerul* [11], *căpitanul* [12]. Cerbul este jucat cu schimbul, de unde, adesea, şi existenţa a doi jucători ai cerbului [13]. Nelipsit apare *fluierarul*, în unele locuri numit *trişcar* [14]; niciodată la jocul cerbului nu sînt folosite alte instrumente muzicale decît fluierul sau trişca [15]. *Ciobanul* (sau *ciobanii*) poate să existe în alai, după cum poate să nu existe, fiind înlocuit de cîţiva din însoţitorii cerbului, care în mod obişnuit se numesc *doboşari* [16], numărul lor variind între 4 [17] şi 10 [18]. Pe alocuri, doboşarii se intitulează *ursari* [19] — şi nu în puţine cazuri. La prima vedere această practică pare lipsită de sens, dar scrutarea tradiţiilor ne arată că toţi îmblînzitorii de fiare erau consideraţi cîndva „ursari". Aceeaşi tradiţie le mai atribuie şi alte înţelesuri : ei sînt magicieni, pot — prin puterea supranaturală pe care o au — să „lege" şi să „dezlege", să descînte, să vindece. În puncte extreme ale zonei determinate, ursarii sînt înlocuiţi cu *harapii* [20], fiind vorba de valorificarea unor

---

[6] Este vorba de maniera de construcţie a măştii capului, în acest cest caz coroana — partea dintre coarne — atingînd dimensiuni neobişnuit de mari în Moldova.

[7] Materialele 685, 688 şi 739.

[8] Materialul 304.

[9] Materialul 725.

[10] Materialele 690 şi 701.

[11] Materialul 681.

[12] Materialul 696.

[13] Materialele 304 şi 928.

[14] Materialul 693.

[15] De fapt această constatare nu face decît să aducă elemente în plus în sensul conservării deosebite pe care o arată acest teatru-alai, în Moldova.

[16] Materialul 709.

[17] Materialele 693 şi 701.

[18] Materialul 680.

[19] Materialele : 688, 696, 725, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 947, 1012 ş.a.

[20] Materialul 630.

https://biblioteca-digitala.ro

practici de teatru mai vechi, locale, Asocierea altor personaje : *caldaraarii, moșneagul, baba* [21], *arnăuții, burghezul* [22] confirmă teza continuității transformărilor la care jocurile dramatice au fost supuse.

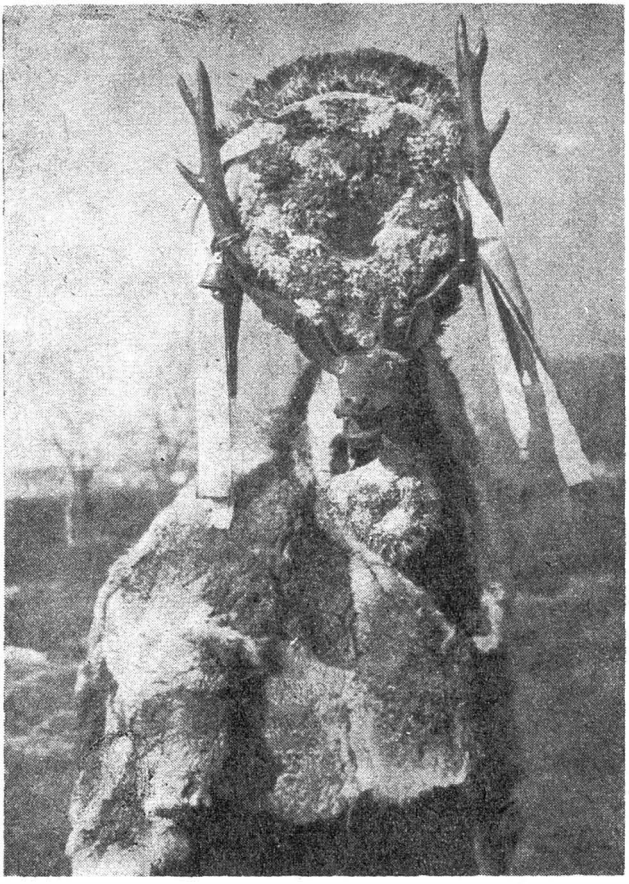

Fig. 1 — Masca cerbului la Balș, jud. Iași

Într-o singură variantă [23], colectată de la marginea sud-estică a zonei în care am putut stabili existența *cerbului*, în alaiul acestuia intră și o altă mască animală : *lupul*. Dar materialul arată limpede că este vorba de o invenție tîrzie, în spiritul grupurilor de vîrstă tinere.

De aceea, cînd la Trușești [24], în județul Botoșani, deci în afara ariei determinate, jocul cerbului apare ca un alai unde — cu totul neobișnuit

[21] Materialul 701.
[22] Materialul 680.
[23] Materialul 987.
[24] Materialul 643.

https://biblioteca-digitala.ro

— întîlnim : *împăratul*, *harapul* ș.a., ni se pare că s-a dat curs nevoii de a se împăca și păstra niște tradiții dramatice dintre cele mai diverse, toate fiind puse pe același plan.

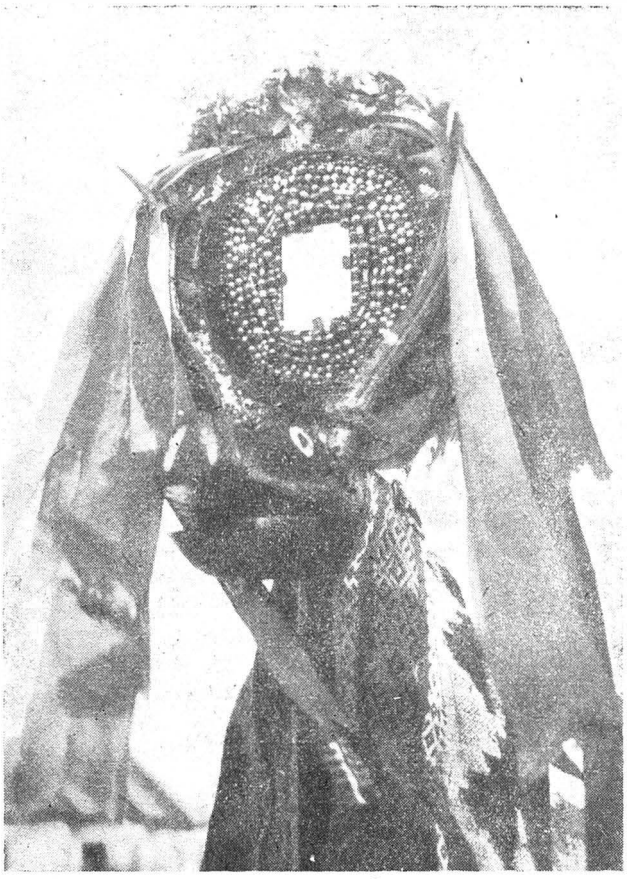

Fig. 2 — Masca cerbului la Mogoșești, jud. Iași

Teatrul-alai cerbul cunoaște cîteva momente tipice, a căror înlănțuire obișnuită este următoarea : intrarea cerbului în casa colindată (însoțită de cîntece lirice strigate) ; îmbolnăvirea acestuia ; însănătoșirea lui ; jocul ciobănașului (expresie a bucuriei de care este cuprins stăpînul cerbului) și — în ultima vreme — jocul caldarariilor, în final. Cum este și de așteptat, aceste momente nu sînt obligatoriu respectate în toate locurile. În genere însă, alaiul cerbului se prezintă ca un spectacol bine închegat, de o valoare artistică deosebită. Elementele care îi asigură această însușire sînt : muzica sprijinită pe un ritm variat susținut de tobe (impresionant și sugestiv pentru vîrsta străveche a practicii) și costumația personajelor, unitară, cu multe amănunte care se arată a proveni din trecutul îndepărtat.

https://biblioteca-digitala.ro

În îmbrăcămintea ursarilor domină culorile vii. Unul din materiale [25] ni-i arată purtînd pantaloni albaştri, strînşi pe corp (cu genunchiere de blană, pentru ca jucătorii să poată rezista mai uşor în poziţia în care bat ritmul de la început şi pînă la sfîrşitul jocului — îngenuncheaţi); flanele roşii; curele bătute în nasturi metalici strălucitori; bîrneţe bine strînse din care atîrnă năframe înflorate; mănuşi (albe adesea); fesuri (dar de fapt coifuri de irozi) de care sînt prinse obrăzare croite din piele, în timpul jocului lăsate pe faţă, altminteri ridicate sau întoarse cu coif cu tot spre spate; opinci, pentru a fi mai uşori la joc, păstrate şi astăzi; sadelcă (zgardă) cu clopoţei sau zurgălăi drept vipuşcă la pantaloni (sau, în alte părţi, prinse în diagonală, pe piept); în mînă dobă (tobă) şi ciocănel (beţişor). Mărimea tobei este variabilă: de la diametrul de 35 cm pînă la 75 cm. Ciobanul poartă cojoc, iţari, căciulă, opinci şi bîtă.

Masca cerbului este şi ea unitar construită, capul deosebindu-se de cel al caprei (de la jocul cu acelaşi nume) prin coarnele ramificate pe care le are şi printr-o dozare mai zgîrcită a podoabelor. Corpul este sugerat prin ţesături (macat sau cergă) împodobite cu batiste, panglici, clopoţei, zurgălăi, codiţă de ied. El se apropie de poziţia patrupedă. (În ultima vreme — se pare — s-a constituit un stil aparte în subzona cu epicentrul la Erbiceni, judeţul Iaşi, unde un pictor popular răspunde comenzilor care îi vin din comunele vecine, bronzînd coarnele şi dînd expresie suplimentară feţei cerbului, prin culoare.)

Intrarea în casă este însoţită de strigăturile grupului de însoţitori ai cerbului (doboşari), strigături greu de înţeles atunci cînd se colindă, jucătorii fiind obosiţi şi răguşiţi. Strigăturile pot sugerea adesea cerbului o anume mişcare sau un anume ritm, cum se poate vedea din următoarele fragmente:

„Foaie verde de-un grăunte,
Vin cu cerbul de la munte,
Numa-n coate şi-n genunche" [26]

sau:

„Foicică, foi de fag,
Sai, cerbule peste prag!" [27]

ceea ce fereşte, de accidente, în timpul colindei, masca şi jucătorul.

Versuri ca:

„Şi-am zis verde grîu mărunt,
Cu Valeru la pămînt
Să s-audă rumăgind!
Foaie verde şi una,
Sus, Valeru, nu te da!" [28]

[25] Materialul 688.
[26] Materialul 685.
[27] Materialul 759.
[28] Materialul 630.

https://biblioteca-digitala.ro

Fig. 3 — Alaiul cerbului la Balş, jud. Iaşi

Fig. 4 — Alaiul cerbului la Liteni (com. Belceşti), jud. Iaşi

https://biblioteca-digitala.ro

sau :

„La stejarul cel cu ghindă
Se uită cerbu-n oglindă", [29]

invită cerbul la joc mimic.

Alteori strigăturile pot avea şi unele elemente umoristice :

„Cerbule, ia vezi ce faci
La covata cu colaci,
Bagă botul şi ia unul,
Să nu te vadă stăpînul !" [30]

Sînt şi situaţii cînd prin ele se pun de acord mişcările pe care înşişi doboşarii urmează să le execute :

„Foaie verde de mărar,
Bună seara gospodar !
Foaie verde, grîu mărunt,
Toţi cu doba la pămînt,
La pămînt şi la podea..." [31]

De cele mai multe ori însă sînt strigate cîntece de lume şi cîntece de dragoste, potrivite cu vîrsta urătorilor şi plăcute întregului auditoriu.

Prea multe strigături ar apropia însă jocul cerbului de jocul caprei şi ni se pare că existenţa lor trebuie privită ca rezultat al unei astfel de influenţe, întrucît sînt variante care le exclud prezenţa sau le-o limitează stăruitor [32], acţiunea — în cazul respectiv — începînd direct de la descîntec.

Momentul următor cuprinde îmbolnăvirea cerbului, aproape totdeauna „de deochi". (Un singur caz dă o altă cauză : neadăparea la timp [33].)

Unul dintre ursari trece de îndată la rostirea descîntecului, făcînd loc momentului, care este şi cel mai consistent, al însănătoşirii cerbului. Acesta este partea cea mai plină de poezie a textului literar de la jocul cerbului. Imagini de o rară frumuseţe îi sporesc farmecul, neatins de alte practici similare, sporit, desigur, de vîrsta străveche a incantaţiei folosite. Aducînd în genul dramatic tradiţii milenare de declamaţie, descîntecul cerbului atinge o deosebită valoare.

Sînt şi variante din care transpare faptul că descîntecul ar fi fost de demult spus totdeauna de cioban [34], fiindcă între acesta şi ursari pare să fi fost cîndva un conflict.

„Măi, de unde ţi-o fi leacul?
De la ăştia patru ? !

[29] Materialul 759.
[30] Materialul 701.
[31] Materialul 488.
[32] Materialele : 688, 681, 690 ş.a.
[33] Materialul 685.
[34] Materialul 709.

https://biblioteca-digitala.ro

[Am văzut că patru sînt, în unele variante, ursarii.]

De te scap în mîna lor
Te-or duce la abator
Să facă din carnea ta rasol,
Iar din pielicica ta
Fac ţiganii foi din ea,
Să o scoată la vînzare,
Să ia multe parale,
Să-şi ia ilţe şi caldare,
Măi, tată, măi!" [35]

sau :

„Iar din pielicica ta
Să facă gulere de haine,
Să le dea pe la cucoane.
Sus, Jenică, nu te da!" [36]

Pericolul, spun alte variante ale începutului descîntecului, îl ameninţă şi pe stăpînul cerbului :

„Iar pe mine m-au luat
Şi m-au dus la fîntîna lui Iordan
Şi la rîul lui Adam,
Şi mi-au luat de pe cap
Păr de ţap;
De pe trup
Păr de lup;
Din picioare
Răşchitoare"... [37]

În fond, o adevărată întrecere pare să fi avut loc, în ce priveşte priceperea şi puterea magică, între cioban şi ursari, cîştigată de cei din urmă, care şi-au asumat — în aproape toate materialele — rostul rostirii descîntecului. Observînd textele descîntecului şi modalitatea de recitare, a lor, ceva din toată această luptă iese încă în evidenţă dacă avem în vedere faptul că atunci cînd descîntecul este rostit de cioban se caracterizează printr-o notă de umanizare a vrăjii, avînd ton confesional, şi exprimînd, indirect, o anume îndoială în eficacitatea lui, în timp ce atunci cînd este spus de ursari — ca un rezultat al consideraţiei ciobanului faţă de aceştia

[35] Materialul 709.
[36] Materialul 688.
[37] Materialul 693.

https://biblioteca-digitala.ro

— dobîndește un ușor tratament de parodie. Doar ciobanul punctează mereu cuvintele sale cu intima formulă în care înscrie legătura sa cu cerbul : „Măi, tată, măi !", în timp ce descîntecul ursarilor rămîne rece și exterior

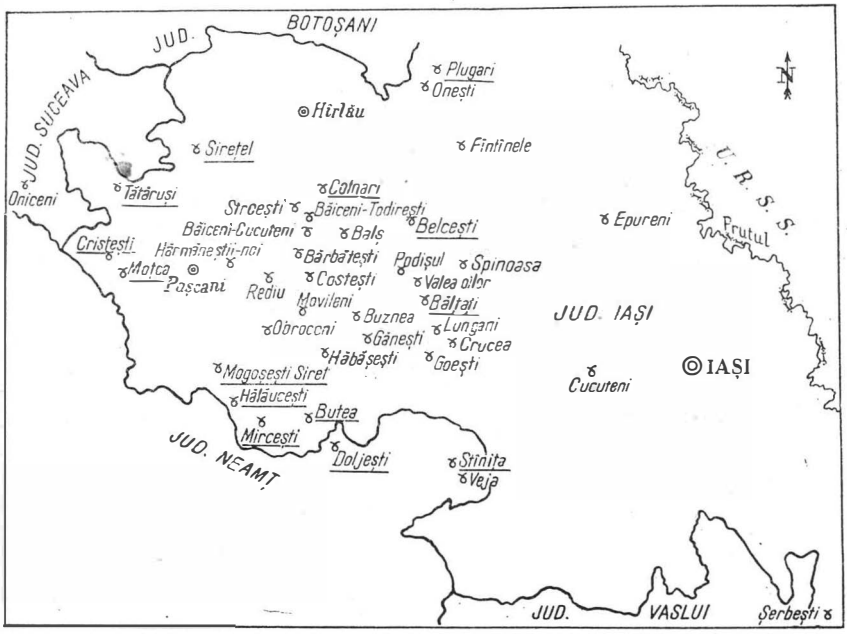

Fig. 5 — *Răspîndirea jocului cerbului în Moldova*

— Localitățile subliniate sînt reședințe de comune rurale.
— Harta nu include două puncte izolate și îndepărtate din care a fost culeș, de asemenea, jocul cerbului. Ele sînt : Mînjești, jud. Vaslui și Ionășeni, comuna Trușești, jud. Botoșani.
— Pentru a dispune de unele puncte de reper, în hartă au fost incluse și cîteva localități urbane.

oricărei legături sufletești, mișunînd de accente țigănești (tentă dobîndită în decursul vremii).

În continuare, indiferent cine anume rostește descîntecul, se spune :

„Te-am găsit într-o pădure,
Încurcat în fragi și mure ;
Încurcat și înspinat
Și de coarne agățat" [38],

[38] Idem.

https://biblioteca-digitala.ro

făcîndu-se şi promisiunea curîndei însănătoşiri :

„Noi, răul de pe pielea ta
Cu veşca tobei l-om lua
Şi-n fundul mării l-om arunca.
Iar tu o să rămîi curat şi luminat,
Ca argintul strecurat".

După această pregătire se trece la descîntecul propriu-zis :

„Moroi, moroi,
Papadi, papadi !

[N.n. Este aici o formulă lexicală ciudată — alcătuită din cele dintîi cuvinte, de origine transilvăneană, care înseamnă „strigoi" şi următoarele, care par a fi de origine veche slavă, însemnînd : „piei !" — , informatorii neputînd indica nimic despre înţelesul ce trebuie să i se acorde.]

În pădure născui,
În pădure crescui
Ca al nimănui.
Şi-apucai pe o cărare,
Pe o potecă
Neumblată,
Necălcată,
Numai de furnici
Pişcată
Şi de babe
Fermecată.
Şi tu te ţipai,
Te văicărai,
De junituri,
De bătături.
Şi nimeni nu te-auzea,
Numai Maica Precista.
Ea din cer s-a pogorît
Şi la tine a venit" [39].

Împotriva presupusei fete care l-a deocheat pe cerb, vrăjitorul, după ce le cere ajutorul celorlalţi ursari :

„Măi, ursare, ursăraş,
Adă-mi tu un cuţitaş
Cu mănunchiu auriu
Şi cu stricneaua de argint,
Să iau sînge cerbului
De la vîna gîtului,
Din creştetul capului
Şi din sfîrcul nasului !" [40]

[39] Materialul 680.
[40] Idem.

https://biblioteca-digitala.ro

trimite o pasăre himerică :

„Să te duci, bătu-te-ar vina,
La copila cu pricina
Şi cu ciocul s-o ciocneşti,
Cu aripa s-o păleşti !" [41]

Există în modalităţile de consumare a descîntecului cerbului unele elemente care arată că practica este abordată, în ultima vreme, convenţional şi pe coordonate demagizate, pentru că sensurile ce i se atribuie, departe de a miza pe un univers nestăpînit, scot în relief o lume comună, diurnă.

Interesant este faptul că această natură particulară a descîntecului cerbului este astăzi pătrunsă de purtătorii obiceiului, lucru confirmat prin structura pe care o arată unele variante noi ale textului, unde nuanţele de acest gen prind contururi mai grăitoare. Iată ce ce spune într-un loc :

„Dar, scoală de jos,
Că nu-i frumos,
Că vine Iancu Jianu,
Căpitanu,
Cu benţi de haiduci,

[N.n. Ciobanul îi strecoară cerbului o aluzie directă la celelalte cete de teatru care cutreieră în acelaşi timp gospodăriile satului.]

Pe mine
La închisoare să mă izbească,
Iar pe tine
De piele să te jupească.
Şi pielea ta frumoasă
S-o ducă nevestii acasă,
S-o facă caţavcică,
Bat-o focul, teleleică !" [42]

Din nici o altă parte, se pare, înţelesurile acordate descîntecului, pe măsura evoluţiei conştiinţei sociale, nu ar putea fi mai bine citite.

Cerbul se fortifică aşadar de îndată, prin puterea magică a cuvîntului umanizat. Frumuseţea şi tinereţea lui învinge, de parc-ar fi un flăcău ca toţi flăcăii.

Foarte puţinele variante care renunţă la descîntec, partea esenţială pentru înţelegerea sensurilor spectacolului [43], sînt de fapt un alai al caprei, cu strigături spuse în anturajul măştii de cerb.

Dar individualitatea *jocului cerbului*, şi totodată larga popularitate de care acesta se bucură de multă vreme în zona arătată [44], rezultă şi din

[41] Idem.
[42] Materialul 580.
[43] Materialul 725.
[44] Harta alăturată stabileşte localităţile din care noi am putut dobîndi materialele ilustrative pentru răspîndirea acestui joc. Precizăm că în afara ariei respective putem afirma că jocul rămîne nepracticat.

https://biblioteca-digitala.ro

situația celorlalte jocuri dramatice cu măști, majoritatea aflîndu-se sub directa și sensibila influență a jocului cerbului. Căci jocurile : *berbecii*, *țapul*, *boul* — dintre cele mai vechi — și *struțul* și *leul* — dintre cele mai noi — sînt structurate în cele mai multe din variantele din aria cerbului, pe nelipsitul episod al deocherii animalului. Mai mult decît atît — și acest lucru se poate spune cunoscînd fapte a căror relatare nu o putem face aici pe larg — , însuși *jocul caprei* (indiscutabil străvechi) prezintă elemente similare pe o arie care are în centrul său perimetrul de răspîndire a *cerbului* în Moldova. (Partea sud-estică a Moldovei, pînă la linia Piatra-Neamț — Bacău — Siret excelează numai prin tipul de capră cu strigături și niciodată nu arată și variante cu descîntec sau îmbolnăvire a animalului. În schimb însă, în restul Moldovei, întîlnim și capra cu strigături și capra structurată în felul jocului cerbului.) [45]

Ipotezei cu privire la originea transilvăneană a acestui joc îi pot fi opuse altele. S-ar putea spune că este vorba de o păstrare a obiceiului într-o zonă ce se află în centrul Moldovei, ceea ce poate face loc presupunerii cu privire la posibilitatea menținerii unor deosebit de vechi practici acolo unde populația s-a putut reține în afara unor influențe pe care să le recepteze de la grupurile demografice cu practici ritualice diferite. În acest caz s-ar cere și alte fapte caracteristice pentru viața spirituală din trecutul populației moldovenești, ceea ce însă terenul nu arată — din cîte ne-am putut da seama. Totodată, dacă acest obicei ar fi o supraviețuire a unei practici locale străvechi, cîndva mult mai generalizată, el ar trebui să apară arar și în alte localități moldovenești, așa cum se petrec lucrurile cu jocurile *boului*, *țapului*, *berbecilor* — semnalate în aproape toate județele din Moldova, chiar dacă în variante puțin asemănătoare între ele.

Cu toată incertitudinea în care rămîn chestiunile legate de originea acestui joc dramatic, plecînd de la necesitatea unor prezentări fie și descriptive ale manifestărilor dramatice tradiționale, necunoscute sau încă foarte puțin cunoscute, am socotit motivată orice contribuție la cunoașterea faptelor de această natură și am procedat la publicarea prezentului material.

CERBUL

din satul Buznea, comuna Tîrgu-Frumos, județul Iași

Culeg. : Adăscăliței Vasile și Eftimie Tanțy, studentă, 24 decembrie 1967. Inf. : Matei Constantin, 19 ani; Cucinschi Mircea, 18 ani; Hărătău Gheorghe, 18 ani; Hărătău Costache, 18 ani ș.a., țărani muncitori.

Personajele :

Cerbul. Corpul acestuia este realizat din piei de iepure cusute pe un sac. Capul are coarne ramificate, bot cu falca de jos mobilă. Ornamente numeroase îi dau strălucire : hurmuz (mărgele), oglinzi, panglici etc.

[45] Avem în pregătire o lucrare largă privind întreaga sa varietate.

https://biblioteca-digitala.ro

Ursarii. În total sînt 6. În costumele lor domină culoarea albastră. Au sadelci cu clopoţei. Pe cap poartă comanace sau fesuri, ornate cu panglici, canafi, hurmuz. În timpul jocului, poartă pe faţă măşti, care sînt fixate de fesuri şi confecţionate din piele de oaie, lăsîndu-le liberi numai ochii. Cînd nu joacă, întorc fesurile cu faţa spre spate. În picioare poartă opinci. La genunchi au bucăţi de blană care îi protejează în timpul jocului, cînd îngenunchează de nenumărate ori, bătînd ritmul în tobe, pe care le poartă în mînă, cu un ciocănaş mic.

Căpitanul. Poartă costum naţional.

Ofiţerii. În număr de doi. Ca şi căpitanul, poartă costume naţionale, aşa cum au de obicei arnăuţii la alte jocuri.

Ciobanul. Are o mască hazlie. Poartă haine vechi, din blană de oaie. În mînă duce o cîrîitoare, pe care o foloseşte făcînd mult zgomot; are şi bîtă. Poartă pălărie. La brîu îi atîrnă clopoţei. Se aseamănă cu moşneagul din alte alaiuri.

Baba. Poartă haine femeieşti aşa cum obişnuiesc bătrînele.

Fluierarul. Se îmbracă în haine de toate zilele.

La intrarea în casă *ursarii* strigă în ritmul muzicii şi propriilor tobe:

„Foaie verde şi-un dudău,
Mare-i dealul la Bacău,
Dar mai mare-i dorul meu.
Dorul meu şi-al dumitale
Merge singur pe-o cărare.
Pe cărarea lucioasă
Nimerii la altă casă
Und' bărbatu nu-i acasă.
Şi bărbatu-i la chirie,
Hă-i-ar numele să-i vie;
Hă-i-ar boii şi tînjala,
Pe bărbat să-l ieie boala;
Hă-i-ar boii şi protapul,
Pe bărbat să-l ieie dracul!
Verde foaie grîu mărunt,
Hai, ursarii la pămînt,
Să s-audă rumăgînd!

[*Cerbul* se îmbolnăveşte şi cade la pămînt. Un *ursar* îl descîntă:]

Măi, de trei ani de zile
De cînd umblu după tine,
Ca să te găsesc pe tine, măi!
Măi, eu pe tine te-am găsit,
Lanţu-n coarne ţi l-am pus
Şi-n sat la fete te-am adus.
Măi, fetele cînd te-au văzut,
Tu pe loc ai şi căzut, măi!
Dar ce ai tu, măi încornoratule
Şi speriatule, măi?
Măi, mărui, mărui,
În pădure te găsii.

https://biblioteca-digitala.ro

Și-acolo te găsii
Pe-o cărare neumblată,
Numai de furnici pișcată
Și de babe fermecată, măi!
Măi, tu acolo stăteai
Și te zvîrcoleai.
De numele tău auzea
Decît Maica Precista
Și sfînta Dumineca, măi!
Măi, ea din cer s-a pogorît
Și ți-a luat de pe trup
Păr de lup;
Din cópite,
Păr de vite;
De pe schinare
Funduri de caldare;
Din corniţe,
Perdeluţe.
Și te-a lăsat
Curat și luminat,
Ca Maica Domnului ce te-a lăsat, măi!
Dar ce ai tu, măi încornoratule
Și speriatule, măi?
Măi, la fîntîna cea din vale
Scotea apă-o fată mare.
Scotea apă și plîngea
Că tare s-ar mărita,
Sus, Valeru, nu te da!
Măi, că-i dă maică-sa avere
Covăţica cea cu pere
Și coliba de la cîine,
Care-ar să se piarză mîine, măi!
Măi, uit'-te tu bine la mine,
Dacă mă cunoști pe mine, măi!
Eu sînt eu
Și iarăși eu
Și mă chiamă cum știu eu.
Și mai am trei fraţi ai mei:
Stoica, Matei și Lascarache,
Și cu mine se fac patru.
Și de nu ţi-o fi leacul
De la ăștia patru,
Să știi că tot te ia dracu, măi!
Păi, uit'-te bine-n cureaua mea,
Trei cuţite-nfipte-n ea.
Unul rîde, unul plînge,
Unul spune c-ar bea sînge, măi!
Măi ursare, ursăraș,
Adă iute-un cuţitaș
Să iau sînge cerbului

https://biblioteca-digitala.ro

De la vîna gîtului,
Din creştetul capului
Şi din sfîrcul nasului!
Şi-alta foaie de dulici,
Vin' la tata, und' te duci?
Aşa, tătuc-aşa!
Dar ce ai tu, măi încornoratule
Şi speriatule, măi?
Sînt doi harhări de jidani
Care-aveau băniţi cu bani,
Vreau pe mine să mă prindă
Şi pe tine să te vîndă, măi!
Să te ducă la abator,
Să facă din cărniţa ta rasol
Şi din corniţele tale cuiere,
Să puie hainele-n ele, măi!
Dar ce ai tu, măi încornoratule
Şi speriatule, măi?
Măi! Dă din coadă, dă din trup,
Ca să nu te dau la lup, măi!
Măi, că lupul de te-a mînca
Va fi vai de pielea ta,
Sus, Valere, nu te da, măi!
Măi, dar ce ai tu măi încornoratule
Şi speriatule, măi?
Dar să iasă
Gospodarii de casă
Mulţumiţi,
Vrai tu, măi?
Dar s-ajungem noi la televizor,
Vrai tu, măi?

[*Cerbul* clămpăneşte afirmativ. Toţi *ursarii* strigă pe o melodie vioaie:]

Măi, să ţii minte ce ţi-am spus,
Să mai sai o dată-n sus
Şi cu trişca să mi-o zici,
Că ne ducem de pe-aici!
Şi-altă foaie de ovăs,
Toţi ursarii sar pe jos!

[*Ursarii* se dau la o parte şi fac loc *ciobanului*, al cărui joc urmează. *Ciobanul* joacă şi *ursarii* strigă:]

Hei, săracul ciobănaş,
Cum mînîncă sara caş,
Dimineaţa urdă dulce,
Mă sărută şi se duce.
Numai cînd m-oi duce eu,
Să-i ajute Dumnezeu!
Tot aici şi iar aici,
S-o rupt aţa la opinci

https://biblioteca-digitala.ro

Şi fundul la bernevici
Şi mă costă-un leu şi cinci
Şi c-un băţ o dat aici !
[Un singur ursar bate în tobă o singură dată.]
Hei, nu-mi place urda dulce
Şi-mi place caşul sărat,
Să mă duc sara prin sat,
La fimeia cu bărbat !
Hei, m-a prins şi m-a legat
Şi mă-ntreabă ce-am cătat?
— Guriţă de sărutat,
Ochişori de dezmierdat.
Hei, nu te da nici tu, nici tu,
Că băiatu sare-acu !
Hei, băiatu-i tinerel
Şi copila-i ca şi el !"

https://biblioteca-digitala.ro

O EXPERIENȚĂ FRANCEZĂ ÎN ORGANIZAREA ȘI EFECTUAREA MUNCII ȘTIINȚIFICE: *Laboratorul de antropologie socială al profesorului Claude Lévi-Strauss*

Adăpostit în edificiul cu fațadă austeră — reconstruit în 1778 de Chalgrin — al cvadricentenarului „Collège de France", *Laboratorul de antropologie socială* este unul din cele mai tinere organisme ale acestei instituții.

A luat ființă în 1960, o dată cu numirea profesorului Claude Lévi-Strauss — director de studii la „École Pratique des Hautes Études" (EPHE) a Universității din Paris — ca titular al catedrei de antropologie socială nou create la „Collège de France".

Administrativ, *Laboratorul* depinde atît de „Collège de France", cît și de EPHE (secția a VI-a — științe economice și sociale). Totodată el este asociat — pentru a putea beneficia, potrivit uzanțelor organizării științifice din Franța, de unele înlesniri — la „Centre National de la Recherche Scientifique" (CNRS).

Laboratorul este, practic, pe de o parte instrument didactic, pe de altă parte instrument de cercetare și elaborare științifică.

★

Compoziția colectivului de lucru al *Laboratorului* este complexă. În marc, aceasta include trei secții : o secție de antropologie și etnologie *lato sensu* (numărînd americaniști, africaniști etc.) aflată sub îndrumarea nemijlocită a profesorului Lévi-Strauss, o secție de antropologie și sociologie rurală condusă de Jacques Chiva, subdirector de studii la EPHE și director adjunct al *Laboratorului*, în sfîrșit o secție de semiolingvistică — recent intrată în compunerea *Laboratorului* — îndrumată de Julien Greimas, director de studii la EPHE.

Cercetările întreprinse de *Laborator* asupra culturilor exotice tradiționale au în vedere, cu deosebire, mitologiile, sistemele de înrudire și expresia acestora în ritual, problema migrațiilor, a alcătuirii așezărilor, analiza spațială a desfășurărilor rituale, vrăjitoria, șamanismul, canibalismul, farmacopeea.

Grupul de sociologie rurală își axează cercetările pe analiza societăților alpine din Franța și Elveția romandă, pe exodul rural și depopularea satelor, pe opțiunile profesionale ale tineretului sătesc, pe urbanizarea așezărilor rurale. Se întreprind apoi cercetări referitoare la economia producției agricole. Se au de asemenea în vedere folclorul și arta populară aplicată. Acest colectiv este în curs de desăvîrșire a unei cercetări complexe, etnologice, sociologice, economice — în terminologia *Laboratorului*, „cercetare cooperativă programată" — în nordul Burgundiei (Châtillonnais), efectuată în colaborare cu „Musée des Arts et Traditions Populaires", cu catedra de etnologie de la Sorbonna, cu o serie de alte instituții și organisme, și care se va concentra în alcătuirea monografiei a două sate. Este de altfel singura cercetare colectivă

Rev. etn. folc., t. 13, nr. 5, p. 439—452. București, 1968

https://biblioteca-digitala.ro

iniţiată în cadrul *Laboratorului*. În rest, principiul implicit al organizării muncii pare să fie activitatea individuală. Evident, nu se dogmatizează pe această temă. Soluţia individuală pare a fi fost impusă cu precumpănire de imperativul eficacităţii.

Colectivul de semiolingvistică întreprinde, la rîndu-i, cercetări asupra limbajului gestual, a structurii şi semanticii basmului european şi a literaturii culte — în primul rînd a romanului — etc.

Colectivul de lucru al *Laboratorului* cunoaşte unele fluctuaţii de personal — consecinţă, între altele, a statutului cadrelor ştiinţifice în Franţa, în speţă a mobilităţii de care acestea dispun. În ansamblu — şi în medie — *Laboratorul* grupează circa 30—40 de persoane. Tendinţa este însă către expansiune. Şi nu numai pe căile obişnuite ale recrutării. Acest for de dezbatere şi de creaţie ştiinţifică exercită o atracţie crescîndă. Afilierea spontană de noi aderenţi (în ultimii doi ani, profesorii Dietschy, Greimas, Tarids, Pitt-Rivers, Barthes — toţi directori de studii la EPHE, secţiile a V-a şi a VI-a) se înfăţişează în aceste condiţii ca un fenomen firesc. Meritul pentru reputaţia de excelenţă ştiinţifică de care *Laboratorul* se bucură revine în primul rînd înţelepciunii şi fermităţii profesorului Claude Lévi-Strauss, energiei şi devotamentului profesorului Jacques Chiva.

★

Segmentul incontestabil cel mai spectacular al *Laboratorului* îl constituie *Centrul de etnologie comparată*, auxiliu documentar dotat cu un uriaş fişier, ce conţinea la începutul lui 1967 circa 2 500 000 de fişe. Fondul se îmbogăţeşte în medie cu circa 300—400 de fişe pe zi, ceea ce reprezintă o medie anuală de circa 150 000 de unităţi.

Fişierul este elaborat în Statele Unite, de către „Human Relations Area Files" (HRAF) din New Haven (Connecticut), în 25 de exemplare complete, distribuite unei serii de universităţi şi centre de cercetări americane. Numai două specimene se află în străinătate. Unul la Tokio, celălalt la Paris. Alcătuirea fişierului — ca proces şi ca rezultat — este următoarea: întregul material — în perpetuă îmbogăţire — de care dispune HRAF referitor la o societate anume, fie publicat, fie manuscris, este selectat de un colectiv de specialişti, policopiat pe fişe de 20/13 cm — atît în limba originală, cît şi în traducere engleză — într-un număr considerabil de copii. Este dispus apoi în multiple aranjări ce urmăresc logica unei sistematici complexe. Bunăoară un acelaşi pasaj, cuprinzînd — să zicem — o anume descripţie etnografică, este reprodus în 10, 15 sau 20 de poziţii diferite, după incidenţele pe care le acuză (ritualistică, instrumentar, tehnologii etc.). De asemenea, sursele — cărţi, enciclopedii, articole etc. — sînt oferite de fişier integral, în facsimil xeroxgramic. Prin urmare, practic, cercetătorul are la îndemînă izvorul bibliografic atît ca întreg, cît şi ca pachet articulat, riguros organizat, de fişe. Evident, fişarea se încadrează în limitele categoriale, analitice, ale sistemului HRAF, la rîndu-i întemeiat pe cele 700 de categorii numerice propuse de G. P. Murdock (în *Outline of Cultural Materials*), care tind să acopere întreaga activitate a omului social. Precizăm că această reţea de repere conceptuale este îndeajuns de densă pentru a îngădui regăsirea lesnicioasă fie şi a unor teme de mare fineţe. Întreg materialul este indexat şi un sistem de coduri letrice şi cifrice face posibilă strîngerea, de către personalul specializat căruia îi revine mînuirea fişierului, a întregului material căutat — şi, evident, regăsibil în fişiere — cu rapiditate maximă şi efort minim. În indicele simbolic complex care conferă identitatea fiecărei fişe, se află cuprins, între altele, şi un simbol menit să califice seriozitatea, respectiv autenticitatea, ineditul şi „imediateţea" sursei bibliografice date.

Utilitatea „Files"-urilor este vădită şi multiplă. Ea nu trebuie exagerată. Apare limpede că fişierul poate ajunge la stabilirea orientativă a unor date de bază ale cercetării, poate informa provizoriu asupra existenţei sau nonexistenţei, probabilităţii sau improbabilităţii existenţei unei realităţi de fapt, ceea ce scurtează munca pregătitoare în vederea elaborării unui studiu. Nu oferă însă garanţia epuizării surselor, nici — evident — elementele sintezei necesare.

https://biblioteca-digitala.ro

Limitelor principiale ale cîmpului în care poate opera nemijlocit fișierul li se adaugă și mărginiri subiective. Astfel, înainte de toate, împrejurarea că majoritatea surselor directe provin din domeniul anglo-saxon și că majoritatea absolută a traducerilor sînt efectuate din limbi de largă circulație. În consecință, zonele etnografice mai puțin abordate de cercetarea anglo-saxonă sau slab reprezentate în literatura publicată în limbi de circulație internațională sînt ilustrate sporadic, trunchiat și, nu o dată, de surse de mîna a doua. Evident, această situație nu afectează decît în proporții neglijabile majoritatea zonelor etnografice de condiție „arhaică", respectiv cele două Americi, Africa, Oceania, Australia și, în bună măsură, Asia, toate amplu reprezentate în literatura anglo-saxonă etc.; fișierul aduce astfel informații cvasiexhaustive cu privire la circa 300 de populații americane și oceaniene. În schimb, net dezavantajate sînt Europa, îndeosebi Europa centrală și de est, vaste zone ale Asiei Centrale și septentrionale. De pildă România, țările spațiului balcanic în genere, U.R.S.S., cu excepția — de altfel nuanțată — a unor popoare baltice, caucaziene, siberiene și central-asiatice, sînt în mai mică măsură și relativ puțin concludent reprezentate.

În altă ordine de idei, se cade menționat și faptul că o serie de teme mitice sînt anevoie de regăsit din pricina accentelor fatal — o dată decisă opțiunea — unilateralizante pe care postulatele sistematice care stau la baza fișierului le impun organizării materialelor — între altele, spre a da un exemplu, orientarea precumpănitor ritualistă a indicilor.

★

Dacă, în ceea ce privește fondul de cărți, biblioteca *Laboratorului* are încă dimensiuni relativ modeste, dotarea în periodice de specialitate îi este excelentă. *Laboratorul* primește în mod regulat un număr de peste 80 de reviste din Franța și străinătate. Demn de menționat este faptul că direcția *Laboratorului* a reușit să achiziționeze colecțiile complete ale revistelor „American Anthropologist", „Memoirs of the American Anthropological Association" și „Journal of American Folklore", reeditate între 1965 și 1966.

O considerabilă înlesnire în asigurarea unei documentări prompte și la îndemîna tuturor colaboratorilor *Laboratorului* o constituie posibilitatea policopierii de texte cu ajutorul unui aparat de fotocopiere electrostatică cu debit rapid (*Xerox*). În cadrul *Laboratorului* se utilizează de asemenea în mod sistematic un aparat de citit microfilme și o instalație modernă de mărire instantanee a microfilmelor.

★

Laboratorul de antropologie socială asigură redactarea și publicarea a două periodice de o lăudabilă ținută: „L'Homme" și „Etudes rurales"; paralel, *Laboratorul* publică și o colecție de memorii și protocoale de cercetare, *Cahiers de L'Homme*.

Aceste trei publicații merită și necesită însă o prezentare separată.

★

Anchetelor de teren li se acordă importanță primordială în cadrul *Laboratorului*. Se ia în considerație, fără panică dar cu toată gravitatea, dispariția într-un tempo mereu accelerat, ca realitate fizică sau ca entitate etnografică specifică, a unor culturi tradiționale.

În ciuda complicațiilor de ordin financiar pe care le presupun organizarea și înfăptuirea unor anchete de teren de lungă durată și în zone situate în alte continente, direcția *Laboratorului* face totul pentru a pune în aplicare principiul — ideal — potrivit căruia un etnolog, pentru a se realiza, trebuie să-și petreacă, între vîrsta de 25 și 50 de ani, *cel puțin* un an din trei în misiuni de cercetare pe teren.

Investigațiile de teren ale colaboratorilor *Laboratorului* se desfășoară pe o arie geografică — și o suprafață problematică — foarte largă. Se întreprind cercetări pe lîngă indienii *hopi* din Arizona, și pe lîngă eschimoșii așezați pe țărmul nordic al golfului Hudson, pe lîngă triburi

https://biblioteca-digitala.ro

indiene din Brazilia, Paraguay şi Bolivia, pe lîngă populaţii negre din Ciad, Camerun, Coasta de Fildeş, pe lîngă populaţii din Noua Guinee etc.

Accentul energic pus pe munca de teren trădează însă nu numai o poziţie metodologică. El exprimă şi orientarea de principiu a activităţilor. Mai precis, apare evident că, în cazul *Laboratorului de antropologie socială*, emanaţie a unor instituţii de învăţămînt, supus deci — cum sugeram — obligaţiei de a face faţă unor sarcini didactice, centrul de greutate cade totuşi în cîmpul cercetării propriu-zise, cercetare întreprinsă desigur nu numai în linie *experimentală* (teren), ci şi în linie *teoretică*.

Îmbinarea suplă a obligaţiilor didactice cu munca ştiinţifică se realizează pe mai multe planuri.

În primul rînd, simbioza se înfăptuieşte prin aceea că activitatea curentă a *Laboratorului* este ritmată de cursurile şi seminariile conduse de profesorii Lévi-Strauss, Chiva, Greimas, Roland Barthes ş.a.

Cursurile alcătuiesc apoi, îndeobşte, obiectul central de preocupare al activităţii ştiinţifice a profesorilor care activează în cadrul *Laboratorului*. O atare concentrare este înlesnită de împrejurarea că atît „Collège de France" — aşezămînt de studii libere — , cît şi EPHE sînt instituţii de învăţămînt în care corpul didactic este scutit de obligaţia predării mai mult sau mai puţin rutiniere de cunoştinţe standard — precum în învăţămîntul superior comun — , spre a se putea consacra cercetării şi expunerii numai a rezultatelor celor mai noi ale acesteia în faţa unui auditoriu interesat nu de acumularea de cunoştinţe generale, ci de ştiinţă în sensul strict al cuvîntului. (De altfel, EPHE este precumpănitor destinată, prin regulamentele de organizare, formării de cadre ştiinţifice.) Astfel, bunăoară, cei şapte ani de cursuri predate la „Collège de France" au însemnat pentru prof. Lévi-Strauss : în 1960, reelaborarea în vederea unei noi ediţii a tezei *Structures élémentaires de la parenté* ; cursul din 1960—1961 a generat *La Pensée sauvage* şi *Le Totémisme aujourd'hui* ; cursurile din 1961—1962 şi 1962—1963 — primele două volume ale seriei *Mythologiques* (*Le Cru et le Cuit* şi *Du miel au Cendre*), în vreme ce cursurile din 1963—1964 şi 1966—1967 vor alcătui materia volumului III — în curs de apariţie — , iar cele din 1964—1965 şi 1967—1968, volumul IV şi ultim din *Mythologiques*. Apoi, cursul de semantică generală ţinut de prof. Greimas la EPHE în ultimii ani a stat la baza lucrării sale *Sémantique structurale* apărută în 1966. Etc.

Seminariile constituie, de asemenea, prilejuri de dezbatere ştiinţifică concretă a unor probleme foarte diverse. Programul curent al seminariilor, la care iau parte, pe lîngă studenţi, membrii colectivului ştiinţific al *Laboratorului*, cuprinde un expozeu, prezentat de expertul unei probleme, membru al *Laboratorului* sau invitat, după care urmează discuţii. Expunerile sînt fie comunicări cu profil teoretic sau ample analize generale, fie rapoarte de teren prezentate îndeobşte cu extremă minuţie. Uneori în locul expozeului este proiectat un film de anchetă. Pentru a da o idee concretă despre marea diversitate tematică a expunerilor, iată cîteva titluri de comunicări susţinute în 1966 la seminarul condus de prof. Lévi-Strauss : *Organizarea socială a indienilor* **bari** *din Columbia; Rituri de graviditate şi de naştere* ; *Mitologia indienilor* **tucana** ; *Organizarea socială şi politică a populaţiei* **mossi** *din Volta Superioară* ; *Organizarea socială a populaţiei* **aré aré** *din Insulele Solomon* ; *Sistemul înrudirii în Arabia şi Turcia* ; *Spaţiul ceremonial la indienii* **hopi** ; *Organizarea socială a populaţiei* **sumo** *din Volta Superioară* ; *Organizarea socială a populaţiei* **dan** *din Coasta de Fildeş* ; *Viaţa socială a chinocefalilor şi cercopitecilor* ; *Studiul muzicii africane* ; *Bande de tineri delicvenţi din regiunea pariziană* ; *Organizarea socială a populaţiei* **ayoré** *din Bolivia* ; *Raportul dintre economie şi antropologie etc.*

Această varietate, ce poate părea derutantă — după cum deconcertantă poate fi, pentru neprevenit, compoziţia organică foarte diversă a *Laboratorului* —, nu este accidentală. Ea ilustrează, în esenţă, un larg proces inductiv, conceput în termeni de omologie şi complementaritate, îndreptat către cunoaşterea unui cît mai mare număr de sisteme sociale — sau chiar de elemente

https://biblioteca-digitala.ro

sociale preliminare, precum în cazul citat al studierii sociabilităţii unor primate inferioare —, reprezentînd, toate, neînlocuibile modalităţi de „a fi om" sau de a aproxima condiţia umană.

Aceasta — în intenţia prof. Lévi-Strauss — spre a ne cunoaşte pe noi înşine mai bine, Spre a putea confrunta imaginea statutului uman devenită — *acum* şi *în civilizaţia noastră* — unică cu toate celelalte imagini, „alte", care să o ilumineze mai intens şi să o facă inteligibilă [1]

În sfîrşit, relaţia cercetare-învăţămînt se realizează şi prin mijlocirea faptului că, de comun acord cu profesorii, o serie din colaboratorii acestora din cadrul *Laboratorului* pregătesc — sub. conducerea lor — teze axate pe problematica urmărită de cursuri şi seminarii. Spre exemplu, în ultimii ani, atît atenţia prof. Lévi-Strauss, cît şi cea a unui număr de colaboratori ai *Laboratorului* — doctoranzi — s-au îndreptat asupra logicii şi epistemologiei popoarelor „primitive". Natural, acest fapt a făcut ca îndeobşte cercetările *Laboratorului* — în domeniul antropologiei — să tindă a se concentra asupra mitologiei şi ritologiei.

Şi în cazul acestei decizii de orientare avem de-a face cu mai mult decît cu un simplu accident. Prioritatea deliberată conferită mitologiei are în vedere obiective de largă semnificaţie, depăşind net imediatul. „Nimic nu pare mai arbitrar — accentuează prof. Lévi-Strauss — decît mitul, lipsit de dimensiune practică şi fără punct de aplicare în real. Inventîndu-l, omul pare a se fi lăsat efectiv purtat de toate capriciile închipuirii, pare a fi dat frîu liber fanteziei. Or, dacă este totuşi cu putinţă a arăta că, chiar şi în acest domeniu, creaţia rămîne supusă unor legi, se va putea conchide că o necesitate imanentă patronează geneza elaboratelor spiritului. Se vor putea încerca definirea acestei necesităţi şi înţelegerea, în fiecare caz concret, a mecanismului operaţiilor determinate de ea" [2].

Neîndoielnic, atingerea unui atare obiectiv reclamă depăşirea tuturor empirismelor, urmărirea riguroasă şi eficace a legicului sub suprafaţa fortuitului. Performanţă ce nu este posibilă decît prin abordarea consecvent structuralistă a obiectului, prin asumarea tuturor dificultăţilor şi riscurilor unui atare demers.

Or, condiţia tehnică a acestuia din urmă o constituie formalizarea corectă a datelor obiectului. De aceea preocuparea generală cea mai stringentă a membrilor *Laboratorului* o constituie în prezent studiul, „într-un spirit de extremă prudenţă", al mijloacelor introducerii unor norme de formalizare în domeniul sistemelor cognitive, al practicilor rituale şi — desigur nu mai puţin — în domeniul, relativ mai comod, al regulilor de căsătorie şi al sistemelor de înrudire [3].

Văzînd lucrurile într-o perspectivă mai largă, apare limpede că în cadrul *Laboratorului* se tratează efectiv „diversele modalităţi ale vieţii sociale în sînul aceleiaşi populaţii şi în populaţii diferite, ca elemente ale unei vaste combinatorici, supuse unor reguli de compatibilitate şi incompatibilitate, care fac posibile anumite aranjamente, exclud totodată altele, urmarea fiind că orice alterare sau substituire ce afectează oricare din elementele întregului determină transformarea echilibrului general al acestuia" [4].

★

În cadrul *Laboratorului* se acordă atenţia cuvenită relaţiilor ştiinţifice. Colaboratorii sînt ajutaţi să ia contact direct cu specialişti din Franţa şi din străinătate, fie prin ceea ce am numi „schimb de experienţă", fie prin obţinerea de burse, fie prin participarea la reuniuni ştiinţifice din Europa, din cele două Americi, din Africa. Totodată, *Laboratorul* oferă burse pentru stagii de studii, în cadrul său, unor cercetători străini care, de regulă, sînt invitaţi să facă expuneri în seminariile patronate de *Laborator*.

---

[1] Cl. Lévi-Strauss, *L'Anthropologie sociale*, în „Sciences", VII (1967), nr. 47 (ianuarie-februarie), p. 122.
[2] Cl. Lévi-Strauss, *ibidem*, p. 124.
[3] Cl. Lévi-Strauss, *ibidem*, p. 126.
[4] Cl. Lévi-Strauss, *ibidem*, p. 123—124.

https://biblioteca-digitala.ro

Toate acestea asigură o bună respiraţie intelectuală şi o largă deschdere de orizont, pe care simpla lectură de bibliografie nu le poate furniza.

★

Laboratorul de antropologie socială este o remarcabilă instituţie ştiinţifică.

Stăpînirea în profunzime a domeniului asumat — inclusiv de cei mai tineri dintre cercetători —, excelenta informare, autonomia gîndirii şi faptul că nici o autoritate magistrală nu este scutită de examen critic, în sfîrşit perfecta urbanitate a raporturilor dintre membrii *Laboratorului* fac observatorului din afară o adîncă impresie.

Organizarea şi punerea în regim a acestui agregat de producţie ştiinţifică de construcţie îndrăzneaţă, ce biruie barierele interdisciplinare, pregătesc făurirea antropologiei plenare, totale.

Radu Niculescu

I. D. ŞTEFĂNESCU, *Arta veche a Maramureşului*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1968, 159 pagini, 73 ilustraţii.

I. D. Ştefănescu, unul din cei mai renumiţi istorici de artă ai ţării noastre, era cunoscut pînă astăzi prin studiile sale asupra artei româneşti vechi. Elev al lui Gabriel Millet şi profesor la cîteva din universităţile de prestigiu ale Franţei şi Belgiei, a făcut cunoscută arta veche românească printr-o activitate publicistică de aproape o jumătate de veac, într-un moment cînd studiile de iconografie căpătau o însemnătate tot mai mare, iar pictura noastră murală era cunoscută fragmentar. Notaţii scurte privind arta populară sau chiar etnografia poporului român din Transilvania, Ţara Românească şi Moldova, egal studiate de către el, uneori articole referitoare la obiceiuri arhaice ţărăneşti, ne arată că preocupările sale de cercetător al culturii populare sînt mai vechi. Studiul de faţă este totuşi primul de mai mare întindere consacrat exclusiv acestui domeniu. Cele 159 de pagini dense ale textului ne dau posibilitatea să luăm cunoştinţă, pentru prima oară, cu o prezentare de ansamblu, completă, a artei populare dintr-o regiune. Într-adevăr, dacă monografii de artă populară, consacrate unei regiuni sau alta, au mai fost tipărite, ele lasă deoparte domeniul picturii religioase, în special al celei murale bisericeşti, care a preocupat mai puţin pe etnografii sau istoricii de artă populară.

Maramureşul a atras atenţia încă de multă vreme. Istorici, istorici de artă, etnografi, antropogeografi s-au oprit în repetate rînduri asupra lui. Aşezat în extremitatea nordică a Transilvaniei, menţinînd tradiţii puternice de viaţă medievală, el ne aminteşte străvechea formaţie feudală românească atît de bine închegată încît a putut da naştere statului românesc moldovenesc. Arta populară de aici manifestă evidente asemănări cu aceea din alte provincii ale nordului ţării ; ea se singularizează totuşi printr-o serie de elemente, o monografie dedicată special ei răspunzînd deci unei necesităţi reale de cunoaştere.

Lucrarea este alcătuită neobişnuit prin aceea că, descriind şi interpretînd fenomenul maramureşean, autorul lămureşte unele aspecte cu caracter mai larg, cum ar fi spre pildă motivele principale decorative din întreaga noastră artă populară. Însuşi capitolul de început („Arheologia şi istoria artei : domenii, metode, probleme") depăşeşte ca însemnătate tebretică faptele desprinse din tema principală a lucrării. Faptul este încă mai evident atunci cînd autorul trece la definirea artei populare, într-un capitol ce formează una din cele trei părţi ale cărţii. Unele din problemele discutate, care au mai constituit obiectul altor dezbateri, îşi capătă o rezolvare nouă; altele, inedite, sînt menite a schimba puncte de vedere învechite. Dintre acestea din urmă amintim discuţia privind vechimea artei populare ; dacă vechimea unor aspecte din arta populară este incontes-

https://biblioteca-digitala.ro

tabilă (așa cum o dovedește mai departe însuși autorul), arta populară în întregul ei, ca fenomen de masă, este un fenomen relativ recent, caracterizînd ultimele secole. Această concluzie, pe care I. D. Ștefănescu o stabilește nu numai pe arta românească, ci și pe aceea a mai multor țări europene, ridică probleme de sociologie pline de interes, asupra cărora nu ne putem opri însă.

După un capitol teoretic introductiv, se trece la tratarea propriu-zisă a temei, împărțită în trei părți. În prima, intitulată „Maramureșul", într-o succintă prezentare (scrisă într-un stil admirabil, ce alocurea poate constitui pagini de antologie), se arată condițiile geografice și cele istorice. Apoi, pe rînd, locuințele, bisericile, sculptura în lemn, scoarțele, ceramica sînt analizate în capitole aparte. Materialul pe care se întemeiază textul este supus unei severe trieri, distingîndu-se și în acest mod de prezentările obișnuite artei populare, în care formele necontestate de artă sînt alăturate celor cu caractere rudimentare de artă. Istoric de artă, autorul își permite să lase deoparte tot ceea ce i se pare a nu putea fi considerat de deplin ca aparținînd monumentelor de artă. O permanentă menționare a legăturilor pe care arta populară le are cu arta trecutului nostru istoric sau cu cel al regiunilor vecine conturează în fața ochilor un tablou puternic al trecutului, permițîndu-ne să cunoaștem nu numai arta locală, ci însăși viața culturală a trecutului și elementele care au contribuit la definirea ființei noastre naționale.

Ultimul capitol al acestei prime părți se intitulează „Unitatea de concepție a artei populare din Maramureș". Această unitate este surprinsă în tonalitățile și motivele de decor, în primul rînd, și alcătuiește ceea ce autorul numește „o familie și un caracter". Unitară este și linia evoluției de multe sute de ani, la originea căreia el distinge un fond preistoric. Aceste elemente, caracterizînd o primă fază, sînt urmate de o a doua, cu teme florale și animale și, în sfîrșit, de o a treia, ce are note de împrumut, venite din Apus și aparținînd secolului al 19-lea sau ultimelor decenii.

Pretutindeni în text reiese legătura strînsă dintre obiecte și folclor; ideea apare încă mai evidentă în cea de-a doua parte a cărții („Problema artei populare"), în care, analizînd motivele obișnuite artei românești, le pune permanent în legătură cu elemente de gîndire. Ne aflăm astfel în fața unui procedeu care leagă între ele elemente unite în viață, arta și gîndirea, elemente ce apar de obicei despărțite în studii. Este evident pentru cititor faptul că autorul aplică în acest mod un principiu pe care l-a impus și în studiul iconografic al picturii religioase murale, așa cum explică și motivează acest lucru în diferite studii ale sale. Astfel putem nu numai să recunoaștem motivele, dar să le și înțelegem; surprindem existența unei arte populare românești cu înțeles. Referirile permanente la monumentele de artă ale trecutului, comparațiile, analogiile, semnalarea gîndurilor de care acestea erau însoțite ne dau dezlegarea multora din problemele originilor.

Cea de-a treia parte (intitulată „Pictura religioasă în Maramureș") descrie icoanele și pictura murală. Tehnicile de lucru sînt numite cu precizie; temele pictate sînt identificate și integrate în ansamblurile mai vechi ale picturii noastre religioase. Avem pentru prima oară înfățișat programul iconografic al bisericilor de lemn maramureșene, cu particularitățile și temele ei, rar întîlnite în pictura bisericească. Elementele bizantine și cele apusene sînt identificate pe rînd, răbdător, de-a lungul întregii descrieri. Ni se semnalează ca o particularitate lipsa portretelor de ctitori și aceea a pisaniilor; de asemenea lipsa inscripțiilor latine, existente totuși la alte biserici românești din Transilvania. În general autorul consideră stilul picturii locale ca un aspect al picturii romanice medievale, legat în același timp de miniaturi și ilustrații.

În încheiere, considerăm că ne aflăm în fața unei lucrări care are o însemnătate mult mai mare decît aceea pe care titlul ei modest îl anunță. Arta populară maramureșeană învie în fața ochilor noștri, capătă un înțeles; arta populară românească însăși se află poate în fața lucrării celei mai profunde care i s-a închinat pînă astăzi.

Anca Stahl

https://biblioteca-digitala.ro

ERNEST BERNEA, *Nunta în Ţara Oltului. Încercare de sociologie românească*, în *Studii de folclor şi literatură*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1967, p. 51—136.

Apariţia volumului *Studii de folclor şi literatură* marchează începutul publicării înmănunchеate a unor studii ample de folclor şi literatură. Diverse ca tematică, studiile aparţin unor prestigioşi cercetători ai domeniilor amintite. Astfel H.H. Stahl publică : *Folclorul şi obiceiul pămîntului* ; Dan Simonescu : *Tradiţia istorică şi folclorică în problema „întemeierii" Moldovei* ; Ernest Bernea : *Nunta în Ţara Oltului* ; Eugeniu Speranţia : *Basmul ca mijloc educativ* ; Tony Brill : *O povestitoare din Haţeg* ; Al. I. Amzulescu : *Balada populară în Muscel* ; Gh. I. Neagu : *Cîteva însemnări pe marginea textelor folosite în jocurile de copii* ; Vasile Netea : *Primele colecţii de proverbe româneşti publicate* ; Const. C. Giurescu : *Valoarea istorică a tradiţiilor consemnate de Ion Neculce* ; Ovidiu Bîrlea : *Folclorul în „Ţiganiada" lui I. Budai-Deleanu* ; Eugen Todoran : *Mitul românesc în poezia lui Eminescu* ; V. Voiculescu : *Lirica populară* ; Ion Apostol Popescu : *Elemente folclorice în concepţia şi arta lui Brîncuşi.*

Ne-a reţinut atenţia, din punctul de vedere al unor preocupări personale, studiul *Nunta în Ţara Oltului*, cu subtitlul *Încercare de sociologie românească*, de E. Bernea.

Studiul se bazează pe un bogat material folcloric şi etnografic, rezultat al unor observaţii directe ale autorului, făcute de-a lungul mai multor ani (1929—1935) în satul Drăguş şi alte 22 de sate din Ţara Oltului. Fără a fi o simplă înşiruire de fapte, raportîndu-se însă continuu la ele, nunta apare ca „manifestarea colectivă prin care actul căsătoriei se realizează în faţa vieţii obşteşti" (p. 52). Manifestare complexă cu caractere şi funcţiuni proprii în viaţa satului, nunta este cercetată ca atare.

De pe aceste poziţii, pe baza unui material etnografic şi folcloric, care judecat în sine prezintă un deosebit interes, E. Bernea încearcă *o interpretare sociologică* a fenomenului, în tot ceea ce el afectează în sectorul de viaţă a unităţilor, proceselor şi relaţiilor sociale.

„Nunta este o manifestare colectivă cu un caracter organic în multiplicitatea ei de elemente şi forme ; ea este o împletire vie de elemente şi forme spirituale religioase şi magice, de elemente şi forme estetice, juridice şi economice. Nunta este o manifestare a satului întreg care nteresează deosebitele categorii sociale de oameni, categorii de neam, de stare materială, de vîrstă, de sex şi care se realizează printr-o seamă de deprinderi sociale, de tradiţii" (p. 54).

Analiza şi explicarea fenomenului *aduc un punct de vedere metodologic nou, inedit* în cercetările de acest gen : analiza elementelor ce compun fenomenul, felul cum se structurează ele, evidenţierea funcţiunilor particulare şi generale ale acestui fenomen în viaţa satului făgărăşean.

În prima parte a lucrării autorul face o reconstituire a nunţii pe baza unui bogat material cules prin observaţie directă şi prin anchetă. Sînt analizate pe rînd momentele principale ale nunţii, momente care formează grupe organice de fapte, cu forme şi funcţiuni diferite şi precise. Aceste fapte pot fi grupate din două puncte de vedere : 1) din punct de vedere funcţional, adică al rolului pe care îl îndeplinesc : faptele premergătoare cununiei ce se petrec atît la mire, cît şi la mireasă acasă în vederea părăsirii vieţii de feciorie ; urmează apoi logodna şi cununia cu toate riturile legate de ele pentru îndeplinirea legăturii creştine între miri ; şi în al treilea rînd, faptele petrecute la casa nouă pentru întărirea legăturii mirilor şi pentru prosperitatea noii gospodării.

2) Al doilea punct de vedere prezintă faptele în realitatea lor concretă, pe grupe de sine stătătoare şi integrate organic unităţii ceremoniei. Sînt analizate zece capitole, corespunzătoare celor zece părţi ale fenomenului, şi anume : chemarea la nuntă, punerea vîrstei, venitul la oale, găteala miresei, luarea miresei, logodna şi cununia, priinirea miresei şi zestrei, masa şi punerea darurilor, jocul, aspecte după nuntă.

Cît priveşte partea a doua a lucrării, autorul arată felul cum se actualizează nunta făgărăşeană, ce forme ia şi care sînt condiţiile care le determină. Rezultatul acestei analize este stabilirea mai multor tipuri de nunţi : nunta mare, nunta în două locuri, nunta mică, nunta de noapte.

https://biblioteca-digitala.ro

Fără a discuta asupra fiecărui act izolat, prezenţa sau absenţa lui, cercetarea este îndreptată spre analiza unor grupe de fapte care pot da naştere unor noi fenomene, unor noi tipuri de nunţi. Acestea sînt studiate comparativ, evidenţiindu-se asemănările şi deosebirile, spirituale şi materiale, structurale şi funcţionale.

Ca o completare a datelor, în încheiere, autorul aduce un material statistic preţios asupra nunţilor observate timp de 5 ani în satul Drăguş şi asupra anchetelor făcute în cele 22 de sate făgărăşene, stabilind o hartă a diverselor tipuri şi a cauzelor care le-au produs, a raporturilor dintre ele şi asupra tendinţelor de evoluţie.

Utilitatea prezentării acestei cercetări este susţinută de mai multe considerente : expunerea amplă a nunţii dublată de exemplificări semnificative ; descrierea întregită de explicaţia fenomenului ; dezlegarea problemelor sociologice, prin înfăţişarea faptelor şi a legăturilor firesti dintre ele, fără a trece la abstracţiuni şi teoretizări. Faptele apar ca manifestări ale vieţii satului în legătura lor cu alte fapte, uneori ascunse, care sînt părţi integrante ale structurii şi condiţiilor ce fac ca fenomenul să fie aşa şi nu altfel. Faptele sînt prezentate în unitatea nunţii şi nunta în aceea a satului.

În anexă autorul prezintă un glosar şi un tabel al informatorilor, la care se adaugă o seamă de diagrame pe baza datelor statistice interpretate în text şi o serie de fotografii, cele mai multe inedite.

Doina Negulescu

ARBEIT UND VOLKSLEBEN. Deutscher Volkskundekongreß 1965 în Marburg-Göttingen, [1967], Verlag Otto Schwartz & Co., 442 p. (= Veröffentlichungen des Instituts für mitteleuropäische Volksforschungen an der Philipp Universität Marburg-Lahn. A. Allgemeine Reihe, Band 4).

Între 26 şi 30 aprilie 1965 s-a desfăşurat la Marburg-Lahn Congresul german de etnologie, subordonat temei generale „Importanţa muncii pentru om". Cele 37 de referate susţinute la acest congres, cît şi rapoartele conducătorilor celor opt „colective de muncă" din cadrul Societăţii germane de etnologie sînt cuprinse în volumul *Arbeit und Volksleben.*

Referatul preşedintelui Societăţii, prof. Gerhardt Heilfurth (susţinut în şedinţa de deschidere), priveşte munca drept problemă antropologică-etnologică (*Die Arbeit als antropologisch-volkskundliches Problem*, p. 1—17), constituind în acelaşi timp motivarea şi circumscrierea problematicii congresului. Se constată că complexul muncii s-a bucurat abia tîrziu de atenţia cuvenită din partea etnologilor, care au urmărit alte laturi ale culturii populare şi au acordat importanţă în primul rînd sferei rurale, considerată unica păstrătoare a bunurilor străvechi.

Pe baza cercetării muncii miniere, referatul demonstrează necesitatea studierii etnologice a muncii în toate formele ei, în condiţionarea ei de marile prefaceri economico-sociale, cu repercusiunile ei multilaterale, complexe, asupra oamenilor ca subiect, atît în procesul muncii, cît şi în domeniile etnologiei — ceea ce nu înseamnă însă, cîtuşi de puţin, augmentarea nejudicioasă a complexului muncii în cercetarea etnologică.

I. Cercetarea arhitecturii populare şi a aşezărilor (p. 17—97) cuprinde o rază foarte mare în timp : din secolul I î.e.n. pînă în epoca modernă. Prin referatul său (*Wirtschaftsform und Arbeitsleben in der frühgeschichtlichen Siedlung Feddersen-Wierde*), Werner Haarnagel prezintă valorificarea pentru etnografie a săpăturilor arheologice pe coasta nordică a Germaniei, între vărsarea Weserului şi a Elbei, care au scos la iveală şapte orizonturi de aşezări sătesti, amenajate consecutiv între sec. I î.e.n. şi sec. al V-lea e.n. Dincolo de valoarea documentară

https://biblioteca-digitala.ro

istorică pentru tipurile de case, săpăturile au permis să se tragă concluzii interesante şi asupra stratificării sociale, asupra ocupaţiilor acestor locuitori de coastă.

Gerhardt Eitzen încearcă să demonstreze în comunicarea sa *Bauernhausformen und ihre Beziehungen zu Wirtschaftsformen* că nu este fundamentată concepţia după care creşterea vitelor ar fi determinat casa-grajd, iar gospodăria agricolă ar fi condiţionat-o pe cea cu acareturi separate, întrucît şi în cazul gospodăriilor care se bazează pe creşterea vitelor, casa-grajd, în multe locuri, este de ordin secundar.

Următoarele trei referate (*Die älteren Landarbeiterkaten in Mecklenburg*, de Karl Baumgarten; *Wohnbauten in den Glashütten des Schwarzwaldes zwischen 1600 und 1900* de Hermann Schilli, *Formen und Entwicklung des Bergmannshauses von den Anfängen bis zur Gegenwart*, de Irmgard Lange) privesc casa unei anumite pături sociale, respectiv a unei grupe profesionale, fie în evoluţia ei social-istorică (K. Baumgarten), fie mai mult descriptiv-fenomenologic sau funcţional.

Walter Sage relevă rădăcini populare-ţărăneşti „caselor burgheze" (*Einflüsse auf die Herausbildung bürgerlicher Haustypen*), precum şi influenţa aşezărilor orăşeneşti asupra casei ţărăneşti.

Ultimul referat al secţiei, al lui Gero von Schönfeldt, aduce consideraţii privind probleme actuale de arhitectură rurală. Casa văzută ca rezultat al muncii a stat şi pînă acum în atenţia cercetării, mai nouă este preocuparea pentru casa privită în raport cu munca acelora care o locuiesc. Aceste două laturi ar fi, după conducătorul secţiei, Bruno Schier, cele două unghiuri de vedere posibile în cadrul temei „Muncă şi casă". Desigur are dreptate şi cînd face apel la cercetători de a nu abandona cercetarea faptică, descriptivistă, deoarece în ritmul actual al transformărilor (în R.F.G. sînt transformate sau dărîmate zilnic aproape o sută de case vechi) numai această metodă poate asigura baza suficient de largă pentru o cercetare viitoare.

II. Pentru secţiunea a doua (cercetarea uneltelor de muncă, p. 97—153), prezentă la congres cu 5 referate, tema congresului nu a impus o direcţie nouă în investigaţie; privind uneltele în legătură cu finalitatea lor, tema muncii a fost prezentă şi în cercetarea anterioară congresului.

Ca urmare, comunicările nu s-au referit în primul rînd la reliefarea acestui raport firesc, ci au pus în discuţie însăşi metodologia cercetărilor şi coordonarea ei în diferite domenii şi instituţii de cercetare.

Remarcăm în primul rînd rezultatele obţinute în inventarierea, arhivarea ştiinţifică a colecţiilor de unelte agrare din R.D.G., prezentate de Wolfgang Jacobeit (*Die Inventarisation bäuerlicher Arbeitsgeräte*).

Deosebit de utilă e comunicarea lui Reinhardt Peesch: *Zur Tradierung von Gerät und Arbeitserfahrung*. Plecînd de la exemplul concret al confecţionării uneltelor pescăreşti, demonstrează că unealta de muncă este obiectivarea experienţei de muncă transmise prin tradiţie, care însă se reduce treptat în cursul industrializării progresive.

III. Secţia a treia, cercetarea artei populare (p. 155—205), prezintă patru referate cu o tematică mai puţin unitară. Atît raportul conducătorului grupei de lucru (Torsten Gebhard), cît şi primele referate (Gislind M. Ritz, *Feierlagsarbeit*) subliniază raportul mijlocit dintre arta populară şi muncă; se consideră că activitatea artistică se desfăşoară dincolo de strictul necesar, dincolo de munca propriu-zisă.

Alte comunicări se ocupă de producătorii de miniaturi grafice religioase şi de mobile primitive, pe cînd Manfred Bachmann aduce în discuţie problema reflectării mineritului în sculpturile în lemn din Munţii Metalici saxoni.

Raportul lui Torsten Gebhard relefează că în cercetarea artei populare, de către specialiştii germani, nu s-a ajuns încă la cristalizarea unor metode specifice de lucru (p. 158); dacă o parte dintre specialişti cercetează arta populară cu metodele artei culte, se preconizează

https://biblioteca-digitala.ro

totuşi, în principiu, cercetarea artei populare din punct de vedere funcţional, în determinarea ei socială — orientare imprimată de Ad. Spamer.

IV. Cercetarea etnologică a limbii (p. 208—249) are bogate tradiţii în lumea specialiştilor din Germania. La congres, această secţie a prezentat cinci comunicări, prima (a lui Hugo Steger) introducînd în problematică, celelalte patru tratînd domenii mai speciale (limba navigatorilor de pe Elba — G. Kettmann, limba muncitorilor forestieri — K. Kehr, limba alchimiştilor — E. Ploss şi limba muncii în marea întreprindere industrială — D. Möhn). Profilul special al muncii secţiei derivă din necesitatea aplicării metodelor de cercetare strict lingvistice, alături de cele ale cercetării sociologice şi antropologice, îmbinată cu necesitatea — generală pentru etnologie — de a întregi sursele istorice prin cercetări exhaustive pe teren, un teren în care se produc schimbări vertiginoase în condiţiile industrializării.

V. O imagine destul de unitară o prezintă cele cinci comunicări referitoare la cercetarea naraţiunii populare (p. 251—302). Lutz Röhrich, conducătorul colectivului de lucru, prezintă pe lîngă raport şi o comunicare introductivă. Elfriede Moser-Rath urmăreşte cu migală diferitele modalităţi de apariţie a temei muncii în speciile naraţiunii populare. Tot pe baza materialului tipărit, Herbert Weisser discută raportul faţă de muncă al slugilor, zilierilor şi muncitorilor agricoli, cum se oglindeşte în legendă (*Das Verhältnis zur Arbeit bei der unterbäuerlichen Schicht in der deutschen Volkssage*). Mai mult legate de cercetarea de teren sînt comunicarea lui K. Haiding, *Das Erzählen bei der Arbeit und die Arbeitsgruppe als Ort des Erzählung*, şi, în mai mică măsură, cea a lui S. Neumann, *Arbeitserinnerungen als Erzählinhall*. Dacă prima dintre ele se ocupă mai mult de practica povestitului, de comunităţile şi ocaziile povestitului, cea de-a doua aduce în discuţie o grupare din sfera netradiţionalâ a speciilor prozei, şi anume cea a întîmplării ieşite din comun care persistă ca temă de naraţiune.

VI. Tema centrală „munca" se dovedeşte a fi fructuoasă şi pentru cercetarea cîntecului, a muzicii şi a dansului popular (p. 302—342).

Referatul teoretic al lui W. Suppan scoate în relief trei posibilităţi de legături între muzică şi muncă: 1. Muzica — stimulent în sens psihologic-magic; 2. Muzica serveşte la organizarea desfăşurării muncii sau drept mijloc de comunicare; 3. Muzica uşurează munca şi scurtează timpul de muncă. Spre deosebire de adepţii teoriei obîrşiei cîntecului din cîntecul de muncă (Bücher, Naumann, Lauffer), Suppan susţine noi rezultate ale etnomuzicologici. care relevă că ritmul muncii se uneşte cu ritmicitatea cîntecului abia pe o treaptă superioară a culturii.

E. Klausen a vorbit despre folosirea actuală a cîntecului în procesul de producţie (prin programe speciale „Muzak" contractate de întreprinderi pentru întîrzierea oboselii şi crearea unui tonus favorabil muncii). A. Anderluh discută formele cîntecului la muncă pe baza unor exemple din Alpi. E. Stockmann prezintă importanţa şi semnificaţia, folosirea şi funcţia instrumentelor muzicale populare în munca poporului ca fiind dependente de formele respective de muncă şi economie.

VII. Seria obiceiurilor legate indisolubil de muncă aparţine atît sferei agrare, cît şi celei meşteşugăreşti. Complexitatea raporturilor psihologice, juridice, sociale, între muncă şi obiceiuri, a ieşit la iveală atît în cele patru referate prezentate la congres, cît şi în raportul lui J. Dünninger, conducătorul secţiei. Referatul lui F. Sieber prezintă teoretic aceste raporturi, iar referatele care cercetează în amănunt un domeniu limitat (Karl S. Kramer, *Arbeitsanfang und -abschluss als Kernelement des Brauchtums*; Ingeborg Weber-Kellermann, *Arbeitsbräuche und Arbeitsfeste der Drescher*; Wilhelm Arens, *Funktion und Sozialkraft des Handwerksgrusses*) constituie contribuţii valoroase la metodologia modernă a cercetării obiceiurilor, care nu mai vizează genealogia obiceiurilor, ci interpretarea lor ca expresie a conexiunii între forme ale obiceiurilor şi executanţi — grupe de muncitori în condiţionarea ei istorică, socială şi economică. În condiţiile separării progresive a complexului muncii de complexul vieţii familiale,

https://biblioteca-digitala.ro

orientarea asupra grupului executant al obiceiurilor permite o cercetare mai fructuoasă, prin elucidarea sensului pe care îl are munca în complexul vieţii lor.

VIII. Ultima secţie, în fine, se ocupă de aşa-zisa „ostdeutsche Volkskunde" (p. 375—398). E vorba despre etnologia etniilor germane de la răsăritul hotarelor Germaniei. S-au prezentat doar două referate, unul de natură mai generală (H. Schwedt, *Arbeit und soziale Integration*) şi o cercetare mai amănunţită a zonei Ruhr din punctul de vedere al imigrărilor pînă în 1945 (F. Krins).

În prima se discută factorii care înlesnesc, respectiv frînează integrarea unor grupuri, indivizi imigraţi în sînul autohtonilor : integrarea lor socială se face mai rapid decît cea etnică şi culturală. În decursul cîtorva generaţii, demonstează apoi referatul lui Krins, grupurile imigrate îşi pierd aproape întreg specificul, cultivat iniţial cu multă insistenţă. Problema adaptării unor grupuri într-o nouă condiţie este însă mult complicată de înseşi transformările rapide, dezintegrarea progresivă în care se află comunităţile autohtone în condiţiile industrializării. Cercetarea etnologică propriu-zisă, în acest domeniu, depinde desigur în şi mai mare măsură decît în condiţia continuităţii tradiţiei de pregătirea terenului prin studii sociologice.

Judecînd volumul în ansamblu, trebuie sublinată încă o dată utilitatea coordonării lucrărilor congresului în cadrul temei generale a muncii. Ea s-a dovedit a fi fructuoasă mai ales pentru investigaţii care văd omul în spatele tuturor manifestărilor de ordin etnografic-folcloric, ca de altfel şi pentru domenii în care nu se cercetase încă în această direcţie — cum ar fi narăţiunea populară. A ieşit de asemenea la iveală necesitatea elaborării unor metode moderne, unitare, de cercetare şi arhivare, mai ales în domeniul artei populare, a cercetării aşezărilor şi a casei. Valoarea unor asemenea comunicări este însă cu atît mai mare cu cît sintetizează cercetări de amănunt, oferind un bogat material comparativ, cum ar fi în lucrarea lui W. Haarnagel şi altele din domeniul arhitecturii populare, cîteva din domeniul obiceiurilor. Sugestii utile conţin şi consideraţiile teoretice ale lui G. Heilfurth, R. Peesch, W. Suppan, F. Sieber; iar indicaţii valoroase metodice le aflăm la W. Hensen, W. Jakobeit.

Mai trebuie subliniată strădania editorilor, G. Heilfurth şi în special Ingeborg Weber-Kellermann, de a înlesni munca cu volumul de faţă, prin adăugarea indicilor de persoane, probleme şi localităţi, de la sfîrşit, care reprezintă totodată o sinteză a problemelor aduse în discuţia Congresului german de etnologie din Marburg-Lahn, 1965.

Hanni Markel

BÉLA BARTÓK, *Ethnomusikologische Schriften Faksimile — Nachdrucke — III — Rumänische Volkslieder aus dem Komitat Bihar.* Herausgegeben von D. Dille, Editio Musica, Budapest, 1967.

În seria *Ethnomusikologische Schriften Faksimile — Nachdrucke*, sub îngrijirea muzicologului belgian Denis Dille, au apărut la Budapesta — într-o prezentare grafică deosebit de frumoasă — trei volume de culegeri de muzică populară ale lui Bartók: I. *Das ungarische Volkslied*, II. *Die Volksmusik der Rumänen von Maramureş*, III. *Rumänische Volkslieder aus dem Komitat Bihar* şi se anunţă al patrulea volum — *Die Melodien der rumänischen Colinde.*

Între aceste patru lucrări muzicologice, *Cîntecele din Bihor* reprezintă prima culegere sistematică de muzică populară românească, prima publicaţie de material românesc, prima lucrare de muzicologie modernă.

În cuvîntul editorului, D. Dille urmăreşte evoluţia lui Bartók ca folclorist, de la trezirea interesului pentru cîntecul popular românesc, de la primele notări ocazionale — datate octombrie 1908 — la o cercetare sistematică, iulie 1909, care se finalizează prin editarea colecţiei de

https://biblioteca-digitala.ro

Cîntece poporale românești din Comitatul Bihor, de către Academia Română, în 1913, în seria de culegeri și studii „Din viața poporului român". Referitor la amănuntele publicării colecției, Dille redă corespondența inedită dintre Bartók și Kiriac, purtată între 1910—1912, precum și o scrisoare a celui dintîi din care ne dăm seama de concepția sa asupra editării muzicii populare (8 decembrie 1911).

Dacă ediția din 1913 ne apare astăzi, și față de lucrările muzicologice ulterioare ale eminentului folclorist, lacunară prin lipsa indicațiilor metronomice, a menționării informatorilor și datei culegerii, prin criteriul de organizare neesențial, a doua ediție, prin facsimile, ne lasă posibilitatea să urmărim scrupulozitatea cu care Bartók, dîndu-și singur seama de aceste neajunsuri, le-a completat pe exemplarul său, retranscriind întreg materialul într-o manieră care întrece orice precedent, folosind toate posibilitățile oferite de notația muzicală, atingînd limita cu domeniul formării sunetelor.

Dille deosebește trei faze de corectură [1], eșalonate între anii 1920 și 1930. Compararea stadiilor diferite, în transcrierea melodiilor, ne introduce în evoluția concepției și metodei de lucru a lui Bartók. Socotind volumul *Muzica populară a românilor din Maramureș* — gradul mijlociu, iar *Melodiile colindelor românești* — gradul superior, facsimilele reprezintă — după aprecierea lui Dille — toate cele trei faze, după cum urmează : partea tipărită prima fază, corecturile manuscrise faza a doua, cu excepția acelora făcute cu cerneală albastră care aparțin fazei a treia.

Dacă în notarea textelor nu a atins aceeași perfecțiune pe motivul că nivelul la care le urmărea era de competența unui dialectolog, Bartók a fost totuși primul care a definit particularitățile versului popular românesc, stabilind numărul de silabe, lipsa strofei, completarea versurilor, raportul vers-melodie.

La sfîrșitul volumului, urmînd imediat facsimilelor, editorul și-a orînduit în trei capitole traducerile, observațiile și indicii. Prima pagină a acestei părți o ocupă harta localităților bihorene cercetate de Bartók și întocmite de fiul său — Béla Bartók ; urmează traducerile, prefața, explicarea semnelor și textele (acestea din urmă în traducerea doamnei M. Kenyeresy, revăzute de G. Habenicht). Capitolul de completări și îndreptări începe cu *Observații generale*, în care Dille explică modul de organizare al adnotărilor care urmează : corecturile manuscrise ale lui Bartók, corecturile la lista de greșeli cuprinsă în volum, traducerea notelor tipărite, a notelor de subsol și, în final, observațiile editorului.

1. Notele la partea de texte aparțin lui Dille și se referă la prefața din limba franceză care nu a fost corectată de Bartók.

2. Observațiile la textul muzical conțin traducerea tuturor indicațiilor manuscrise aflate în facsimile.

3. În glosar, traduce cuvintele mai des întîlnite din corectura manuscrisă a lui Bartók, cele românești din notele tipărite, cuvintele folosite în lista alfabetică a localităților întocmită de Bartók și expresiile informatorilor.

Ultimul capitol al volumului îl formează indicii — alcătuiți de Dille :

— indicele alfabetic al textelor ;

— indicele melodiilor vocale fără text ;

— indicele melodiilor instrumentale ;

— indicele alfabetic al localităților și interpreților, cu apendicele — note la indicele alfabetic al localităților și interpreților :

— indicele imprimărilor pe cilindri.

---

[1] Este vorba de corecturile făcute cu scopul reeditării materialului într-un volum, care să cuprindă toate culegerile sale de muzică populară românească dintre 1908 și 1918 — cu excepția volumului *Muzica populară a românilor din Maramureș* și *Melodiile colindelor românești* — , volum cu 1431 de melodii vocale și 1113 melodii instrumentale.

https://biblioteca-digitala.ro

Rigurozității autorului, în prezentarea și explicarea materialului muzical românesc, i se alătură scrupulozitatea editorului în pătrunderea intențiilor acestuia pînă la cea mai fină nuanță, pentru a concura la realizarea unui valoros volum de etnomuzicologie modernă, un document asupra metodei și principiilor științifice generale de culegere și analiză a creației muzicale populare; dincolo de neîndemînările și insuficiențele inerente începutului, facsimilele întrevăd deosebitele virtuți ale operei de mai tîrziu, care a însemnat o importantă contribuție la dezvoltarea etnomuzicologiei românești.

Lucia Dubău

https://biblioteca-digitala.ro

REVISTA DE ETNOGRAFIE ŞI FOLCLOR publică *studii* şi *materiale etnografice şi folclorice*, cuprinzînd deci întreg domeniul culturii populare, cercetat prin perspectiva etnografiei, a folcloristicii literare, muzicale şi coregrafice. Revista pune în discuţie, la rubrica *note şi recenzii*, problemele actuale ale etnografiei şi folcloristicii şi informează asupra lucrărilor de specialitate ce apar în ţară şi peste hotare.

NOTĂ CĂTRE AUTORI

Autorii sînt rugaţi să înainteze articolele, notele şi recenziile dactilografiate la două rînduri. Tabelele vor fi dactilografiate pe pagini separate, iar diagramele vor fi executate în tuş, pe hîrtie de calc. Tabelele şi ilustraţiile vor fi numerotate cu cifre arabe. Figurile din planşe vor fi numerotate în continuarea celor din text. Se va evita repetarea aceloraşi date în text, tabele şi grafice. Explicaţia figurilor în text se va face în ordinea numerelor. Numele autorilor va fi precedat de iniţială. Titlurile revistelor citate în bibliografie vor fi prescurtate conform uzanţelor internaţionale.

Autorii au dreptul la un număr de 50 de extrase, gratuit. Responsabilitatea asupra conţinutului articolelor revine exclusiv autorilor.

Corespondenţa privind manuscrisele, schimbul de publicaţii etc. se va trimite pe adresa comitetului de redacţie: Bucureşti, str. Nikos Beloiannis, nr. 25.

https://biblioteca-digitala.ro

LUCRĂRI APĂRUTE
IN EDITURA ACADEMIEI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

ADRIAN FOCHI, **Miorița. Tipologie. Circulație. Geneză. Texte**, 1964, 1107 p., 57 lei.

ROMULUS VUIA, **Tipuri de păstorit la români (sec. XIX—începutul sec. XX)**, 1964, 252 p., 13 lei.

C. ALEXICI, **Texte din literatura poporană română**, tom. II (inedit), ediție îngrijită, cu studiu introductiv, note și glosar, de Ion Mușlea, 1966, 239 p., 6,75 lei.

GH. VRABIE, **Balada populară română**, 1966, 548 p.+16 pl., 23 lei.

* * * **Antologie de literatură populară. Povești, snoave și legende**, 1967, 491 p., 22 lei.

FLOREA BOBU FLORESCU, PAUL STAHL, PAUL PETRESCU, **Arta populară din zonele Argeș și Muscel**, colecția „Studii de etnografie și artă populară", IV, 1967, 279 p. + 5 pl., 40 lei.

IOAN URBAN JARNÍK și ANDREI BÎRSEANU, **Doine și strigături din Ardeal**, ediție definitivă (cu studiu introductiv, note și variante) de Adrian Fochi, 1968, 968 p., 63 lei.

I. C. CHIȚIMIA, **Folcloriști și folcloristică românească**, 1968, 407 p., 24 lei.

Rev. etn. folc., t. 13, nr. 5, p. 377—452, București, 1968

I.P.I. — o. 5678

43.407

Lei 12.—